

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2006-2020

TOM II CELE I PRIORYTETY STRATEGII ORAZ SYSTEM WDRAŻANIA

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

LIPIEC 2005

Zespół redakcyjny:

1. Departament Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie

dyr. Ryszard Boguszewski

Jerzy Jahołkowski

Paweł Kowalik

Jacek Skoczylas

Dorota Skwarek

Anna Szałkowska

2. Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie

dyr. Emila Niećko

Paulina Bigos

Aleksandra Borkowska

Katarzyna Kapusta

3. Eksperti

dr Jan Polski

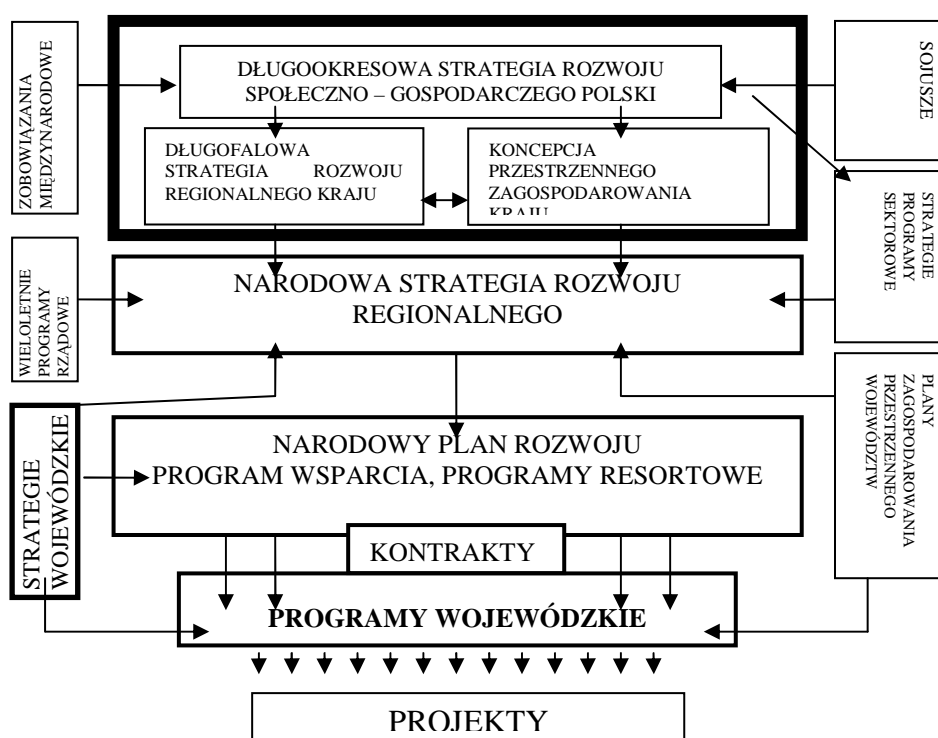
Spis treści

1. Wprowadzenie	s.3
2. Diagnoza strategiczna – ocena głównych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych rozwoju województwa	s.7
3. Projekcja przyszłego rozwoju Lubelszczyzny	s. 19
4. Cele strategiczne i operacyjne	s. 30
5. Cele operacyjne w ramach poszczególnych priorytetów (opis oraz sposób ich realizacji)	s. 40
6. Wdrażanie i monitorowanie	s.67

1. Wprowadzenie

1.1. Rola i zadania Strategii

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 jest podstawowym narzędziem prowadzonej przez samorząd województwa polityki regionalnej. Jest dokumentem strategicznym o charakterze długofalowym, wyznaczającym cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego do roku 2020. Przyjęty horyzont czasowy Strategii oraz jej główne założenia nawiązują bezpośrednio do zasad polityki regionalnej państwa i polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Zakłada się, że Strategia będzie bazowym dokumentem do opracowania i wdrożenia na terenie województwa lubelskiego programów wojewódzkich, współfinansowanych ze środków krajowych i funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w dwóch kolejnych okresach programowania (tj. w latach 2007-2013 i 2014-2018). Stanowi ona również wkład województwa do opracowywanych na poziomie kraju dokumentów strategicznych rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, w szczególności *Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013* oraz *Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013*.

Rys. 1 Miejsce strategii wojewódzkich na tle głównych dokumentów krajowych (źródło: Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju)

1.2. Stopień szczegółowości Strategii i zakres jej działania

Długookresowy horyzont i ponadregionalne odniesienia Strategii sprawiają, że dokument ten w swej treści i układzie powinien zachować odpowiednią równowagę pomiędzy zapisami ogólnymi i szczegółowymi. Zapisy ogólne pozwalają zachować strategiczny i uniwersalny charakter Strategii, wskazując na najważniejsze kierunki rozwoju województwa, zapisy szczegółowe zaś odnoszą się głównie do budowy lub modernizacji kluczowej infrastruktury o znaczeniu strategicznym w regionie. Propozycje zadań infrastrukturalnych przewidzianych do realizacji w ramach Strategii mają charakter otwarty. Ich wybór został poprzedzony wnikliwą analizą, oceniającą wpływ danej inwestycji na zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy

regionu, w tym między innymi na tak ważne elementy tego rozwoju jak: dostępność komunikacyjna, atrakcyjność inwestycyjna i spójność terytorialna oraz ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Przy wyborze zadań infrastrukturalnych wzięto również pod uwagę konieczność wypełnienia zobowiązań akcesyjnych Polski w odniesieniu do takich obszarów jak ochrona środowiska (w tym gospodarka wodno-ściekowa, gospodarka odpadami), rolnictwo, transport oraz energetyka.

Przygotowując zaktualizowaną wersję *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego* przyjęto, że swoim zakresem obejmuje ona całość zagadnień związanych z prowadzeniem w regionie efektywnej polityki regionalnej. Strategia winna zatem stanowić podstawę działań dla wszystkich podmiotów społecznych i gospodarczych w regionie, realizujących zadania własne lub zlecone i mających istotny wpływ na rozwój regionalny. Dotyczy to między innymi realizacji strategii i działań administracji rządowej, która realizując swoje zadania w województwie w sposób bezpośredni (Wojewoda i administracja zespolona) lub pośredni (za pomocą agencji i funduszy celowych) będzie w pełni respektować zapisy zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*. Przyjęto również założenie, że w czasie wdrażania Strategii, wiele z zadań, pozostających obecnie w gestii resortów, będzie decentralizowanych i zgodnie z zasadami subsydiarności sukcesywnie przekazywanych na poziom regionalny lub lokalny.

1.3. Podstawowe zasady opracowania Strategii

Opracowana Strategia spełnia zarówno wymogi oraz kryteria europejskiej polityki strukturalnej, jak i polskiej polityki regionalnej, wynikające między innymi z obowiązujących przepisów oraz określonych dokumentów krajowych (*Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju, Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego, Narodowy Plan Rozwoju*). Niniejsza Strategia została opracowana w oparciu o następujące zasady:

- ❑ **koncentracji środków** - tworzenie ram finansowych w oparciu o hierarchię priorytetów odpowiadającą ważności sformułowanych celów;
- ❑ **dotatkowości** - wysokość wydatków własnych na planowane zadania nie powinna ulegać zmniejszeniu z racji wsparcia przez publiczne środki zewnętrzne;
- ❑ **subsydiarności** – wszelkie decyzje podejmowane są na możliwie najniższym szczeblu, przy zapewnieniu odpowiedniego poziomu współfinansowania zadań realizowanych w ramach kompetencji poszczególnych szczebli;
- ❑ **partnerstwa** - w proces przygotowania, monitorowania i oceny powinny być włączone wszystkie zainteresowane instytucje i organizacje publiczne oraz przedstawiciele środowisk społeczno-gospodarczych; fundamentem rozwoju regionalnego musi być również zapewnienie zdolności współdziałania podmiotów publicznych i prywatnych;
- ❑ **monitorowania** - systematyczne gromadzenie danych na temat postępu wdrażania strategii pozwoli na ocenę trafności kierunków oraz umożliwi ich weryfikację w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami.

1.4. Struktura dokumentu oraz jej związek ze Strategią z 2000 roku

Strategia została przygotowana według uzgodnionej na szczeblu krajowym struktury dokumentu, zapewniającej odpowiedni poziom standaryzacji i porównywalności treści strategii dla wszystkich 16 województw Polski¹. Dokument Strategii składa się z dwóch części:

- ❑ diagnozy stanu wyjściowego oraz przyszłych uwarunkowań rozwoju województwa lubelskiego (w tym uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych oraz wynikająca z nich wizja rozwoju Lubelszczyzny do roku 2020);

¹ Zarys metodyki opracowania programów strategicznych, RCSS, Warszawa, październik 2004

- celów i priorytetów rozwoju województwa do roku 2020 z przyjętym systemem wdrażania i monitorowania Strategii.

Niniejszy dokument jest końcowym efektem procesu aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*, uchwalonej przez Sejmik Województwa w dniu 14 lipca 2000 roku. Konieczność podjęcia pilnych prac aktualizacyjnych nad Strategią wynikała między innymi z przeprowadzonej w regionie analizy efektów realizacji dotychczas obowiązującej Strategii, a także przyjętego na poziomie kraju harmonogramu i zakresu prac związanych z przygotowaniem kraju i regionów do nowej edycji funduszy strukturalnych na lata 2007-2013.

Planowanie rozwoju regionalnego jest procesem ciągłym i otwartym, dlatego też doświadczenia z przygotowania i wdrażania Strategii pierwszej generacji zostały w znacznym stopniu wykorzystane przy opracowaniu niniejszego dokumentu. Znalazło to swoje odzwierciedlenie zarówno w trybie prac nad nową Strategią, jak również w jej zapisach, które w dużym stopniu są naturalną kontynuacją kierunków rozwoju województwa określonych w Strategii z 2000 roku. Uwzględniają one jednakże zarówno nowe uwarunkowania formalno-prawne, jak i zmiany zachodzące w strukturze gospodarczej i społecznej regionu.

1.5. Główne kierunki zmian w zaktualizowanej Strategii

Zaktualizowana wersja Strategii z jednej strony bazuje na dokumencie przyjętym przez Sejmik Województwa w lipcu 2000 roku, z drugiej zaś stara się uwzględniać najważniejsze przesłanki, które zadecydowały o rozpoczęciu prac nad aktualizacją Strategii we wrześniu 2004 roku. Główne kierunki zmian, jakie pojawiły się jako efekt aktualizacji Strategii z lipca 2000 roku, to:

- wyraźne określenie horyzontu czasowego obowiązywania Strategii (okres do 2020 roku, obejmujący dwa okresy programowania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej);
- znaczne uproszczenie struktury dokumentu Strategii i dostosowanie jej formy i treści do zestandaryzowanego na poziomie kraju układu (uproszczenie struktury celów Strategii, uzupełnienie treści o brakujące elementy systemu wdrażania i monitorowania Strategii);
- uaktualnienie diagnozy stanu wyjściowego oraz weryfikacja ocen przyszłych uwarunkowań rozwoju województwa (w oparciu o nowe dane statystyczne i prognozy wraz z uwzględnieniem nowych wyzwań, związanych z takimi zjawiskami jak: integracja europejska, globalizacja i nasilanie się konkurencji, rozwój społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy, niekorzystne trendy demograficzne, ubożenie społeczeństwa, zagrożenie środowiska naturalnego i bezpieczeństwa publicznego);
- dostosowanie priorytetów i celów operacyjnych nowej Strategii do zapisów i dokumentów strategicznych Unii Europejskiej i kraju (*Strategia Lizbońska, Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju – Polska 2025, Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju, projekty Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013, Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013*);
- uwzględnienie w aktualizowanej Strategii treści licznych programów wojewódzkich, przyjętych przez Sejmik Województwa Lubelskiego w latach 2000-2004², oraz szeregu prognoz i ekspertyz przygotowanych na potrzeby nowego okresu programowania do funduszy strukturalnych (prognozy i ekspertyzy wykonane na potrzeby przygotowania NPR i aktualizacji *Krajowej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*).

² Szczegółowy wykaz wieloletnich programów wojewódzkich o charakterze strategicznym zawiera Załącznik nr 2

1.6. Tryb prac nad Strategią oraz przeprowadzony proces konsultacji społecznych

Przygotowanie niniejszej Strategii zostało poprzedzone opracowaniem w listopadzie 2004 roku *Założeń aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*, w których dokonano między innymi analizy obowiązującego dokumentu Strategii i stopnia jej realizacji w latach 2000-2004 oraz zaproponowano główne kierunki aktualizacji ze wstępnie zarysowanym układem celów, priorytetów i kierunków działań zaktualizowanego dokumentu. *Założenia* zostały przekazane do Ministerstwa Gospodarki i Pracy w celu uwzględnienia ich treści w opracowywanej *Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego i Narodowym Planie Rozwoju na lata 2007-2013*.

Następnie treść *Założeń* została poddana szerokiemu procesowi konsultacji społecznych, przeprowadzonych w oparciu o zaakceptowany przez Zarząd Województwa *Plan Konsultacji Społecznych*. W oparciu o *Plan* zostały powołane: Zespół ds. przygotowania Strategii, Zespół Koordynacyjny, Rada Konsultacyjna. Przeprowadzono 7 warsztatów tematycznych dotyczących obszarów priorytetowych Strategii. W niniejszym dokumencie Strategii wykorzystano uwagi i opinie zgłoszone w trakcie procesu konsultacji społecznych (wykaz uwag i sposób ich rozpatrzenia znajduje się w końcowym sprawozdaniu z przeprowadzonego procesu konsultacji). Strategia uwzględnia również zupełnie nowy zakres informacji uzyskany w wyniku analizy licznych ekspertyz i prognoz przygotowanych na poziomie kraju i regionu (szczegółowy wykaz dokumentów uwzględnionych w pracach nad nową Strategią znajduje się w Załączniku nr 1).

2. Diagnoza strategiczna – ocena głównych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych rozwoju województwa

Niniejsza diagnoza strategiczna jest syntezą szczegółowej analizy stanu wyjściowego oraz przyszłych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego województwa w latach 2006-2020, zawartej w pierwszej części dokumentu Strategii³. Diagnoza została opracowana dla czterech obszarów priorytetowych i koncentruje się na kluczowych zagadnieniach związanych z polityką regionalną i rozwojem społeczno-gospodarczym województwa.

2.1. Gospodarka i poziom jej konkurencyjności

Konkurencyjność gospodarcza regionu jest często definiowana jako zdolność gospodarki do produkowania towarów i usług mogących sprostać wymogom rynku międzynarodowego przy zachowaniu wysokiego i trwałego poziomu dochodu i zatrudnienia. O konkurencyjności regionalnej gospodarki decyduje wiele czynników, z których cztery uważane są za fundamentalne. Są to:

- struktura gospodarki i jej potencjał gospodarczy do wytwarzania produktu krajowego brutto (PKB);
- efektywność przedsiębiorstw i poziom ich innowacyjności;
- rozwój infrastruktury ekonomicznej;
- sprawność administracji i instytucji otoczenia biznesu.

Poniżej, w ujęciu syntetycznym, zaprezentowano skróconą analizę gospodarczą województwa lubelskiego w kontekście konkurencyjności regionalnej gospodarki i przyszłych perspektyw poprawy pozycji konkurencyjnej regionu w kraju i Europie.

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none">▪ zasobność województwa w liczne surowce dla rozwoju przetwórstwa przemysłowego, w tym surowce rolne, energetyczne (węgiel, gaz) oraz mineralne;▪ istnienie w regionie kilku dużych „flagowych” firm, wykazujących dużą aktywność eksportową i innowacyjną;▪ rozwinięty sektor przetwórstwa rolno-spożywczego (reprezentowany niemalże przez wszystkie branże tej gałęzi);▪ wysoka przydatność środowiska przyrodniczego dla rozwoju turystyki, lecznictwa uzdrowiskowego i produkcji ekologicznej żywności;▪ stosunkowo dobrze rozwinięty sektor agroturystyczny w regionie;▪ względnie tania siła robocza w regionie oraz duże zasoby wykwalifikowanych kadr (w tym duża podaż kadr technicznych i menadżerskich z restrukturyzowanych gałęzi przemysłu);▪ aktywność ludności w zakresie rozpoczynania działalności gospodarczej i zdolność przedsiębiorstw do funkcjonowania w trudnych warunkach prawno-ekonomicznych;▪ rozwinięta sieć kontaktów gospodarczych firm z Lubelszczyzny z partnerami z Europy Wschodniej (głównie Ukrainy i Białorusi);▪ rozwinięta sieć instytucji wspierających przedsiębiorstwa (fundacje i agencje wspierające biznes);	<ul style="list-style-type: none">▪ niski poziom PKB na mieszkańca;▪ niekorzystna struktura zatrudnienia i tworzenia wartości dodanej brutto (WDB) (zbyt duży udział sektora rolnego w strukturze pracujących oraz zbyt mały udział sektora usług, w tym usług rynkowych, w tworzeniu WDB);▪ niska wydajność pracy, szczególnie w rolnictwie;▪ niskie nakłady inwestycyjne w gospodarce połączone z wysokim stopniem zużycia środków trwałych;▪ dominacja w gospodarce sektorów tradycyjnych i niewielki udział w produkcji i usługach działów wysokiej i średnio-wysokiej techniki;▪ niska konkurencyjność produktowa, technologiczna i ekologiczna firm, połączona ze stosunkowo niskim poziomem innowacyjności przedsiębiorstw;▪ niska konkurencyjność sektora rolnego (rozdrobienie struktury obszarowej gospodarstw, niski stopień towarowości gospodarstw i ich rentowności, niski stopień wyposażenia rolnictwa w nowoczesne środki techniczne, słabo rozwinięte powiązania producent-konsument oraz w ramach grup producenckich i rynkowych);▪ niewielkie zaangażowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ);▪ niewielki stopień powiązań kooperacyjnych przedsiębiorstw (w tym z partnerami z zagranicy);

³ Tom I Strategii „Uwarunkowania i diagnoza stanu wyjściowego”

<ul style="list-style-type: none"> ▪ stosunkowo wysoki stopień automatyzacji produkcji w przemyśle połączony z coraz większym wykorzystaniem technologii informacyjnych przez przedsiębiorstwa; ▪ skłonność przedsiębiorstw do wprowadzania innowacji (kreowanie własnych rozwiązań inowacyjnych wewnątrz przedsiębiorstw, znaczna samodzielność firm w zakresie finansowania innowacji); ▪ rozwinięty i zróżnicowany potencjał badawczo-rozwojowy w regionie (bogate zasoby młodej i dobrze wykształconej kadry naukowej); ▪ istnienie załączków instytucjonalnego systemu transferu wiedzy i wspierania rozwiązań innowacyjnych w przedsiębiorstwach (Lubelski Park Naukowo-Technologiczny, parki przemysłowe, Centrum Transferu Innowacji, Lubelski Fundusz Kapitałowy, itd.); ▪ zaczątki nowoczesnej bazy do rozwoju handlu i kontaktów międzynarodowych (Hala Targowo-Wystawiennicza Międzynarodowych Targów Lubelskich, Giełda Rolno-Ogrodnicza w Elizówce); ▪ stosunkowo wysoki poziom zabezpieczenia regionu w energię (zasilanie dwustronne województwa w energię elektryczną i gaz, bogate zasoby energetyczne w regionie, możliwość produkcji energii w skojarzeniu) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niska wartość eksportu województwa w przeliczeniu na 1 mieszkańca połączona z niewielkim udziałem w strukturze eksportu produktów wiodących i o wysokim stopniu przetworzenia; ▪ słabo rozwinięty sektor przedsiębiorczości (niski stopień nasycenia przedsiębiorczością, dominacja mikroprzedsiębiorstw, mały odsetek spółek prawa handlowego); ▪ niska jakość zarządzania i niedostateczna liczba certyfikatów jakości w przedsiębiorstwach; ▪ niedostatek kapitałów własnych przedsiębiorstw połączony z trudnym dostępem do finansowania zewnętrznego (kredyt bankowy, fundusze poręczeniowe, pożyczkowe, podwyższonego ryzyka, instrumenty w ramach pomocy publicznej państwa); ▪ niska sprawność samorządu gospodarczego i instytucji otoczenia biznesu we wspieraniu przedsiębiorstw; ▪ słaba współpraca przedsiębiorstw z instytucjami sfery B+R (znikomy transfer wiedzy z ośrodków B+R do przedsiębiorstw, niedostosowanie oferty sektora B+R do popytu na innowacje ze strony przedsiębiorstw); ▪ słaba kondycja finansowa sektora B+R (niski poziom finansowania działalności B+R w relacji do PKB i na jednego zatrudnionego w tym sektorze, wysoki stopień zużycia aparatury naukowo-badawczej); ▪ niedostateczny rozwój infrastruktury transferu wiedzy i komercjalizacji wyników B+R (parki naukowo-technologiczne, centra transferu technologii, inkubatory technologiczne, fundusze podwyższonego ryzyka); ▪ słabo rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna (sieć szerokopasmowa, sprzęt teleinformatyczny, usługi związane z rozwojem społeczeństwa informacyjnego); ▪ słabe wyposażenie województwa w gaz przewodowy (pomimo iż przez teren województwa przebiegają główne magistrale gazociągowe)
---	--

<i>Szanse rozwoju</i>	<i>Zagrożenia rozwoju</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ udział regionu w globalnych procesach rozwojowych Unii Europejskiej (funkcjonowanie gospodarki w strukturach jednolitego rynku europejskiego, dostęp do instrumentów polityki strukturalnej); ▪ zaawansowanie procesów restrukturyzacyjnych w gospodarce; ▪ potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych umożliwiający rozwój praktycznie wszystkich kierunków upraw i hodowli; ▪ rozwój sektora usług rynkowych połączony ze wzrostem zamożności społeczeństwa w regionie ; ▪ specjalizacja regionu w niszowych sektorach produkcji i usług (produkcja wysokiej jakości żywności, produkcja ekoenergii, rozwój produktów tradycyjnych i regionalnych, usługi turystyczne i opiekuńczo-medyczne) ; ▪ rozwój kontaktów międzynarodowych firm z regionu i wzrost ich świadomości w zakresie konkurowania w oparciu o wiedzę i nowe technologie; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niestabilność polityczna i gospodarcza w Polsce i na świecie (słabe tempo rozwoju gospodarczego w UE i w Europie Wschodniej); ▪ niewykorzystanie szans restrukturyzacji gospodarki regionu w ramach polityki strukturalnej Unii Europejskiej; ▪ rosnąca zależność gospodarki polskiej i regionalnej od światowych rynków finansowych; ▪ niskie dochody ludności kształtujące niski popyt wewnętrzny w regionie na dobra i usługi komercyjne (nie pozwalająca na szybki rozwój sektora usług rynkowych, a tym samym na restrukturyzację zatrudnienia i spadek bezrobocia); ▪ postępująca marginalizacja gospodarki regionalnej (spadek udziału regionalnego PKB i produkcji przemysłowej w udziale krajowym, utrzymujący się niski poziom eksportu województwa);

<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwój klastrów i parków przemysłowych w oparciu o duże firmy z regionu i zaplecze badawczo-rozwojowe; ▪ wzmocnienie sektora badawczo-rozwojowego w regionie w ramach tworzenia Europejskiej Przestrzeni Badań i Innowacji i rozwoju krajowego i regionalnego systemu innowacji; ▪ wykorzystanie potencjału B+R do zwiększania konkurencyjności regionalnej gospodarki i budowania makroregionów gospodarki opartej na wiedzy (Dolina Lotnicza, Dolina Ekologicznej Żywności); ▪ wykorzystanie przygranicznego położenia regionu do rozwoju wysoko specjalistycznych usług w powiązaniu z firmami globalnymi oraz rozwoju kontaktów gospodarczych ze Wschodem; ▪ zwiększony napływ środków pomocowych do regionu i ich koncentracja na inwestycjach i działaniach sprzyjających wzrostowi konkurencyjności i tworzeniu miejsc pracy; ▪ napływ kapitału zagranicznego, w tym inwestycji bezpośrednich, wzrost udziału nowych inwestycji typu <i>greenfield</i> ; ▪ korzystne trendy i zmiany struktury wymiany handlowej z zagranicą (w tym na rynku rolno-spożywczym); ▪ rozwój gospodarki elektronicznej i innych technik społeczeństwa informacyjnego 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ słabnące tempo restrukturyzacji gospodarki (szczególnie sektora rolnego), połączone z niekorzystnymi dla regionu decyzjami prywatyzacyjnymi przedsiębiorstw państwowych (w tym z branży energetycznej); ▪ utrzymujący się niski stopień nakładów inwestycyjnych w gospodarce regionu połączony z niskim napływem bezpośrednich inwestycji do gospodarki regionu; ▪ brak dostatecznego zabezpieczenia potrzeb energetycznych regionu (uzależnienie dostaw energii elektrycznej ze źródeł produkcji spoza województwa, niewielki udział w produkcji energii ze źródeł odnawialnych); ▪ trudności przedsiębiorstw w pozyskaniu środków na rozwój z funduszy strukturalnych i dostępnych instrumentów wsparcia oraz niska zdolność współfinansowania projektów inwestycyjnych; ▪ nasilająca się konkurencja ze strony Jednolitego Rynku Europejskiego (upadek wielu przedsiębiorstw słabo zaawansowanych technologicznie i organizacyjnie oraz nie spełniających norm unijnych w zakresie ochrony środowiska, jakości produkcji oraz bezpieczeństwa i higieny pracy); ▪ stopniowe obniżanie się rangi ośrodka naukowego w regionie i jego dalsza marginalizacja na arenie krajowej i międzynarodowej (niedostosowanie się do prorynkowych zasad finansowania i funkcjonowania nauki, słabe powiązania kooperacyjne jednostek B+R z głównymi ośrodkami w kraju i za granicą); ▪ odpływ z regionu kapitału i zasobów ludzkich o wysokich kwalifikacjach
--	---

Z przeprowadzonej analizy wynika, że gospodarka regionu boryka się z całym ciągiem poważnych problemów o charakterze strukturalnym, które w dużym stopniu ograniczają jej zdolność konkurowania i wpływają negatywnie na perspektywy przyszłego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Na niską konkurencyjność regionalnej gospodarki ma również wpływ słabo rozwinięta infrastruktura ekonomiczna i techniczna regionu oraz słabość sektora przedsiębiorczości.

Niezależnie od występujących licznych słabości, regionalna gospodarka wykazuje również szereg endogenicznych (wewnętrznych) potencjałów rozwoju. Przy odpowiednim wsparciu środkami z zewnątrz mogą one znacznie wzmocnić pozycję konkurencyjną regionalnej gospodarki i nadać jej określony profil specjalizacji. Biorąc pod uwagę wewnętrzne potencjały rozwoju regionu wydaje się, że jednym z wiodących obszarów specjalizacji gospodarczej województwa powinna być produkcja wysokiej jakości żywności oraz rozwój odnawialnych źródeł energii. Towarzyszyć temu powinien rozwój kompleksowego systemu usług specjalistycznych we współpracy z firmami globalnymi, oparty między innymi o przygraniczne położenie regionu oraz dostępność licznych i dobrze wykształconych zasobów pracy.

2.2. Społeczeństwo i kapitał ludzki w kontekście rozwoju gospodarki opartej na wiedzy

Jednym z warunków trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu jest rozwijanie nowoczesnego społeczeństwa zdolnego funkcjonować w gospodarce opartej na wiedzy. Filarami gospodarki opartej na wiedzy są edukacja, nauka oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego.

W gospodarce opartej na wiedzy nowego znaczenia nabiera również człowiek – staje się on niejako „nośnikiem” wiedzy. Dobrze wykształcony człowiek w społeczeństwie wiedzy jest symbolem tego społeczeństwa i znajduje się w centrum uwagi, jeżeli chodzi o realizację wielu społecznie pożądaných celów, takich jak: odpowiednia edukacja i wychowanie, dostęp do wiedzy, prawo do pracy i swobodnego wykorzystania czasu wolnego (wypoczynek, kultura, rozrywka), odpowiednie warunki mieszkaniowe, ochrona zdrowia i życia oraz szeroko rozumiane bezpieczeństwo (w tym socjalne i publiczne).

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ korzystna struktura demograficzna (młode społeczeństwo); ▪ stosunkowy dobry poziom ogólnego wykształcenia ludności; ▪ wyższe od średnich w kraju wskaźniki skolaryzacji na poziomie szkół średnich i wyższych; ▪ wykształcone kadry na poziomie wyższym; ▪ rozwinięte zaplecze edukacyjne w zakresie kształcenia kadr na poziomie wyższym (sieć szkół wyższych publicznych i niepublicznych coraz bardziej dostępna na poziomie miast powiatowych); ▪ korzystna struktura kierunków kształcenia wyższego (znaczący udział w kształceniu studentów w naukach przyrodniczych i inżynierskich); ▪ wysoki poziom specjalizacji i kwalifikacji kadr pracujących w sferze usług publicznych (oświata, służba zdrowia i kultura fizyczna, pomoc społeczna); ▪ niskie koszty pozyskania dobrze wykształconych kadr związane z wysokim bezrobociem i niskim poziomem wynagrodzeń; ▪ poziom rejestrowanego bezrobocia niższy niż w kraju (powolny spadek bezrobocia); ▪ aktywność społeczna i zawodowa ludzi starszych; ▪ rozwój społeczeństwa obywatelskiego (rozwój samopomocy, dynamiczny rozwój organizacji pozarządowych); ▪ różnorodna i bogata oferta kulturalna oraz duża liczba działających instytucji i promotorów kultury; ▪ stosunkowo wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego; ▪ rozwinięta sieć granicznych placówek kontrolnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niskie dochody ludności; ▪ trudne warunki mieszkaniowe ludności (niskie standardy mieszkaniowe, utrudniony dostęp do własnych mieszkań ludzi młodych, niedostateczny rozwój budownictwa mieszkań tanich); ▪ niski poziom zdrowotności mieszkańców regionu (któremu towarzyszy niski stopień świadomości w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz utrudniony powszechny dostęp do usług opieki zdrowotnej); ▪ niska sprawność funkcjonowania systemu ochrony zdrowia (niedoinwestowanie usług zdrowotnych, dekapitalizacja bazy lokalowej i sprzętu medycznego); ▪ niedostateczny rozwój bazy i usług związanych ze sportem i rekreacją; ▪ niska świadomość ludności w zakresie ekologii, zdrowego sposobu życia i odżywiania się, stosunkowo niski odsetek osób uprawiających sport; ▪ niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej; ▪ niedostosowanie oferty i procesu kształcenia do wymagań i potrzeb nowoczesnego społeczeństwa (szczególnie w szkolnictwie zawodowym); ▪ wadliwa struktura kwalifikacji zawodowych pracowników (nie odpowiadająca potrzebom regionalnej gospodarki i rynku pracy) oraz niska mobilność przestrzenna i zawodowa; ▪ małe zaangażowanie ludności w proces kształcenia ustawicznego i odnawiania swoich kwalifikacji; ▪ przestarzała baza szkolno-edukacyjna (budynki szkolne wymagające remontu i modernizacji, niskie nasycenie placówek szkolnych w sprzęt dydaktyczny i informatyczny); ▪ niskie wskaźniki zatrudnienia i aktywności zawodowej ludności w regionie; ▪ wysoki poziom bezrobocia ukrytego na wsi ▪ niekorzystna struktura bezrobocia (duży udział osób długotrwale bezrobotnych oraz absolwentów szkół wyższych); ▪ słabo rozwinięta sieć niepublicznych służb zatrudnienia; ▪ dominacja pasywnych nad aktywnymi formami ograniczania bezrobocia;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niski poziom kapitału społecznego (małe zaufanie do władz publicznych, niewielka liczba liderów lokalnych); ▪ wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego (spowodowany między innymi takimi zjawiskami jak długotrwałe bezrobocie, niepełnosprawność, patologie społeczne); ▪ niezadowolający poziom usług społecznych wynikający z niedoinwestowania tej sfery; ▪ niskie nakłady na działalność kulturalną w regionie połączone z niedoinwestowaniem bazy materialnej służącej upowszechnianiu i promowaniu kultury (zły stan zaplecza technicznego i wyposażenia placówek kultury w sprzęt komputerowy i dostęp do nowoczesnych nośników informacji); ▪ niski udział mieszkańców województwa w korzystaniu z dóbr i usług kultury; ▪ mało skuteczny system bezpieczeństwa publicznego i walki z wszelkimi przejawami patologii społecznej; ▪ niedostateczne wyposażenie służb Policji i Straży Pożarnej w sprzęt i urządzenia do zapewniania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa i ładu publicznego; ▪ słaby stan technicznej infrastruktury przeciwpowodziowej (szczególnie w dolinach rzek Wisły, Wieprza i Bugu) skutkujący wysokim stopniem zagrożenia powodzią; ▪ niezadowolający stopień pokrycia obszaru województwa zintegrowanym systemem ratownictwa medycznego
--	--

<i>Szanse rozwoju</i>	<i>Zagrożenia rozwoju</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rosnący poziom ogólnego wykształcenia ludności dający podstawę do budowy gospodarki opartej na wiedzy; ▪ szybko rozwijający się sektor kształcenia na poziomie wyższym oraz postępująca integracja tego sektora z europejskim systemem kształcenia (w ramach Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej); ▪ duże zainteresowanie kształceniem w Lublinie obywateli z krajów Europy Zachodniej i Wschodniej, umożliwiające tworzenie wyspecjalizowanych placówek edukacyjnych (Uniwersytet Wschodni) oraz kierunków studiów (nauki medyczne); ▪ dostosowanie kształcenia zawodowego na uczelniach do nowych wyzwań i wymagań rynku pracy; ▪ rozwój kształcenia ustawicznego dający szansę na wzrost poziomu kwalifikacji i umiejętności zasobów ludzkich w regionie (w tym znajomości języków obcych); ▪ intensywne powstawanie nowych zawodów (w dziedzinach związanych z rozwojem technologii informacyjnych, z obsługą firm i wykorzystaniem wolnego czasu, ochroną zdrowia i środowiska); ▪ zwiększający się dostęp mieszkańców Lubelszczyzny do europejskiego rynku pracy; ▪ coraz lepszy dostęp do europejskich instrumentów rynku pracy i zwiększania zatrudnienia (w ramach krajowych i europejskich strategii zatrudnienia); ▪ prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy na poziomie lokalnym i regionalnym (połączonej ze specjalizacją gospodarczą województwa); 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niekorzystne trendy demograficzne (ujemny przyrost naturalny, starzenie się społeczeństwa oraz stopniowe wyludnianie się regionu); ▪ wzrastający drenaż kadr (ujemne saldo migracji i utrwalenie się tendencji odpływu z regionu ludzi młodych i dobrze wykształconych); ▪ postępujące procesy dezintegracji rodziny i ograniczania jej funkcji w społeczeństwie; ▪ przedłużające się procesy restrukturyzacji regionalnej gospodarki i zmniejszająca się podaż nowych miejsc pracy, utrwalenie się braku szans i perspektyw dla młodego pokolenia; ▪ trudności w zagospodarowaniu dużych zasobów siły roboczej uwolnionych w wyniku restrukturyzacji sektora rolnego; ▪ zwiększający się odsetek osób zaprzestających edukacji na poziomie ponadgimnazjalnym z powodów ekonomicznych; ▪ utrzymujący się niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej utrudniający procesy adaptacyjne w rolnictwie i poza rolnictwem; ▪ pogarszanie się warunków edukacyjnych na terenach wiejskich; ▪ utrwalenie się niekorzystnego stanu wysokiego udziału osób nieaktywnych zawodowo (spowodowane niską podażą miejsc pracy, wysokim odsetkiem osób niepełnosprawnych, itd.); ▪ utrata kwalifikacji zawodowych w wyniku utrzymywania się długotrwałego bezrobocia

<ul style="list-style-type: none"> ▪ rosnąca rola ekonomii społecznej (szansą na tworzenie nowych miejsc pracy i prowadzenie aktywnych form pomocy społecznej); ▪ rozwój infrastruktury i usług społeczeństwa informacyjnego (e-nauka, e-praca, e-zdrowie, itd.); ▪ podstawy do budowy kapitału kulturowego w regionie (silna więź kulturowa mieszkańców, obecność elit artystycznych, silne środowisko naukowe, media, organizacje kościelne, bogata tradycja organizowania licznych festiwali i imprez kulturalnych); ▪ zwiększająca się aktywność, potencjał i kompetencje organizacji pozarządowych oraz wzrost ich znaczenia w kontaktach międzynarodowych; ▪ większa niż w kraju dynamika przyrostu liczby klubów i sekcji sportowych, a także zwiększająca się liczba osób uprawiających sport 	<ul style="list-style-type: none"> (utrwalanie się problemu dziedziczenia bezrobocia); ▪ zmiana charakteru pracy w wyniku rewolucji technologicznej i spowodowane tym zmniejszanie się ogólnego popytu na pracę (szczególnie wśród osób z niskimi kwalifikacjami) ▪ przyspieszona dezaktualizacja dotychczasowej wiedzy i kwalifikacji spowodowana powstawaniem nowych zawodów; ▪ nierówny dostęp do edukacji i rynku pracy źródłem dalszego ubożenia i marginalizacji społeczeństwa (wzrost klientów pomocy społecznej oraz uzależnianie się od świadczeń pomocy społecznej); ▪ przyspieszone tempo wypadania z użytkowania znacznej części zasobów mieszkaniowych wskutek ich fizycznego zużycia; ▪ pauperyzacja społeczeństwa wpływająca na niski stopień korzystania z dóbr kultury ; ▪ wzrost zagrożenia patologiami społecznymi (alkoholizm, narkomania, przemoc w rodzinie); ▪ wzrost zagrożenia związanego z funkcjonowaniem zewnętrznej granicy UE (fala imigrantów ze Wschodu, przemyt towarów, międzynarodowa przestępczość)
--	---

Główną przeszkodą w rozwoju nowoczesnego społeczeństwa Lubelszczyzny wydaje się być zbyt niskie zaangażowanie ludności w proces pracy oraz towarzyszący temu wysoki poziom bezrobocia, zarówno rejestrowanego, jak i ukrytego, szczególnie na wsi. Z jednej strony wynika to z kondycji sektora przedsiębiorstw (niska podaż miejsc pracy), z drugiej z niedopasowania systemu kształcenia do wymagań stawianych przez pracodawców. Brak możliwości zatrudnienia poza rolnictwem dla ponad połowy ludności w wieku produkcyjnym, oraz niskie dochody uzyskiwane z pracy osób aktywnych zawodowo powodują, że region boryka się z coraz większymi problemami ubóstwa i wykluczenia społecznego, którym nie jest w stanie sprostać system pomocy społecznej. Ogólne ubożenie mieszkańców oraz wysoki odsetek osób żyjących poniżej granicy ubóstwa ograniczają znacznej części społeczeństwa dostęp do podstawowych dóbr i usług społecznych oraz prowadzą do wzrostu zagrożenia patologiami społecznymi i przestępstwami kryminalnymi. Pogłębiające się rozwarstwienie w dochodach i warunkach życia mieszkańców Lubelszczyzny powoduje liczne napięcia społeczne i nie sprzyja budowaniu kapitału kulturowego i społecznego.

Wydaje się, że kluczem do poprawy sytuacji społecznej w regionie i rozwoju podstaw nowoczesnego społeczeństwa winny być przede wszystkim działania nakierowane na wzrost zatrudnienia i dochodów mieszkańców regionu. Jednym z priorytetowych zadań powinno być stałe podnoszenie poziomu i jakości wykształcenia mieszkańców regionu w systemie edukacji szkolnej, jak i pozaszkolnej, z wykorzystaniem szans związanych z rozwojem kształcenia ustawicznego i technik społeczeństwa informacyjnego. Równoległe należy dążyć do zwiększania sprawności instytucji rynku pracy oraz do prowadzenia aktywnej polityki zatrudnienia, zarówno na poziomie regionalnym, jak i lokalnym.

Zważywszy na niekorzystne trendy demograficzne należy podjąć równoległe działania w zakresie wspierania właściwej polityki ludnościowej, prowadzącej do ograniczenia spadku liczby ludności w regionie. Głównym elementem powinno być wspieranie rodziny jako podstawowej i najważniejszej instytucji życia społecznego, a także poprawa stanu zdrowia mieszkańców i ograniczenie ich umieralności. Istotnym kierunkiem działań uzupełniających prorozwojową politykę ludnościową powinno być wspieranie integracji społecznej oraz ograniczanie poziomu ubóstwa, głównie poprzez wyrównywanie szans osób narażonych na wykluczenie społeczne, a także organizację sprawnego systemu pomocy społecznej.

2.3. Atrakcyjność i spójność przestrzeni (terytorium)

Kształtowanie spójnej i atrakcyjnej przestrzeni europejskiej stanowi jeden z głównych celów nowej polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Spójność terytorialna (przestrzenna) została zapisana w projekcie Konstytucji Europejskiej na równi ze spójnością gospodarczą i społeczną. Dążenie do budowania spójnej i atrakcyjnej przestrzeni w Europie jest również zasadniczym elementem polityki zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej, polegającej między innymi na zapobieganiu stanom nierównowagi terytorialnej występującym na poziomie unijnym, krajowym i regionalnym. Jakość i spójność przestrzeni decyduje także w dużym stopniu o konkurencyjności regionu i jego zdolności do przyciągania kapitału i wiedzy.

Atrakcyjność i spójność przestrzeni może być analizowana w różnych aspektach, ale zwykle większość analiz spójności terytorialnej sprowadza się do oceny takich czynników jak:

- stan infrastruktury transportowej i komunikacyjnej w regionie;
- stan środowiska przyrodniczego i kulturowego;
- ład przestrzenny;
- istniejąca sieć osadnicza (w tym występujące relacje rozwojowe między ośrodkami miejskimi i obszarami wiejskimi).

Dlatego też, w przeprowadzonej poniżej analizie SWOT, oceniającej jakość i spójność przestrzeni województwa lubelskiego, skoncentrowano się głównie na tych czterech aspektach spójności terytorialnej, zwracając jednocześnie uwagę na integralność powiązań funkcjonalnych obszaru Lubelszczyzny z przestrzenią Polski i Europy.

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none">▪ zwarta przestrzeń regionu i brak wewnętrznych naturalnych barier rozwoju;▪ położenie regionu na międzynarodowych szlakach komunikacyjnych wchodzących w skład Paneuropejskich Korytarzy Transportowych (autostrada A2, drogi S17 i S12, linia kolejowa E20 (Paryż-Moskwa) oraz E7 (Gdynia – Odessa);▪ rozwinięta sieć drogowa (szczególnie dróg powiatowych i gminnych);▪ sieć połączeń autobusowych pokrywająca obszar całego województwa oraz wypracowany dobry system połączeń autobusowych zaspokajający zróżnicowane potrzeby przewozowe;▪ nowoczesna baza głównych przejść granicznych i terminali obsługujących ponad połowę ruchu towarowego i osobowego Polski z Białorusią i Ukrainą;▪ istnienie w regionie kilku lokalnych lotnisk oraz odpowiednie zaplecze kadrowe i techniczne do obsługi komunikacji lotniczej dla celów biznesowych, turystycznych oraz sportowych;▪ jakość środowiska przyrodniczego (mały stopień antropogenicznego przekształcenia środowiska, zachowany względnie naturalny charakter głównych rzek Lubelszczyzny, znaczne zasoby wód podziemnych dobrej jakości, stosunkowo dobry stan lasów państwowych, liczne ostoje rzadkich gatunków fauny i flory);▪ bioróżnorodność środowiska naturalnego w regionie (wysoki udział zasobów biotycznych regionu w krajowych i międzynarodowych systemach ochrony przyrody);▪ korzystnie ukształtowana struktura osadnicza (policentrycznie rozwinięta sieć miast z centralnie usytuowaną w regionie aglomeracją lubelską);	<ul style="list-style-type: none">▪ niska atrakcyjność inwestycyjna regionu;▪ słaba dostępność komunikacyjna regionu (brak dróg przystosowanych do szybkiego ruchu, brak dostatecznej liczby mostów na Wiśle, Bugu i Wieprzu, stwarzający bariery współpracy międzyregionalnej, rzadka sieć połączeń kolejowych);▪ brak lotniska o zasięgu regionalnym i międzynarodowym;▪ niska drożność komunikacyjna wewnątrz regionu (niski stan techniczny infrastruktury drogowej i kolejowej, niespójny układ powiązań komunikacyjnych);▪ pogarszająca się dostępność obszarów wiejskich (wynikająca ze słabo rozwiniętej infrastruktury transportowej i ograniczania usług transportu publicznego);▪ niski poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego;▪ niedostateczna liczba oraz niska przepustowość istniejących przejść granicznych;▪ ubogie zasoby wód powierzchniowych oraz ich znaczne zanieczyszczenie;▪ słabo rozwinięta infrastruktura gospodarki wodno-ściekowej (szczególnie w małych miastach i na terenach wiejskich, duże dysproporcje w rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej w stosunku do infrastruktury wodociągowej);▪ przestarzały i zdegradowany system melioracji i urządzeń wodnych, szczególnie na obszarach wiejskich, stanowiący poważne źródło zagrożeń powodziowych w dolinie Wisły, Bugu i Wieprza;▪ słabo rozwinięta infrastruktura gospodarki odpadami;▪ wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza ze źródeł niskiej emisji (pochodzących głównie z niesprawnych urządzeń ciepłownictwa komunalnego, indywidualnych palenisk domowych oraz rosnącego natężenia ruchu);

<ul style="list-style-type: none"> ▪ bogate i zróżnicowane środowisko kulturowe (znaczące w skali międzynarodowej zespoły zabytkowej architektury i urbanistyki, zagłębie folkloru polskiego i kultury tradycyjnej, wielowiekowy i wielokulturowy charakter dziedzictwa kulturowego, unikalna architektura sakralna i wiejska); ▪ potencjał aglomeracji lubelskiej zdolnej spełniać funkcje metropolitalne (potencjał ludnościowy, obecność w Lublinie silnego ośrodka naukowo-akademickiego, dobrze rozwinięta sieć usług rynkowych i społecznych, w tym usług wyższego rzędu, sieć kontaktów międzynarodowych) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ duże zróżnicowania wewnątrzregionalne (mierzone wielkością PKB na głowę mieszkańca, poziomem rozwoju przedsiębiorczości i wskaźnikami zatrudnienia); ▪ niski wskaźnik urbanizacji oraz niedorozwój funkcji gospodarczych ośrodków miejskich (niski potencjał ekonomiczny i usługowy miast); ▪ nieuporządkowany w sensie funkcjonalno-przestrzennym rozwój Lublina i innych miast województwa (oparty na żywiołowej zabudowie okolic miast i niekontrolowanym rozciąganiu się sieci infrastruktury komunalnej i transportowej); ▪ niedobór mieszkań w większości miast oraz znaczny stopień zużycia mieszkań, zwłaszcza w budynkach z wielkiej płyty; ▪ znaczna ilość zdegradowanych i niezagospodarowanych terenów przemysłowych; ▪ słabe wyposażenie obszarów atrakcyjnych turystycznie w infrastrukturę turystyczną (informacja i oznakowanie atrakcji turystycznych, baza noclegowa i żywieniowa, transport i bezpieczeństwo); ▪ niski stan techniczny sieci i urządzeń energetycznych średniego i niskiego napięcia (szczególnie na obszarach wiejskich); ▪ monofunkcyjność gospodarcza wsi i brak dostępu do pozarolniczych miejsc pracy dla ludności wiejskiej; ▪ niska skłonność do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz występujące bariery infrastrukturalne i popytowe; ▪ rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw rolnych; ▪ problemy społeczne na obszarach wiejskich (niski poziom wykształcenia, mała mobilność zawodowa i przestrzenna mieszkańców, wysokie bezrobocie rejestrowane i ukryte, niska dostępność ludności wiejskiej do lokalnych usług rynkowych i nierynkowych)
--	---

<i>Szanse rozwoju</i>	<i>Zagrożenia rozwoju</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wzrost atrakcyjności regionu jako dogodnego miejsca w Europie do ekspansji gospodarczej na rynki wschodnie; ▪ rozwój infrastruktury związanej z obsługą ruchu granicznego (nowe przejścia graniczne, centra logistyczne, transport intermodalny oraz wykorzystanie Linii Hutniczo-Szerokotorowej); ▪ wykorzystanie dostępnych środków unijnych na rozbudowę i modernizację infrastruktury komunikacyjnej, ochrony środowiska i ekonomicznej (w tym pod kompleksowe wyposażenie terenów pod inwestycje typu <i>green field</i>); ▪ perspektywa wysokich nakładów na zmiany strukturalne w gospodarce rolnej i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich (w tym na ochronę i utrzymanie różnorodności biologicznej, krajobrazowej i kulturowej na obszarach wiejskich); ▪ wzrastająca świadomość władz i mieszkańców regionu w zakresie ochrony środowiska naturalnego; ▪ rozwój współpracy międzynarodowej w zakresie ochrony środowiska i turystyki w ramach Euroregionu BUG oraz innych struktur transgranicznych; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stopniowa peryferyzacja regionu, leżącego na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej, z dala od głównych centrów decyzyjnych i gospodarczych; ▪ utrzymująca się niska atrakcyjność inwestycyjna regionu połączona z niskim napływem do gospodarki inwestycji krajowych i zagranicznych; ▪ wyłączenie województwa z krajowych planów budowy autostrad i dróg ekspresowych, brak środków krajowych i regionalnych na budowę kluczowej infrastruktury transportowej w regionie, w tym lotniska o randze międzynarodowej, dalsze pogarszanie się stanu technicznego dróg i obiektów mostowych na wszystkich kategoriach dróg, utrzymywanie się równoleżnikowych barier rozwoju ruchu drogowego i kolejowego na Wiśle i Bugu; ▪ marginalizacja transportu kolejowego (pogłębiający się proces likwidacji połączeń lokalnych oraz degradacji materialnej i technicznej mienia i infrastruktury kolejowej); ▪ postępujące ubożenie miast i terenów wiejskich (hamujące urbanizację i utrwalające niekorzystne przeludnienie agrarne na wsi);

<ul style="list-style-type: none"> ▪ wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych regionu do rozwoju różnych form turystyki (między innymi poprzez zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszarów atrakcyjnych turystycznie, szczególnie terenów położonych wzdłuż Bugu, Wisły oraz Polesia i Roztocza); ▪ kształtowanie policentrycznego rozwoju aglomeracji lubelskiej w oparciu o najbliższe i promieniście rozłożone ośrodki miejskie (Lubartów, Łęczna, Piaski, Bychawa, Bełżyce oraz zurbanizowane pasmo Kurów – Markuszów – Garbów); ▪ rozwój funkcji metropolitalnych Lublina jako silnego ośrodka dyfuzji procesów rozwojowych w regionie; ▪ rozszerzenie Unii o nowe kraje z Europy Środkowej i Wschodniej (region pełniący funkcję zwornikową w kierunku nie tylko Wschód – Zachód, ale również Północ – Południe); ▪ rozwój odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich (szczególnie z biomasy) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zwiększanie się roli metropolii przy tendencji do peryferyzacji obszarów położonych blisko metropolii (tzw. „efekt wymywania” zasobów z regionu metropolitalnego do ośrodka centralnego); ▪ nasilające się konflikty społeczne i ekologiczne związane z lokalizacją kluczowych inwestycji transportowych; ▪ wzrost zagrożeń środowiska naturalnego (ocieplanie się klimatu, anomalie pogodowe, pogorszenie bilansu wodnego, zanieczyszczenia transgraniczne); ▪ postępujące zagrożenia dla bogatej w regionie różnorodności biologicznej (urbanizacja i chaotyczna zabudowa wielu terenów o bardzo wysokich walorach przyrodniczych, eutrofizacja i skażenie gleb biogenami pochodzenia rolniczego, fragmentacja siedlisk i ekosystemów); ▪ trudności regionu w osiągnięciu norm i standardów unijnych związanych z ochroną środowiska naturalnego (w tym w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, utylizacji odpadów, ochrony powietrza i gleb); ▪ utrzymujące się niekorzystne tendencje demograficzne (wyludnianie się obszarów wiejskich i spadek liczby ludności w głównych ośrodkach miejskich); ▪ żywiłowo rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarach wiejskich, (wzmagające chaos przestrzenny, pogarszające ekonomikę gospodarki komunalnej oraz obniżające estetykę krajobrazu); ▪ postępujące ubożenie mieszkańców wsi, połączone z procesami wyludniania się obszarów wiejskich i powolnym zanikiem podstawowych funkcji społeczno-gospodarczych na wsi (likwidowanie placówek szkolnych i kulturowych, punktów handlowych, itd.)
--	---

Zaprezentowana analiza SWOT wskazuje na szereg zjawisk pozytywnych i negatywnych, kształtujących ład przestrzenny w województwie i wpływających na spójność terytorialną, zarówno tę w wymiarze wewnątrzregionalnym, jak i szerzej, w wymiarze krajowym i europejskim.

Pomimo tego, że Lubelszczyzna leży na głównych szlakach komunikacyjnych łączących zachodnią i wschodnią część kontynentu europejskiego, postrzegana jest ona jako region peryferyjny, mało atrakcyjny inwestycyjnie. W dużej mierze wpływa na to słaba dostępność komunikacyjna. Niska jakość sieci transportowych zwiększa koszty transakcyjne działalności gospodarczej, odcina wiele miejscowości od możliwości inwestycyjnych, zmniejsza szanse na wykorzystanie potencjału turystycznego, a także pogarsza niekorzystną sytuację na lokalnych rynkach pracy. Wpływa to na pogłębianie się różnicowań wewnątrzregionalnych, co przejawia się między innymi dominacją gospodarczą Lublina i podregionu lubelskiego i słabością ekonomiczną podregionu bialsko-podlaskiego i chełmsko-zamojskiego.

Korzystnie ukształtowana policentryczna struktura osadnicza z centralnie usytuowaną w regionie aglomeracją lubelską, stanowi podstawę do zrównoważonego przestrzennie rozwoju województwa. Wymaga to jednak wzmocnienia ośrodków miejskich. Mała ilość ośrodków dużych, z których jedynie 5 miast przekracza poziom 50 tysięcy mieszkańców, oraz słaba kondycja ekonomiczna większości miast nie sprzyjają procesom restrukturyzacji rolnictwa i przesuwania nadwyżek siły roboczej z obszarów wiejskich do miast. Słabość ekonomiczna miast i brak możliwości zatrudnienia na lokalnych rynkach pracy nie jest bynajmniej jedynym powodem wysokiego ukrytego bezrobocia na wsi.

Istotną barierą w znalezieniu pozarolniczego zatrudnienia jest również niskie wykształcenie mieszkańców wsi oraz ich niska mobilność zawodowa i przestrzenna (spowodowana między

innymi brakiem dostępu do mieszkania w nowym miejscu pracy). Niskie dochody rodzin oraz samorządów przekładają się na niską jakość życia mieszkańców wsi.

Zważywszy na rysującą się perspektywę dostępu do znacznych środków finansowych na rozwój regionalny wydaje się, że województwo powinno dążyć przede wszystkim do poprawy dostępności komunikacyjnej regionu poprzez rozbudowę i modernizację kluczowej infrastruktury i powiązanie jej z europejskim systemem transportowym. Innym strategicznym działaniem zwiększenia atrakcyjności regionu powinna być ochrona i wzmocnienie bogatego dziedzictwa przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego, które powinno być nie tylko zachowane dla przyszłych pokoleń, ale również wykorzystywane w sposób zrównoważony dla rozwoju turystyki i innych form działalności gospodarczej. Wzmocnieniu bazy ekonomicznej i społecznej miast winien towarzyszyć wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, połączony z rewitalizacją ekonomiczną, społeczną i kulturową wsi.

2.4. Współpraca i efektywne zarządzanie regionem

Dobre zarządzanie i skuteczna struktura instytucjonalna stanowią ważne źródło konkurencyjności regionów. Jak pokazuje doświadczenie, skuteczne zarządzanie wymaga przestawienia się z tradycyjnej metody kierowania „z góry w dół” ku formule bardziej otwartej, angażującej wszystkich zainteresowanych partnerów w regionie. Region, chcąc odnieść sukces, do realizacji swego rozwoju musi włączyć wszystkie dostępne aktywa, umiejętności i pomysły, co pozwoli mu lepiej konkurować w warunkach globalnego rynku i rozwijać nie wykorzystany dotąd potencjał.

Do szczególnie ważnych w kontekście zarządzania regionalnego obszarów działań należy zaliczyć prowadzenie aktywnej współpracy międzyregionalnej, zarówno tej w wydaniu krajowym, jak i międzynarodowym oraz budowanie odpowiedniego potencjału instytucjonalnego na poziomie lokalnym i regionalnym w zakresie rozwoju regionalnego i wykorzystania środków strukturalnych UE. Ważne jest również współdziałanie władz samorządowych różnych szczebli w kierunku zwiększania zdolności regionu do promocji regionu (marketing regionalny) i przyciągania inwestycji z zewnątrz.

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ korzystne położenie regionu do rozwijania współpracy transgranicznej z regionami z Białorusi i Ukrainy; ▪ intensywnie rozwijana współpraca międzyregionalna województwa w układzie międzynarodowym i transgranicznym wraz z dobrymi podstawami instytucjonalnymi; ▪ współpraca ponadregionalna województwa z sąsiednimi województwami w zakresie planowania strategicznego i realizacji wspólnych projektów infrastrukturalnych; ▪ duża aktywność jednostek samorządu terytorialnego w przygotowaniu dokumentów strategicznych i operacyjnych, niezbędnych w procesie pozyskiwania środków strukturalnych; ▪ proinwestycyjna polityka władz lokalnych w oparciu o środki własne i pomocowe; ▪ duża skłonność jednostek samorządu terytorialnego do zrzeszania się i tworzenia związków celowych dla rozwiązywania problemów o charakterze ponadlokalnym; ▪ rozwinięta sieć agencji rozwoju lokalnego i regionalnego; ▪ duża aktywność samorządów lokalnych i regionalnych w zakresie promocji; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ małe zaangażowanie samorządów lokalnych, instytucji i organizacji pozarządowych z regionu we współpracę międzynarodową oraz niedocenywanie znaczenia tej współpracy; ▪ niska efektywność kontaktów międzynarodowych samorządów lokalnych; ▪ słabość instytucjonalna struktury transgranicznej Euroregionu BUG; ▪ słaba kondycja ekonomiczna samorządów powodująca ograniczone zdolności prowadzenia aktywnej polityki rozwoju; ▪ niska sprawność działania administracji publicznej; ▪ niewystarczający stopień koordynacji zamierzeń i działań strategicznych województwa (słabo rozwinięte mechanizmy współpracy i wzajemnych konsultacji społecznych); ▪ utrudniony dostęp do aktualnej i kompleksowej informacji o poziomie rozwoju województwa; ▪ niska sprawność administracji samorządowej w przyciąganiu inwestorów zewnętrznych; ▪ słabo rozwinięte mechanizmy lobbowania interesów województwa w kraju i za granicą;

<ul style="list-style-type: none"> ▪ istnienie rozpoznawalnych w kraju symboli i marek regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak jasnej koncepcji promowania określonych produktów marketingowych adresowanych do konkretnych odbiorców (turystów, inwestorów zagranicznych, przedsiębiorców, studentów, itd.); ▪ brak kompleksowej i zintegrowanej polityki promocyjnej województwa (słabo rozwinięty system marketingu regionalnego)
--	---

Szanse rozwoju	Zagrożenia rozwoju
<ul style="list-style-type: none"> ▪ proces integracji z UE i wzrost atrakcyjności regionu jako miejsca do lokowania inwestycji i rozwijania współpracy gospodarczej z Ukrainą i Białorusią; ▪ postępujący proces rozszerzenia UE na Wschód (wstąpienie Ukrainy i Białorusi do Unii Europejskiej); ▪ możliwość skorzystania z coraz większych środków finansowych na rozwój współpracy międzynarodowej; ▪ rozwój współpracy terytorialnej w ramach Euroregionu BUG i tworzonych Międzynarodowych Rezerwatów Biosfery „Polesie Zachodnie” i „Roztocze Zachodnie”; ▪ rozwój współpracy międzyregionalnej województw Polski Wschodniej (jako docelowego obszaru wsparcia w ramach polityki regionalnej państwa); ▪ rosnąca rola samorządu terytorialnego w zakresie wdrażania polityki spójności Unii Europejskiej i postępujące procesy decentralizacji zadań i finansów publicznych państwa; ▪ lepsza koordynacja polityki regionalnej państwa i rozwój instrumentów programowania i monitorowania rozwoju regionalnego i lokalnego (foresight regionalny, systemy inf. przestrzennej, sys. statystyki regionalnej); ▪ perspektywa dostępu do coraz większych środków na rozwój regionalny i lokalny (w tym również na wzmocnienie zdolności instytucjonalnej administracji samorządowej w województwie); ▪ szybko rozwijający się sektor usług komercyjnych wspierających administrację samorządową w zakresie planowania lokalnego i przygotowywania projektów inwestycyjnych; ▪ rozwój instytucji partnerstwa publiczno-prywatnego i możliwości finansowania projektów rozwojowych w województwie; ▪ wzrost sprawności organizacyjnej samorządów w oparciu o poprawę jakości kadr, nabywane doświadczenie i transfer najlepszych rozwiązań od partnerów zagranicznych; ▪ stworzenie pozytywnego wizerunku województwa o wyraźnym profilu gospodarczym i kulturowym; ▪ możliwości przedstawienia bogatej oferty promocyjnej województwa w ramach szeroko prowadzonego marketingu regionalnego województwa z wykorzystaniem nowych możliwości związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego; ▪ wdrożenie w regionie kompleksowego systemu promocji i obsługi inwestora zewnętrznego; ▪ wzrost lobbingu na rzecz promocji i rozwoju województwa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brak politycznej woli rozszerzenia Unii Europejskiej na Wschód oraz zbyt powolne procesy integracyjne Ukrainy i Białorusi ze strukturami unijnymi; ▪ brak właściwej polityki państwa w zakresie wyrównywania szans regionów najbardziej zapóźnionych (w tym województw Polski Wschodniej); ▪ niedostateczny postęp w reformowaniu finansów publicznych i zwiększaniu dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego; ▪ niski poziom współpracy międzyregionalnej połączony z ostrą konkurencją województw w zdobywaniu środków na rozwój; ▪ niski poziom kapitału społecznego w regionie (objawiający się między innymi brakiem zaufania do władz publicznych i biernością społeczeństwa w angażowaniu się w sprawy rozwoju lokalnego i regionalnego); ▪ utrzymująca się niska sprawność instytucjonalna administracji publicznej w regionie (przejawiająca się między innymi niską kreatywnością i efektywnością w rozwiązywaniu problemów, w tym w przygotowywaniu programów i projektów do współfinansowania z funduszy strukturalnych); ▪ nieefektywne wykorzystanie dostępnych środków strukturalnych (realizacja inwestycji rozproszonych i nieuzasadnionych ekonomicznie, zbyt mała ilość projektów związanych z rozwojem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości); ▪ niskie zainteresowanie inwestorów zagranicznych województwem lubelskim jako atrakcyjnym miejscem do inwestowania i zamieszkania; ▪ powszechne na arenie krajowej i międzynarodowej kojarzenie województwa z wszelkimi negatywnymi cechami peryferyjności i zacofania cywilizacyjnego

Z przeprowadzonej powyżej analizy SWOT wynika, że konkurencyjność województwa lubelskiego, oprócz wcześniej analizowanych czynników gospodarczych i społecznych będzie w dużej mierze uzależniona od sprawnego zarządzania regionem. Decydującą w zwiększaniu sprawności instytucjonalnej regionu rolę do odegrania mają jednostki samorządu terytorialnego i podporządkowana im administracja publiczna. Z przeprowadzonych analiz wynika jednak, że zdolność instytucjonalna administracji publicznej regionu do prowadzenia skutecznej polityki rozwoju jest w dalszym ciągu niska. Nie pozwala w pełni wykorzystać możliwości rozwoju tkwiących we współpracy międzyregionalnej i promocji województwa w kraju i za granicą.

Umiejętne wykorzystanie zidentyfikowanych szans rozwojowych powinno przyczynić się do poprawy systemu zarządzania i realizacji skutecznej polityki rozwoju w regionie, a także zwiększyć poziom współpracy instytucjonalnej i partnerskiej w zakresie rozwoju kontaktów międzynarodowych i działalności promocyjnej województwa.

3. Projekcja przyszłego rozwoju Lubelszczyzny

3.1. Projekcja przyszłości i podstawowe kategorie uwarunkowań

Projekcja przyszłego rozwoju Lubelszczyzny ilustruje w sposób schematyczny możliwe procesy (drogi) przemian społeczno-gospodarczych i przestrzennych, jak też obraz efektów powstających w wyniku tych przemian, które realnie nastąpią. Podstawą projekcji przyszłości jest zarówno diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Lubelszczyzny oraz wskazane w jej wyniku mocne i słabe strony, a następnie szanse i zagrożenia przyszłego rozwoju. Ponadto na przyszłość Lubelszczyzny decydujący wpływ będą wywierały uwarunkowania zewnętrzne, w tym głównie:

- sytuacja społeczno-gospodarcza kraju i Unii Europejskiej;
- występujące różnice międzyregionalne w poziomie rozwoju kraju i Unii Europejskiej;
- atrakcyjność społeczno-gospodarcza przestrzeni regionów;
- długo- i krótkofalowa polityka Unii Europejskiej a także polityka międzyregionalna państwa.

Na ich podstawie można sformułować sekwencyjny układ działań strategicznych prowadzący do określonej wizji rozwoju regionu. Wizja jest oczekiwanym obrazem przyszłości regionu, opartym na działaniach wykorzystujących szanse i przeciwdziałających zagrożeniom. Wizja jest podstawą identyfikacji celów strategicznych w układzie wieloszczeblowym.

3.2. Założenia projekcji przyszłości

Przyszłość Lubelszczyzny będzie zależała od obecnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych i przestrzennych w regionie oraz od zewnętrznego układu sił ekonomicznych i politycznych oraz instytucjonalno-organizacyjnych. Będzie zależała także od jakości i prężności zarządzania na wszystkich szczeblach administracji samorządowej, od wielostronnej partnerskiej współpracy między partnerami publicznymi i prywatnymi, wreszcie od rozwoju kultury gospodarczej społeczeństwa.

Uwarunkowaniem o fundamentalnym znaczeniu jest obecna i przyszła polityka Unii Europejskiej i Polski, w tym stabilność celów tej polityki, zwłaszcza takich jak:

- prymat polityki regionalnej nad innymi politykami;
- konsekwentne dążenie do utrzymania międzyregionalnej spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w polityce państwa;
- dążenie do wyrównywania szans regionów opóźnionych w rozwoju;
- konsekwentna realizacja programów sektorowych państwa na obszarze województwa;
- doskonalenie systemu planowania przestrzennego w Polsce;
- doskonalenie systemu prawnego wspomagania rozwoju regionalnego z uwzględnieniem wyrównywania szans w regionach o niższym poziomie rozwoju;
- umacnianie przez państwo klimatu współpracy z Białorusią i Ukrainą, niezależnie od sytuacji politycznej i ustrojowej w tych krajach;
- podnoszenie poziomu bezpieczeństwa polskiej granicy wschodniej nie utrudniającego rozwoju współpracy transgranicznej;
- stabilność kierunków finansowego wsparcia rozwoju regionalnego przez Unię Europejską.

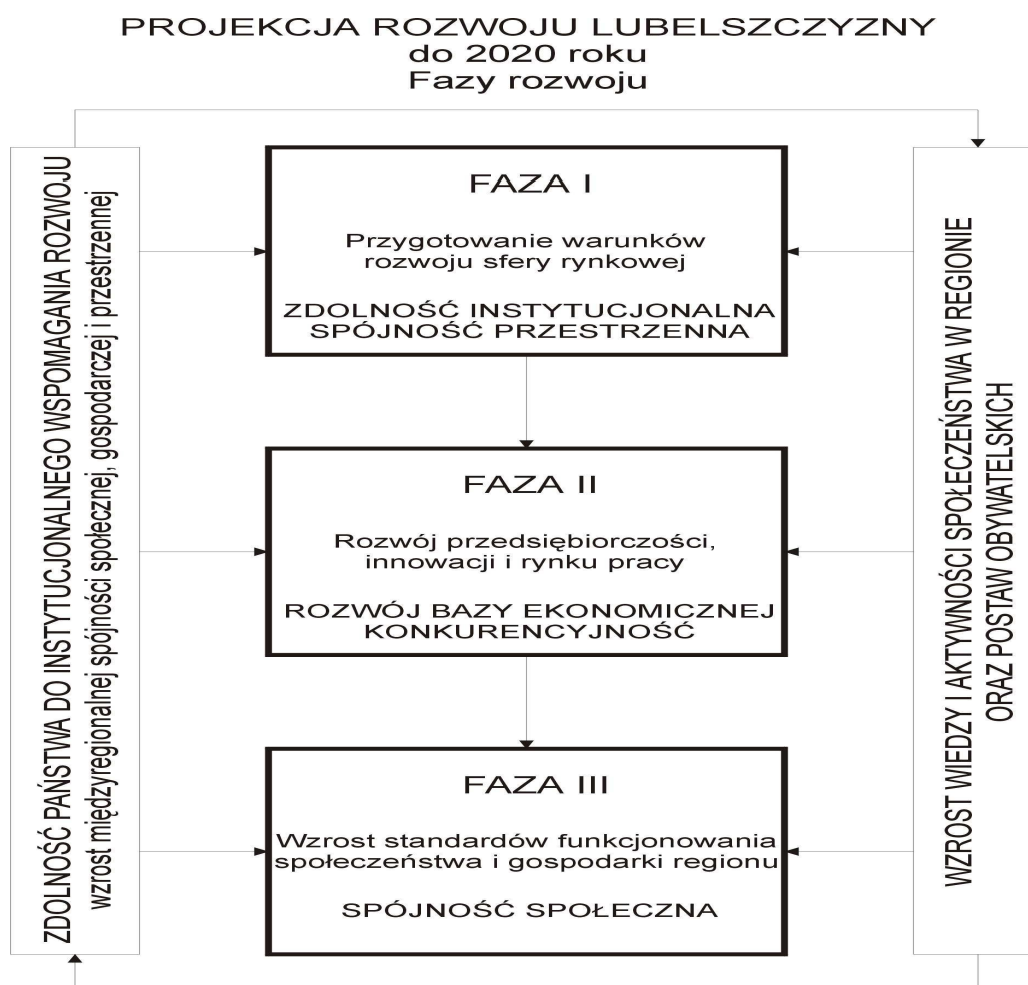
W najbliższej przyszłości ważną rolę odegra również polityka gospodarowania przestrzenią i jej zasobami prowadząca do budowania konkurencyjności regionu. Powinna ona uwzględniać uniwersalne zasady dostosowania przestrzeni regionu do konkurencyjnego funkcjonowania w ramach Unii Europejskiej.

Wyszczególnienie zasad kształtowania przestrzeni regionu	Implikacje w strategii rozwoju województwa
Przestrzeń otwarta komunikacyjnie i otwarta na rozwój	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zmodernizowanie układu komunikacyjnego w kierunku dostępności wszystkich obszarów województwa; ▪ przygotowanie terenów do rozwoju; ▪ gotowość do wdrażania innowacji;
Przestrzeń efektywna ekonomicznie (efektywna baza ekonomiczna i efektywna gospodarka publiczna)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wysoka dynamika rozwoju firm i tworzenie warunków ich trwałości ekonomicznej; ▪ rozwój rynku pracy i spadek obciążeń socjalnych; ▪ pomnażanie i mobilność kapitału; ▪ rozwój sieci otoczenia biznesu; ▪ efektywność infrastruktury publicznej, w tym lokalnej;
Przestrzeń innowacyjna (technologicznie i organizacyjnie)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aktywność badań i wdrożeń technologicznych; ▪ rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy; ▪ rozwój infrastruktury informacyjnej; ▪ rozwój nowoczesnych form w sferze organizacji i zarządzania;
Przestrzeń czysta i różnorodna ekologicznie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa czystości powietrza, wód i powierzchni ziemi; ▪ upowszechnianie nowoczesnych form gospodarki odpadami; ▪ rozwój technologii proekologicznych; ▪ wzmacnianie bioróżnorodności w środowisku; ▪ proekologiczne zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym;
Przestrzeń estetyczna z zachowaniem reguł ładu przestrzennego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa ładu ekologicznego; ▪ poprawa ładu funkcjonalnego w strukturach osadniczych i w układach komunikacyjnych; ▪ poprawa ładu estetycznego w krajobrazach przyrodniczych i na obszarach osadnictwa;
Przestrzeń zróżnicowana strukturalnie (dywersyfikacja, dyferencjacja)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dywersyfikacja struktur gospodarczych na obszarze regionu (urozmaicenie wewnątrzregionalne); ▪ dyferencjacja gospodarki regionu na tle kraju (umocnienie dziedzin specjalizacji);
Przestrzeń demokratyczna (politycznie zdecentralizowana, społeczeństwo obywatelskie)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ umacnianie kondycji instytucjonalno-organizacyjnej i poziomu zarządzania w strukturach samorządowych; ▪ kształtowanie i upowszechnianie postaw obywatelskich; ▪ rozwój systemów marketingu terytorialnego;
Przestrzeń konkurencyjna (społecznie, gospodarczo i ekologicznie)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ atrakcyjność regionu dla firm i inwestorów sfery rynkowej; ▪ atrakcyjność dla instytucji i organizacji niezależnych od samorządów; ▪ atrakcyjność warunków życia mieszkańców i aktywności życia społecznego; ▪ atrakcyjność dla przyjezdnych.

3.3. Sekwencyjny układ działań strategicznych wspomaganie rozwoju

3.3.1. Fazy rozwoju regionu

Merytoryczną podstawę działań uaktywniających szanse i niwelujących zagrożenia rozwoju Lubelszczyzny stanowią dwa ramowe scenariusze przyszłości. **Głównym warunkiem przyszłego rozwoju regionu i wzrostu jego konkurencyjności jest coraz wyższa zdolność pomnażania kapitału, co jest przede wszystkim funkcją sfery rynkowej.** W orientacyjnym horyzoncie najbliższych piętnastu lat owe działania i oczekiwane ich rezultaty można podzielić na trzy fazy (bez wyraźnego określania podokresów). **Faza I będzie okresem przygotowania instytucjonalnego i przestrzennego do rozwoju regionu, w tym do rozwoju sfery rynkowej.** Jest to faza wymagająca dostosowań wszelkiej administracji publicznej, w tym państwowej i samorządowej do tworzenia realnych warunków rozwoju sfery rynkowej – przedsiębiorczości, w tym głównie małych jej form. **W fazie II należy spodziewać się** rezultatów rozległych działań fazy I, to znaczy **rozwój bazy ekonomicznej regionu** (przedsiębiorczości), inwestycji i miejsc pracy w tej sferze. Efekty fazy II (poprzez ekonomiczne korzyści zewnętrzne tworzone przez firmy) będą mogły mocniej zasilać budżety samorządowe oraz ożywiać rynki lokalne i ponadlokalne. Będą mogły także umocnić partnerstwo publiczno-prywatne w dalszym wspomaganie rozwoju. **W fazie III** wzrośnie wydatnie zasobność kapitałowa regionu a zatem poprawią się warunki ekonomiczne **podnoszenia standardów technicznych i funkcjonalnych miast oraz terenów wiejskich** (infrastruktura techniczna i społeczna, jakość środowiska, funkcje wyższego rzędu, przygotowanie terenów inwestycyjnych).

Rys.2 Projekcja rozwoju Lubelszczyzny do 2020 roku

3.3.2. Faza I: przygotowanie sprawności instytucjonalnej i spójności przestrzennej

Warunkiem efektywnego wspomagania rozwoju regionu głównie w oparciu o czynniki wewnętrzne i środki unijne jest dostateczna sprawność instytucjonalna państwa i samorządów. Dotyczy to kilku płaszczyzn działania. Państwo i samorzady muszą zapewnić regionowi sprzyjający rozwojowi system prawny. Powinny też rozszerzyć swoje funkcje inicjatywne w zakresie podwyższania konkurencyjności całego obszaru regionu. Ważniejsze grupy działań w tym zakresie obrazują poniższe sekwencje.

Sekwencja 1

Państwo usprawnia swoje instytucje w zakresie **poprawy bezpieczeństwa** cywilnego, ekologicznego i sanitarnego. W efekcie skuteczniejsza będzie walka z przestępczością, zmniejszeniu ulegnie wszelka patologia społeczna, ochrona granic państwowych przed napływem nielegalnych imigrantów i przemytem towarów, poprawi się zabezpieczenie przed terroryzmem, klęskami żywiołowymi, skażeniem chemicznym i bakteriologicznym, a także przed epidemiami. Szczególnie ważna będzie skuteczna prawna ochrona środowiska przyrodniczego przed wszelkimi formami negatywnego wpływu człowieka.

Sekwencja 2

Pilną potrzebą jest **przygotowanie systemu programowania rozwoju** na okres 2007 – 2013, w tym Regionalnego Programu Operacyjnego i programów sektorowych, które będą stanowiły merytoryczną podstawę opracowania projektów przedsięwzięć organizacyjnych i inwestycyjnych, zgodnie z zasadą programowania i koncentracji środków na wdrożenia. Szczególnie usprawnienia wymaga system prawny planowania przestrzennego w regionie. Potrzebne będzie przygotowanie strategii rozwoju i planu przestrzennego zagospodarowania aglomeracji lubelskiej, gdzie istnieje potrzeba stworzenia mechanizmu koordynacji planowania między gminami tego obszaru i jego ochrony przed żywiołową inwazją budownictwa na terenach szczególnie cennych przyrodniczo.

Sekwencja 3

Czynnikiem warunkującym rozwój przedsiębiorczości jest także **techniczne przygotowanie terenów, w tym stref biznesu**. Niezbędne uzupełnienia w miastach, a także rozwój lokalnej infrastruktury technicznej na terenach wiejskich, może znacznie przyspieszyć ruch inwestycyjny w przedsiębiorczości i w budownictwie mieszkaniowym. W szczególności potrzebne będzie uzupełnienie sieci kanalizacyjnej, gazu przewodowego, poprawa stanu dróg lokalnych, sieci energetycznej, uporządkowanie gospodarki odpadami stałymi.

Sekwencja 4

W konsekwencji doskonalenia systemu programowania rozwoju i planowania przestrzennego poprawie powinny ulec warunki rozwoju przedsiębiorczości i skłonność inwestycyjna w sferze rynkowej. Ważnym, dodatkowym warunkiem w tym zakresie będzie **rozwój otoczenia biznesu**, głównie rozwój sieci inkubacji przedsiębiorczości, kształcenie młodych przedsiębiorców, a ogólniej, poprawa edukacji ekonomicznej społeczeństwa. Kolejnym ważnym uwarunkowaniem przedsiębiorczości będzie ciągłe usprawnianie systemu kwalifikacji zawodowych i informacji o popycie na pracę kwalifikowaną. W fazie I należy spodziewać się niezbędnych uzupełnień programowych budowania systemu społeczeństwa opartego na wiedzy, z powszechnym na terenie województwa dostępem do wszelkiej infrastruktury informacyjnej, dostępem młodzieży do szkół średnich i wyższych, a także do placówek kształcenia ustawicznego.

Sekwencja 5

W fazie I będą budowane **materiałne podstawy innowacyjności**, głównie w sektorze technologii. Powstanie Lubelski Park Naukowo-Technologiczny jako regionalne centrum tworzenia i transferu innowacji. Równocześnie należy spodziewać się pewnego ożywienia popytu na innowacje w sferze przedsiębiorczości. Najbardziej obiecującymi w tym zakresie są branże przetwórstwa rolnego i przetwórstwa surowców mineralnych. Stopniowo aktywność proinnowacyjna będzie przenoszona do innych dziedzin technologii, a także do innowacji całokształtu życia społecznego i gospodarczego.

Sekwencja 6

Poprawa jakości pracy będzie wpływała na zakres **pomocy społecznej i stanu zdrowia mieszkańców**. Poprawa obydwu systemów ma prowadzić do perspektywicznego zmniejszania obciążeń socjalnych państwa i samorządów. Ważną pozycję w pomocy społecznej, głównie w pomocy rodzinie odegra polityka skutecznej aktywizacji zawodowej obejmującej również osoby niepełnosprawne. Poza dostępem do pracy i dochodów dla rodzin ważnym uwarunkowaniem jest poprawa jakości służby zdrowia, a także dostęp do wszelkich form rekreacji i wypoczynku.

Sekwencja 7

Stymulowanie rozwoju bazy ekonomicznej regionu, w tym zdolności do pomnażania kapitału na jego obszarze, będzie wymagać zorganizowania systemu marketingu terytorialnego zarówno w wymiarze lokalnym jak i regionalnym. System ten, ciągle doskonalony, będzie informował potencjalnych inwestorów różnych dziedzin o wizji ich przyszłych korzyści w tym regionie. Będzie zdolny do obsługi tych inwestycji na tyle sprawnie aby maksymalnie skracać cykle inwestowania, a zatem podnosić efektywność przedsięwzięć gospodarczych. W tym celu potrzebne jest usprawnienie i integracja merytoryczna oraz organizacyjna programowania rozwoju, planowania przestrzennego, promocji terenów inwestycyjnych i kompleksowej obsługi inwestorów.

3.3.3. Faza II: rozwój przedsiębiorczości, innowacji i rynku pracy

Wielostronne przygotowanie organizacyjno-prawne i planistyczne do wspomaganie rozwoju, a także uzupełnianie lokalnych systemów infrastruktury i wdrażanie systemów marketingowych, może stopniowo ożywiać przedsiębiorczość. Może przenosić jej efekty na inne dziedziny życia gospodarczego i społecznego, co schematycznie opisują poniższe sekwencje.

Sekwencja 8

Względnie dogodne warunki rozwoju przedsiębiorczości osiągnięte w fazie I powinny dać w efekcie **znaczący przyrost liczby firm**, wydłużyć ich żywotność i zwiększyć skłonność przedsiębiorców do inwestowania w rozwój. Ożywienie na rynku inwestycyjnym będzie wywoływało wzrost popytu na usługi budowlano-montażowe, a także na pracę. Można spodziewać się uruchomienia wielostronnych efektów mnożnikowych na rynku wewnątrzregionalnym, zwłaszcza związanych z ruchem budowlanym, konsumpcją i urządzaniem gospodarstw domowych. Kolejnym efektem może być rozwój usług rynkowych.

Sekwencja 9

W miarę trwałego rozwoju przedsiębiorczości i ruchu inwestycyjnego w tej sferze **będzie stopniowo wzrastało zainteresowanie firm wdrażaniem innowacji**, zarówno w sferze technologii, jak też w walorach użytkowych wyrobów oraz usług. Budowa Parku Naukowo-Technologicznego w Lublinie, opartego na istniejącym potencjale badawczo-wdrożeniowym uczelni, wyjdzie naprzeciw potrzebom wielu dziedzin produkcji, w tym głównie rolnictwu i

przetwórstwu spożywczemu, weterynarii, technologiom ochrony środowiska, produkcji materiałów budowlanych i budownictwu. W miarę rozwoju regionalnego systemu innowacyjnego gama zastosowań nowoczesnych rozwiązań będzie rozszerzana w różnych dziedzinach gospodarki i w życiu społecznym.

Sekwencja 10

Ruch inwestycyjny i innowacyjny w przedsiębiorczości wywoła **popyt na wysoko kwalifikowane kadry**, głównie w sferze technologii i w zarządzaniu. Wówczas trzeba będzie uzupełniać wiedzę i umiejętności praktyczne na szerszą skalę, często poza regionem. Angażowanie kadr specjalistycznych będzie orientowało młodzież na kierunki kształcenia związane z praktyką gospodarczą. Pozwoli to rozwinąć się uczelniom i szkołom zawodowym. Nowoczesna wiedza i kwalifikacje będą przenosiły się ze sfery gospodarczej na różne formy życia społecznego. Będzie więc rozwijało się społeczeństwo oparte na wiedzy, a wraz z nim nowoczesne systemy organizacji dostarczania wiedzy. Generatorami tego procesu będą głównie miasta, zwłaszcza te, które skoncentrują wystarczający potencjał badawczy, wdrożeniowy i kształcenia kadr. Będzie to z pewnością aglomeracja lubelska, trzy byłe miasta wojewódzkie i Puławy, a być może także inne ośrodki. W całym województwie wzrośnie zapotrzebowanie na wiedzę i kształcenie ustawiczne, w tym świadczone komercyjnie.

Sekwencja 11

Stopniowo będzie spadało bezrobocie. Na ten proces będą miały wpływ trzy grupy czynników. Pierwszym będzie rozwijająca się przedsiębiorczość, tworząca miejsca pracy. Drugim - utrzymujące się tendencje demograficzne, w tym ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji na przeważającym obszarze województwa, co w konsekwencji będzie prowadziło do spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym. Trzecim czynnikiem może być zmiana struktury rynku pracy. Prawdopodobnie wzrośnie „ciężar gatunkowy” pracy zarobkowej świadczonej doraźnie, pozaetatowo. Sukcesywny wzrost równowagi na rynku pracy będzie zmniejszał obciążenia, zwłaszcza świadczone publicznie. Poprawi to sytuację ekonomiczną państwa, w tym samorządów wszystkich szczebli.

Sekwencja 12

W społeczeństwie Lubelszczyzny mogą następować zmiany natury socjologicznej. Wraz z upowszechnianiem przedsiębiorczości **mogą wzrastać zainteresowania obywateli problemami publicznymi**, w tym przedsięwzięciami inwestycyjnymi i organizacyjnymi w infrastrukturze technicznej oraz społecznej, zwłaszcza komunalnej, a także w poprawie ładu przestrzennego w miejscach zamieszkania i w szerszej skali przestrzeni. Mieszkańcy województwa mogą znacznie zaangażować się w ruch na rzecz poprawy standardów zagospodarowania przestrzennego swoich gmin, a stopniowo i całego województwa. Rozwój przedsiębiorczości i towarzysząca mu koncentracja przestrzenna będzie prowadziła do poprawy urbanizacji województwa w różnych jej aspektach.

3.3.4. Faza III: wzrost standardów funkcjonowania społeczeństwa i gospodarki regionu

Sukcesywny rozwój przedsiębiorczości jako bazy ekonomicznej województwa będzie tworzył coraz dogodniejsze warunki rozwoju społeczno-gospodarczego w sferze publicznej. Powinno to mieć swoje odzwierciedlenie we wszystkich sferach życia, w tym w bezpieczeństwie publicznym, jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w ładzie przestrzennym, w komunikacyjnym otwarciu wewnętrznym i zewnętrznym województwa (spójność przestrzenna), w efektywnym ekonomicznym wykorzystaniu przestrzeni regionu, w podnoszeniu poziomu jego

innowacyjności, w urozmaiceniu form życia gospodarczego i społecznego, a ostatecznie w jego konkurencyjności krajowej i międzynarodowej.

Sekwencja 13

Szeroko rozumiana innowacyjność będzie miała swoje odbicie w **poprawie standardów ekologicznych**. Rozwój i koncentracja przestrzenna przedsiębiorczości pozwoli na umocnienie ekonomiczne sieci miast, a także wielu ośrodków gminnych. Będą stopniowo zmieniały się proporcje ruchu budowlanego głównie "kosztem" terenów wiejskich na rzecz terenów miejskich i sąsiadujących z miastami. Tym samym zmniejszy się stopień nieefektywnej rozbudowy komunalnych sieci infrastruktury technicznej. Wzrośnie natomiast standard zabezpieczenia środowiska przed antropopresją skoncentrowanego przestrzennie w wielu ośrodkach osadnictwa i działalności gospodarczej. Tereny cenne przyrodniczo będą mogły być stopniowo uwalniane od inwazji zabudowy. Proekologiczne przemiany strukturalne w gospodarce, poza koncentracją przestrzenną wszelkiej zabudowy, będą polegały na:

- wdrażaniu innowacyjnych technologii proekologicznych w produkcji, usługach, transporcie i w technicznej infrastrukturze komunalnej, zwłaszcza w oczyszczaniu ścieków i w zagospodarowaniu odpadów poprzez nowoczesne formy i kierunki ich utylizacji;
- upowszechnianiu niekonwencjonalnych i przeważnie zdekoncentrowanych przestrzennie źródeł energii, z wykorzystaniem bioenergii, energii wody, wiatru, głębi ziemi i niektórych odpadów;
- budowie sieci retencyjnych zbiorników wodnych, poprawiających stosunki wodne regionu i jednocześnie służących rekreacji lub gospodarce rybackiej;
- zalesianiu terenów nieprzydatnych dla rolnictwa i najmniej atrakcyjnych dla osadnictwa;
- ochronie i racjonalnym zagospodarowaniu dolin rzecznych i suchych dolin w miastach i na terenach intensywnie zagospodarowanych jako korytarzy przewietrzania i korytarzy ekologicznych;
- powiększaniu obszarów i pasm o zaostzonych reżimach ochronnych, tworzących naturalną sieć ekologiczną pozwalającą na zachowanie i umacnianie bioróżnorodności;
- zwiększaniu udziału otwartych terenów zielonych w miastach i osiedlach wiejskich z wysokimi standardami estetycznymi (parki, zieleńce, inne tereny zielone).

Wzrost standardów ekologicznych powinien prowadzić jednocześnie do poprawy warunków sanitarnych i atrakcyjności rekreacyjnej obszaru województwa.

Sekwencja 14

Drugą grupą efektów rozwoju bazy ekonomicznej w miastach i w ośrodkach wiejskich, głównie gminnych będzie **poprawa standardów urbanistycznych**. Obejmie ona rozbudowę i usprawnienie lokalnych systemów komunikacyjnych i parkingów, a także wzrost sieci obwodnic wokół miast. Ponadto uzupełnione zostaną braki w zakresie gospodarki wodno-ściekowej i energetyki. Przede wszystkim należy oczekiwać znaczącej poprawy usług komercyjnych i publicznych w zakresie oświaty, kultury, służby zdrowia, sportu i rekreacji zarówno pod względem sieci obiektów, jak też ich wyposażenia technicznego i jakości obsługi. Przede wszystkim porządkowana będzie zabudowa miast i osiedli pod względem estetycznym i funkcjonalnym. Konsekwencją będzie wielostronna poprawa ładu przestrzennego w skali lokalnej i regionalnej.

Sekwencja 15

Wzrost poziomu urbanizacji województwa jest ściśle związany z poprawą jego dostępności. Warunkiem jest rozszerzenie powiązań nowoczesnego systemu komunikacyjnego w regionie, w tym zwłaszcza:

- budowa wschodniego odcinka autostrady A2, tras ekspresowych na szlakach nr 12, 17, 19, a także włączenie w sieć dróg ekspresowych drogi nr 74 (jako uzupełnienie powiązań wschód-zachód);
- poprawa stanu technicznego i parametrów użytkowych innych odcinków dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych;
- budowa regionalnego lotniska i włączenie go do systemu europejskich korytarzy powietrznych;
- modernizacja kolei na trasach łączących województwo lubelskie z resztą kraju i z państwami Europy Wschodniej oraz ważnych trasach łączących ośrodki i obszary wewnątrz regionu.

Rozwój sieci komunikacyjnej i przejść granicznych jest warunkiem otwarcia, a zatem i spójności przestrzennej województwa lubelskiego w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. Ponadto jest warunkiem umocnienia konkurencyjności miast i całego regionu.

Sekwencja 16

Spełnienie podstawowych warunków konkurencyjności obszaru Lubelszczyzny w warunkach Unii Europejskiej, w tym jego otwarcie ekonomiczne, dostateczna zasobność kapitałowa i efektywność ekonomiczna, innowacyjność, czystość środowiska, urozmaicenie gospodarki, demokratyzacja życia społecznego, może tworzyć szanse na **rozwój różnych funkcji wyższego rzędu** na tym terenie. Niektóre z nich mogą stopniowo osiągać znaczenie krajowe lub międzynarodowe. Dotyczy to zwłaszcza szkolnictwa wyższego i działalności innowacyjnej, obsługi komunikacyjnej (transportowej), turystyki i sportu, kultury i specjalistycznej służby zdrowia, a także obsługi handlu i kontaktów społecznych. Rozwój tych funkcji będzie nie tylko przejawem lecz także świadectwem wykorzystania konkurencji międzyregionalnej Lubelszczyzny.

3.4. Wizja przyszłości

Wizja jest obrazem przyszłości Lubelszczyzny opartym na wykorzystywaniu szans i aktywnym zmniejszaniu zagrożeń. Jest podstawą formułowania celów strategicznych, w tym operacyjnych. Zakłada się, że realizacja przyjętego układu celów Strategii doprowadzi do rozwoju Lubelszczyzny jako regionu o konkurencyjnej gospodarce i nowoczesnym społeczeństwie, atrakcyjnym i spójnym terytorialnie oraz obszaru efektywnie zarządzanego i otwartego na współpracę międzynarodową.

3.4.1. Konkurencyjna gospodarka

Wiodącym oczekiwanym efektem wdrażania strategii rozwoju Lubelszczyzny jest znacznie wyższy niż obecnie poziom „nasylenia” regionu kapitałem. Sukcesywne osiąganie tego celu jest możliwe wieloma drogami jednocześnie, w tym:

- upowszechnieniem sieci infrastruktury ekonomicznej, w tym inkubacji przedsiębiorczości. Inkubatory przedsiębiorczości powinny tworzyć sieć opartą na miastach powiatowych;
- tworzeniem infrastruktury doradztwa w dziedzinie przedsiębiorczości dla młodzieży studiującej w wyższych szkołach publicznych i prywatnych;
- przygotowaniem sieci infrastruktury tworzenia, transferu i wdrażania innowacji z uruchomieniem mechanizmów efektywnego przepływu innowacji „od pomysłu do przemysłu”. Wiodącym ogniwem regionalnego systemu innowacyjnego będzie Lubelski Park Naukowo-Technologiczny z pomocniczym ośrodkiem w Puławach oraz proinnowacyjne inkubatory przedsiębiorczości w miastach powiatowych;
- rozwojem infrastruktury informacyjnej, w tym tworzeniem systemów informacyjnych dotyczących różnych sfer życia, głównie związanych z rozwojem regionu;
- planistycznym i infrastrukturalnym przygotowaniem obszaru województwa, udostępniającym wskazane tereny do zainwestowania;
- przygotowaniem systemu marketingu regionalnego i lokalnego do skutecznego przyciągania kapitału zewnętrznego do regionu.

Wymienione działania będą tworzyły warunki rozwoju innych sfer życia w regionie, zwłaszcza tych, które można uznać jako dziedziny priorytetowe w strategii rozwoju województwa. Działania w sferze gospodarczej w horyzoncie Strategii do 2020 roku powinny podnieść dywersyfikację struktury gospodarczej regionu, umocnić dziedziny jego specjalizacji, wydatnie podnieść poziom jego zasobności kapitałowej, stworzyć warunki efektywności infrastruktury publicznej, zdynamizować zmiany i poprawić ład w zagospodarowaniu przestrzennym, stworzyć warunki rozwoju nowoczesnego społeczeństwa opartego na wiedzy.

3.4.2. Nowoczesne społeczeństwo oparte na wiedzy

Atrakcyjność regionu będzie zależała w znaczącej mierze od kondycji intelektualnej, wiedzy i umiejętności praktycznych, kultury życia, w tym od kultury gospodarczej jego społeczeństwa. Struktury demograficzne także będą miały pewien wpływ na rozwój. Jednakże ich stabilizacja jest w województwie lubelskim możliwa pod wpływem rozwoju gospodarczego, nasylenia tego terenu kapitałem i aktywnością rynku pracy. Najważniejszym czynnikiem rozwoju jest krzewienie szeroko rozumianej kultury gospodarczej w sferze materialnej a głównie w przedsiębiorczości. Społeczeństwo Lubelszczyzny musi poprawić skłonność do rozwoju przedsiębiorczości, w tym istotnie podnieść poziom wiedzy i umiejętności menedżerskich oraz technologicznych. Warunkiem tych osiągnięć jest:

- kontynuacja masowego kształcenia na poziomie szkół średnich i wyższych. Szkoły wyższe powinny wzbogacić strukturę kierunków i specjalizacji, zwłaszcza w dziedzinie nauk stosowanych. Wyższy poziom wykształcenia będzie stanowił dobrą podstawę wzrostu poziomu kwalifikacji zawodowych a ogólniej, czynnika pracy;
- rozbudowa systemu kształcenia ustawicznego, dostosowującego zawody do realnych potrzeb rynku pracy i do rozmieszczenia podaży miejsc pracy;
- rozbudowa systemu praktycznego szkolenia zawodowego osób nie mających wyższego wykształcenia;
- tworzenie systemu informacji o rynku pracy, w tym o ofertach specjalistów i zapotrzebowaniu na pracę wysokokwalifikowaną;
- rozległe angażowanie przez samorządy obywateli (nie tylko polityków) do spraw publicznych i tworzenie aktywnych publicznie struktur społecznych;

- tworzenie warunków aktywizujących szerokie (międzyregionalne i międzynarodowe) kontakty społeczne;
- rozwój współpracy transgranicznej w ramach Euroregionu Bug.

Aktywność społeczna będzie w znaczącym stopniu warunkowana poziomem życia, nie tylko określonym przez dochody mieszkańców lecz również przez poziom rozwoju infrastruktury społecznej. Najważniejszymi czynnikami infrastrukturalnymi będą:

- poziom ochrony zdrowia, sieć szpitali i przychodni oraz stopień wyposażenia tych placówek w aparaturę medyczną;
- poziom oświaty, w tym wyposażenie szkół i innych placówek oświatowych w pracownie tematyczne;
- rozwój kultury i sieci placówek w tej dziedzinie, obejmujący wszystkie miasta regionu i ośrodki gmine;
- rozwój sportu i turystyki zmieniającej wykorzystanie czasu wolnego na urozmaicone formy czynnej rekreacji;
- skuteczne zabezpieczenie obszaru przed wszelkimi przejawami patologii społecznej, w tym przed przestępczością.

Wymienione czynniki rozwoju społecznego w znaczącej mierze będą także warunkowały spójność terytorialną województwa.

3.4.3. Region atrakcyjny i spójny terytorialnie

Region atrakcyjny dla rozwoju gospodarki rynkowej, sprawnego funkcjonowania instytucji, aktywności społecznej i dla mieszkańców powinien charakteryzować się wszelkimi atutami bezpieczeństwa ekologicznego, sanitarnego, i cywilnego. Powinien też być dostępny komunikacyjnie. Jest to warunek jego spójności terytorialnej wewnętrznej i zewnętrznej. Wskutek przyszłych działań strategicznych na szczeblu państwa i regionu przy współudziale funduszy strukturalnych i funduszu spójności UE będą konieczne następujące przedsięwzięcia:

- kontynuacja budowy autostrady A-2 w kierunku wschodnim do przejść granicznych w Terespolu;
- wyposażenie obszaru woj. lubelskiego w trasy ekspresowe z Lublina w kierunkach: Warszawy, Chełma i Kijowa, Zamościa i Lwowa, Białegostoku, Rzeszowa, Kraśnika i dalej Kielc oraz Opola (trakt staropolski), Puław i Radomia;
- kontynuacja budowy trasy nadbużańskiej łączącej przejścia graniczne;
- wzmocnienie powiązań z regionami sąsiednimi, budowa i modernizacja dróg (w tym budowa mostu na Wiśle Kamień – Solec i nadanie statusu drogi krajowej drodze wojewódzkiej nr 747);
- poprawa stanu technicznego pozostałych dróg krajowych, wojewódzkich powiatowych i lokalnych prowadzących do przejść granicznych;
- budowa sieci dróg lokalnych na obszarach aktywnych inwestycyjnie (strefy biznesu, nowe osiedla, inne).

Rozwój sieci komunikacyjnej i zagospodarowanie przestrzenne w zasadniczej mierze przyczynia się do otwarcia województwa i warunkuje atrakcyjność jego terytorium. Poprzez skuteczną politykę rozwoju regionalnego i zagospodarowania przestrzennego województwa ukształtowana zostanie aglomeracja lubelska ze zmienionym strukturalnie ośrodkiem centralnym (Lublinem i Świdnikiem), rozwijającymi się i koncentrującymi osadnictwo oraz działalność gospodarczą ośrodkami satelitarnymi a także z zieloną strefą wokół Lublina i Świdnika. Obszar aglomeracji lubelskiej będzie powiększał udział potencjału ludnościowego i gospodarczego głównie w ośrodkach satelitarnych. Inne ośrodki miejskie w perspektywie 15-letniej w zasadzie nie powiększą liczby ludności bez uprzedniej radykalnej poprawy ich bazy ekonomicznej.

Obszary wiejskie utracą część potencjału demograficznego poprzez stale ujemne saldo migracji i ujemny przyrost naturalny. Wieś będzie stopniowo odciążana z przeludnienia agrarnego.

W dalszym ciągu zmniejszała się będzie przeciętna wielkość wsi. Stąd też lokalna infrastruktura techniczna na terenach wiejskich może być coraz mniej efektywna.

Środowisko przyrodnicze ulegnie znacznej poprawie. Zabudowa dolin rzecznych, a zwłaszcza terenów zalewowych zostanie istotnie zahamowana. Poprawi się też stopień czystości wód powierzchniowych, głównie w wyniku usprawnienia systemów kanalizacji i oczyszczania ścieków, a także realizacji programu gospodarki odpadami. Znacznie zwiększy się powierzchnia lasów, a zatem i kondycja ekologiczna środowiska. Prowadzona będzie bardziej efektywna i racjonalna gospodarka surowcami energetycznymi i mineralnymi regionu. Wzrostowi bezpieczeństwa ekologicznego będzie towarzyszyła poprawa sanitarnych warunków życia.

Należy spodziewać się poprawy w systemie bezpieczeństwa cywilnego zwłaszcza w kontekście poprawy funkcjonowania służb policji, straży pożarnej i służb granicznych. W zarządzaniu wschodnią granicą Polski (jednocześnie granicą UE) pożądane jest zachowanie jej drożności w zakresie szerokiej współpracy międzynarodowej i uszczelnienie przed napływem nielegalnych imigrantów, przemytu towarów i przestępczości. Opanowanie tych niebezpieczeństw będzie warunkowało rozwój współpracy transgranicznej.

3.4.4. Region efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę międzynarodową

Obecna aktywność Polski, Ukrainy i Białorusi we współpracy transgranicznej w dalszym ciągu będzie się rozwijała z korzyściami dla obu stron, w tym zwłaszcza dla regionów przygranicznych. Współpracę wymusza nie tylko ekspansja rynkowa lecz ciągłość terytorialna walorów i zasobów środowiska przyrodniczego oraz walorów i zasobów turystycznych (Polesie, Roztocze, zlewnia Bugu). Istnieje więc szansa turystycznego zagospodarowania tych obszarów w ramach współpracy transgranicznej państwa. W perspektywie strategii trzeba będzie osiągnąć docelową sprawność sieci przejść granicznych.

Narastająca wiedza i doświadczenia pracy samorządu regionalnego w warunkach Unii Europejskiej pozwoli na osiągnięcie wysokiej sprawności w zakresie jego samoorganizacji. Jednym z efektów będzie sprawny system marketingowy, tworzący coraz korzystniejsze realne warunki inwestowania w regionie, wizję korzyści dla inwestorów (firm, instytucji, gospodarstw domowych) i kulturę obsługi inwestorów.

Wnioski

Przyszły rozwój województwa lubelskiego i jego wspomaganie musi prowadzić do zmiany proporcji między dziedzinami kwalifikującymi się jako problemowe a tymi, które można zaliczyć do dziedzin strategicznych i tzw. wysokiej szansy.

Obecnie do dziedzin problemowych stanowiących wyzwanie dla strategii, można zaliczyć rolnictwo i cały agrokompleks, poziom i specyfikę niskiej urbanizacji województwa wraz z całokształtem zagospodarowania jego obszaru, majątek upadającego wielkiego przemysłu, słabo rozwiniętą małą i średnią przedsiębiorczość oraz system komunikacyjny.

Poważny zakres zadań należy także do dziedzin strategicznych, warunkujących standardy sprawnego funkcjonowania oraz rozwoju społeczeństwa, gospodarki rynkowej i środowiska przyrodniczego. Są to dziedziny należące do szeroko rozumianej sfery infrastruktury (technicznej, społecznej i ekonomicznej) i obecnie w znacznej części są dziedzinami problemowymi. Jednakże od ich stanu zależy sprawność rozwoju całej gospodarki i społeczeństwa.

Wreszcie trzeba wskazać dziedziny „wysokiej szansy”, którymi w województwie lubelskim są niewątpliwie szkoły wyższe i nieliczne instytuty pozauczelniane, dobra turystyczne w środowisku przyrodniczym i kulturowym oraz możliwość produkowania niektórych dóbr rynkowych o wysokiej jakości, głównie pochodzenia rolniczego. Zadaniem Strategii będzie możliwie daleko idące przesunięcie w perspektywie piętnastoletniej wielu dziedzin problemowych do sprawnie funkcjonujących dziedzin strategicznych i do sfery „wysokiej szansy”.

4. Cele strategiczne i operacyjne Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego zawiera trzyszczeblowy układ celów, podporządkowanych realizacji określonej misji Strategii. Wybór misji i celów Strategii odzwierciedla z jednej strony aspiracje rozwojowe województwa, z drugiej zaś wynika z analizy mocnych i słabych stron województwa, a także jego zewnętrznych uwarunkowań rozwoju. Cele Strategii tworzą uporządkowaną i spójną strukturę hierarchiczną, na którą składają się:

- **Misja Strategii** – odnosząca się do głównej idei dokumentu Strategii i wskazująca na pożądaną stan, do jakiego należy dążyć wdrażając poszczególne cele Strategii;
- **Cel nadrzędny** – określający główny kierunek działań prorozwojowych województwa ze wskazaniem dwóch podstawowych zasad osiągnięcia celu nadrzędnego;
- **Priorytety (cele pośrednie)** – prowadzące do osiągnięcia celu nadrzędnego i będące w istocie rzeczy osiami rozwoju województwa;
- **Cele operacyjne** – zdefiniowane dla każdego z priorytetów i precyzujące w jaki sposób poszczególne priorytety będą wdrażane za pomocą określonych działań lub grup działań.

4.1. Misja Strategii

Misją Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego jest:

uruchomienie wielokierunkowych procesów rozwojowych w regionie umożliwiających trwały i zrównoważony rozwój województwa, przyczyniających się do poprawy jakości życia i wzrostu dobrobytu mieszkańców Lubelszczyzny.

4.2. Cel nadrzędny Strategii

Celem nadrzędnym Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 jest:

osiąganie trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Lubelszczyzny poprzez zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego wewnętrznych potencjałów rozwojowych.

Cel nadrzędny składa się z dwóch zasadniczych części: opisu pożądanego stanu, do jakiego należy dążyć realizując Strategię (trwały i zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy Lubelszczyzny) oraz wskazania metody czy też drogi dojścia do tego stanu (zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego wewnętrznych potencjałów rozwojowych). Istotą trwałego i zrównoważonego rozwoju województwa będzie powiązanie szybkiego tempa rozwoju gospodarczego i wzrostu jakości życia ludności z poprawą stanu środowiska przyrodniczego, z jednoczesnym dążeniem do zachowania go dla przyszłych pokoleń. Uzyskanie wysokiego tempa rozwoju gospodarczego jest warunkiem niezbędnym do zmniejszenia dystansu rozwojowego (konwergencji) województwa w stosunku do innych regionów Polski i Unii Europejskiej, a także umocnienia konkurencyjności regionu i zapewnienia wyższego poziomu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej Lubelszczyzny.

Pierwsza część celu nadrzędnego **jest identyczna** z tym, co zostało zapisane w pierwszej części celu generalnego Strategii uchwalonej w lipcu 2000r. Oznacza to, że **długofalowy cel strategiczny rozwoju województwa lubelskiego w zaktualizowanej Strategii nie ulega zmianie i że będzie zachowana w ten sposób ciągłość działań strategicznych i operacyjnych.** Modyfikacji ulega natomiast część druga celu generalnego, czyli wskazany sposób jego osiągnięcia. Biorąc pod uwagę pięcioletnie doświadczenie we wdrażaniu Strategii oraz istniejące obecnie nowe uwarunkowania rozwoju województwa, wydaje się zasadnym odejście od wskazywania położenia geograficznego regionu jako czynnika decydującego o osiągnięciu przez region trwałego i zrównoważonego rozwoju i zaproponowanie formuły szerszej, bardziej wiarygodnej i spójnej

z priorytetami rozwojowymi Polski i Unii Europejskiej. Proponuje się zatem, aby osiągnięcie celu nadrzędnego Strategii, jakim jest trwały i zrównoważony rozwój Lubelszczyzny, było oparte na zwiększaniu szeroko rozumianej **konkurencyjności województwa** oraz **optymalnym wykorzystaniu jego wewnętrznych (endogenicznych) potencjałów rozwojowych**.

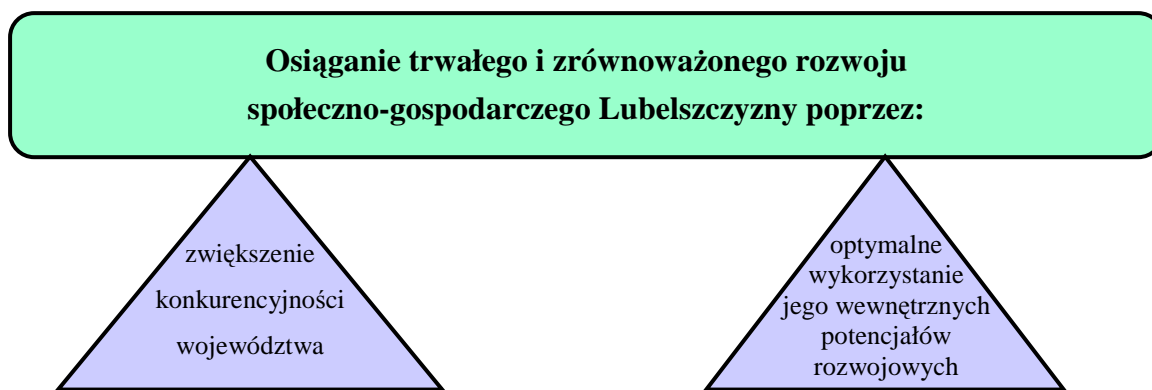
Uzasadnienie wyboru celu nadrzędnego

Zwiększenie konkurencyjności regionów jest jednym z głównych celów polskiej i europejskiej polityki regionalnej, co znajduje swoje odzwierciedlenie w odpowiednich dokumentach strategicznych UE i Polski⁴. Do podstawowych atrybutów konkurencyjności regionu należy zaliczyć:

- rozwiniętą i zróżnicowaną strukturę gospodarki, obejmującą gałęzie i przedsiębiorstwa zdolne do uczestnictwa w międzyregionalnym i międzynarodowym podziale pracy oraz odnoszące sukces w ekonomicznym współzawodnictwie;
- bogate wyposażenie regionu w urządzenia infrastruktury techniczno-ekonomicznej, zapewniające dobrą dostępność komunikacyjną regionu, jego powiązania z krajowym i międzynarodowym układem transportu, zasilanie w energię, wodę i inne czynniki produkcji;
- sprawne funkcjonowanie tzw. „otoczenia okołobiznesowego” obejmującego banki, firmy ubezpieczeniowe i konsultingowe oraz inne instytucje usługowe;
- istnienie w regionie jednostek szkolnictwa wyższego oraz instytucji i zakładów naukowo-badawczych, tworzących oparcie dla procesów innowacyjnych i klimatu intelektualnego oraz wpływających na sprawność regionalnego systemu innowacji;
- nowoczesne społeczeństwo obejmujące jakość zasobów ludzkich i sposób ich wykorzystania, dochody i jakość życia mieszkańców, a także dostępną infrastrukturę edukacji, ochrony zdrowia, świadczeń socjalnych i wypoczynku;
- istnienie dobrych warunków i stanu środowiska przyrodniczego – wód, powietrza, gleby, zróżnicowanego krajobrazu;
- istnienie terenów nadających się do lokalizacji inwestycji bądź zmian w sposobie gospodarowania, a także przystępność ceny ziemi;
- jasny podział kompetencji i system zarządzania w regionie, w tym efektywne rozwiązania instytucjonalno-organizacyjne i kapitał społeczny, a także kondycja finansowa jednostek samorządu terytorialnego i poziom ich współpracy międzynarodowej.

Z kolei optymalne wykorzystanie wewnętrznych potencjałów rozwojowych województwa jest jedną z głównych zasad polityki regionalnej państwa wobec regionów. Znajduje to swoje pełne odzwierciedlenie między innymi w *Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013*, gdzie jako jeden z celów strategicznych wskazuje się „*wspieranie podejmowania zróżnicowanych przedsięwzięć rozwojowych przy lepszym wykorzystaniu potencjałów endogenicznych regionów*”. W przypadku województwa lubelskiego lepszemu wykorzystaniu endogenicznych potencjałów rozwoju należy niewątpliwie upatrywać w: produkcji zdrowej żywności, zasobach ludzkich, sferze naukowo-badawczej, środowisku przyrodniczym oraz położeniu przygranicznym.

⁴ Chodzi między innymi o takie dokumenty jak: Strategia Lizbońska, Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju, Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013, Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007-2013

Rys 3 Elementy składowe celu nadrzędnego Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego

Stopień realizacji celu nadrzędnego monitorowany będzie za pomocą następujących wskaźników:

- długość życia;
- poziom wykształcenia ludności;
- poziom dochodów;
- poziom PKB na głowę mieszkańca w województwie, dynamika wzrostu PKB.

4.3. Cele pośrednie prowadzące do osiągnięcia celu nadrzędnego – priorytety rozwoju województwa lubelskiego

Cel nadrzędny Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego będzie możliwy do osiągnięcia poprzez realizację czterech celów pośrednich, będących w istocie rzeczy osiami priorytetowymi zaktualizowanej Strategii. Treść i układ proponowanych priorytetów wynika nie tylko z konieczności dostosowania zapisów Strategii do nowych dokumentów planistycznych na poziomie kraju i Unii Europejskiej, ale jest również rezultatem przeprowadzonej diagnozy strategicznej, uwzględniającej między innymi stan obecny i przyszłe uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Priorytetowymi kierunkami rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 są:

1. **Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy;**
2. **Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy;**
3. **Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego;**
4. **Rozwój współpracy międzyregionalnej oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu.**

4.3.1. Uzasadnienie wyboru priorytetów rozwoju

Proponowana powyżej struktura czterech kompleksowych i wzajemnie się uzupełniających priorytetów pozwala na wszechstronny rozwój województwa i pośrednio przyczynia się do realizacji przyjętego celu nadrzędnego Strategii. Wybór priorytetów wynika w dużym stopniu z przeprowadzonych analiz możliwych procesów rozwojowych, zawartych między innymi w diagnozie strategicznej. Pozwalają one na identyfikację kluczowych elementów rozwoju, których wsparcie powinno doprowadzić do zdynamizowania procesu rozwoju całego województwa. W ciągu najbliższych kilkunastu lat kluczowymi elementami w rozwoju społeczno-gospodarczym

województwa będzie z pewnością: budowanie konkurencyjnej gospodarki w regionie, rozwój nowoczesnego społeczeństwa zdolnego funkcjonować w gospodarce opartej na wiedzy i informacji, zwiększanie atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa oraz prowadzenie szeroko rozwiniętej współpracy międzyregionalnej województwa, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym, jako ważnego narzędzia zwiększania efektywności zarządzania regionem i budowania partnerstwa instytucjonalnego.

Przyjęte priorytetowe osie rozwoju województwa w dużym stopniu bazują na priorytetach Strategii pierwszej generacji oraz w pełni wpisują się w kierunki strategiczne rozwoju regionalnego na poziomie Unii Europejskiej i Polski, wyrażone między innymi w takich dokumentach jak:

- ❑ **Projekt Konstytucji Europejskiej**, w której została wskazana potrzeba uwzględnienia w rozwoju regionalnym spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej;
- ❑ **Strategia Lizbońska**, która za cel strategiczny stawia sobie „*utworzenie na obszarze Unii Europejskiej najbardziej dynamicznej i konkurencyjnej, opartej na wiedzy, gospodarki na świecie, zdolnej do trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zapewniającej tworzenie większej ilości miejsc pracy*”;
- ❑ **III Raport Spójności, projekty rozporządzeń do funduszy strukturalnych na lata 2007-2013 oraz Strategiczne Wytyczne Wspólnoty**, w których przewiduje się realizację spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej w ramach trzech celów strategicznych: konwergencja, konkurencyjność oraz współpraca terytorialna;
- ❑ **Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju – Polska 2025**, która między innymi zakłada realizację wizji rozwoju Polski jako społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy w trzech obszarach priorytetowych: konkurencyjna gospodarka, nowoczesne społeczeństwo oraz sprawne państwo;
- ❑ **Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju do roku 2020**, która opiera realizację celu nadrzędnego, jakim jest „*zrównoważony i zintegrowany rozwój, optymalnie wykorzystujący regionalną różnorodność zasobów do podnoszenia poziomu i jakości życia społeczności terytorialnych oraz osiągania spójności wewnętrznej i w przestrzeni Unii Europejskiej*”, na wdrażaniu działań w czterech priorytetowych obszarach, tj. gospodarka, społeczeństwo, terytorium oraz państwo;
- ❑ **Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013**, w ramach której przewiduje się, że cele strategiczne (*Wspieranie konkurencyjności gospodarczej regionów, Elastyczne różnicowanie celów i wykorzystanie endogenicznego potencjału regionów, Wyrównywanie szans rozwojowych*) będą osiągnięte między innymi poprzez realizację takich priorytetów jak: rozwój gospodarki oparty na wiedzy, wspieranie rozwoju zasobów ludzkich, rozwój współpracy międzynarodowej regionów oraz wsparcie rozwoju instytucjonalnego w województwach;
- ❑ **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju**, której głównym celem jest wykorzystanie dobrze wykształconej policentrycznej struktury funkcjonalno-przestrzennej do dynamizacji rozwoju Polski i przełamanie w ten sposób zapóźnienia cywilizacyjnego;
- ❑ **Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007-2013**, który zakłada realizację trzech celów strategicznych: *utrzymanie gospodarki na ścieżce wysokiego wzrostu gospodarczego, wzmocnienie konkurencyjności regionów i przedsiębiorstw oraz wzrost zatrudnienia, podniesienie poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.*

4.3.2. Opis poszczególnych priorytetów rozwoju oraz sposobu ich realizacji

Poszczególne priorytety rozwoju będą realizowane w oparciu o zestaw spójnych i wzajemnie się uzupełniających celów operacyjnych, stanowiących z kolei podstawę do określenia wiodących kierunków działań lub zadań w ramach danego celu operacyjnego. Poniżej dokonano

krótkiej charakterystyki priorytetów rozwoju regionu wraz ze wskazaniem celów operacyjnych, realizowanych w ramach danego priorytetu, a także określeniem zestawu wskaźników monitorujących efekty wdrażania poszczególnych priorytetów.

Priorytet 1: Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy

Modernizacja struktury regionalnej gospodarki oraz zwiększenie jej konkurencyjności będzie stanowiło jedno z głównych wyzwań rozwojowych województwa w ciągu najbliższych kilkunastu lat. Od postępów w restrukturyzacji i unowocześnianiu regionalnej gospodarki w dużym stopniu będzie uzależniony trwały rozwój województwa oraz jego zdolność do zmniejszania zapóźnień rozwojowych.

Z przeprowadzonej analizy mocnych i słabych stron gospodarki województwa wynika, że na niski poziom jej konkurencyjności ma wpływ wiele czynników o charakterze strukturalnym. Do najpoważniejszych z nich należy niewątpliwie zaliczyć niekorzystną strukturę zatrudnienia w gospodarce, ze zdecydowaną dominacją mało efektywnego sektora rolnego i słabo rozwiniętym sektorem usług rynkowych. Złej strukturze zatrudnienia towarzyszy niedorozwój sektora produkcyjnego, z dominacją branż tradycyjnych, wytwarzających towary o niewielkim stopniu przetwarzania i chłonności prac badawczo-rozwojowych. O niskim stopniu nowoczesności regionalnego przemysłu świadczy również wysoki stopień dekapitalizacji majątku produkcyjnego oraz malejące nakłady inwestycyjne na odtworzenie i unowocześnienie bazy produkcyjnej. Na niski stopień konkurencyjności regionalnej gospodarki ma również wpływ niedorozwój infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej w regionie, a także słabo rozwinięty system instytucjonalnego i finansowego wspierania przedsiębiorczości i innowacji w regionie, z niewielkim zaangażowaniem lokalnego potencjału badawczo-rozwojowego.

Nie ulega wątpliwości, że zmiana struktury gospodarczej regionu będzie się ściśle wiązać z budowaniem podstaw gospodarki opartej na wiedzy. Udział dziedzin produkcji i usług opartych na wiedzy w tworzeniu wartości dodanej i w eksporcie będzie jednym z podstawowych mierników nowoczesności i konkurencyjności gospodarki. Cechą wspólną tych dziedzin powinna być wysoka intensywność nakładów na badania i rozwój, szerokie zastosowanie nowych technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych oraz wysokie kwalifikacje zatrudnionych pracowników. Należy oczekiwać, że struktura gospodarcza Lubelszczyzny będzie się stopniowo upodabniać do struktury w innych regionach UE, co znajdzie wyraz w zmniejszaniu się udziału rolnictwa i sektorów tradycyjnych w tworzeniu wartości dodanej i zatrudnieniu, przy jednoczesnym wzroście udziału dziedzin związanych z zaawansowanymi technologiami, ochroną środowiska naturalnego i zdrowia, a także rekreacją i spędzaniem wolnego czasu.

Unowocześnianie i przebudowa regionalnej gospodarki powinna iść w parze z rozwojem jej specjalizacji w określonych niszach produkcyjnych i usługowych. Biorąc pod uwagę wewnętrzne potencjały rozwoju Lubelszczyzny, istnieją realne szanse specjalizacji gospodarczej województwa w obszarze produkcji wysokiej jakości żywności oraz rozwoju odnawialnych źródeł energii. Z kolei przygraniczne położenie regionu oraz zasoby dobrze wykształconych kadr stwarzają doskonałe możliwości do rozwoju kompleksowego systemu usług specjalistycznych we współpracy z firmami globalnymi i regionalnymi ośrodkami badawczo-naukowymi.

Nakreślone powyżej kierunki modernizacji i rozwoju regionalnej gospodarki będą możliwe do osiągnięcia poprzez realizację określonych celów operacyjnych. Podstawowym założeniem proponowanych celów operacyjnych jest dążenie do ograniczenia bądź wyeliminowania słabych stron regionalnej gospodarki oraz wzmocnienie tych elementów i dziedzin rozwoju gospodarczego, które w dłuższej perspektywie pozwolą na ukształtowanie konkurencyjnego profilu gospodarki, zdolnej tworzyć i zachowywać trwałe miejsca pracy oraz przyciągać nowe inwestycje. W ramach niniejszego priorytetu będą realizowane następujące cele operacyjne:

- Cel operacyjny 1.1:** *Restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi regionalnej gospodarki i dostosowanie jej do reguł wspólnego rynku;*
- Cel operacyjny 1.2:** *Rozwój i podnoszenie konkurencyjności regionalnego agrobiznesu;*
- Cel operacyjny 1.3:** *Specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności;*
- Cel operacyjny 1.4:** *Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrost poziomu ich innowacyjności;*
- Cel operacyjny 1.5:** *Rozwój regionalnego potencjału B+R oraz jego wykorzystanie dla potrzeb gospodarki;*
- Cel operacyjny 1.6:** *Rozwój społeczeństwa informacyjnego.*

Stopień realizacji *Priorytetu 1* będzie monitorowany za pomocą następujących wskaźników:

- udział procentowy produktów wysokiej i średnio-wysokiej techniki w ogólnej strukturze produkcji przemysłowej w regionie;
- procentowy udział zatrudnionych w tzw. wiedzochłonnych sektorach produkcji i usług;
- wskaźnik zatrudnienia.

Priorytet 2: Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy

Trwały i zrównoważony rozwój regionu nie jest możliwy bez udziału świadomego i dobrze wyedukowanego społeczeństwa. W warunkach cywilizacji informacyjnej oraz gospodarki opartej na wiedzy nowoczesne i dobrze zorganizowane społeczeństwo staje się najważniejszym zasobem gospodarczym i stanowi nieodzowny element konkurencyjności regionu. O stopniu nowoczesności społeczeństwa decyduje wiele czynników, ale najważniejsze z nich to: jakość życia oraz ogólny poziom wykształcenia mieszkańców, poziom zatrudnienia, stopień integracji społecznej i kulturowej, a także stopień poczucia bezpieczeństwa i ładu publicznego.

Przeprowadzona analiza SWOT rozwoju społeczno-gospodarczego województwa potwierdza tezę o ogólnie niskim poziomie rozwoju społeczeństwa Lubelszczyzny oraz wskazuje na istnienie szeregu barier utrudniających dostosowanie tego społeczeństwa do wyzwań gospodarki opartej na wiedzy. O niskim stopniu nowoczesności społeczeństwa w regionie decydują między innymi takie czynniki jak: niska jakość życia oraz ogólne zubożenie mieszkańców regionu, niezadawalający poziom wykształcenia mieszkańców i dostosowania ich wiedzy i umiejętności do wymogów rynku pracy, niski wskaźnik zatrudnienia, któremu towarzyszy wysoki poziom bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego (szczególnie na obszarach wiejskich).

Punktem wyjścia do rozwoju podstaw nowoczesnego społeczeństwa w regionie powinny być działania nakierowane na wzrost zatrudnienia i poprawę zamożności mieszkańców województwa. Zwiększenie zatrudnienia wymaga nie tylko stworzenia większej ilości miejsc pracy w konkurencyjnych sektorach gospodarki, ale będzie również możliwe poprzez stały wzrost poziomu kwalifikacji i szybkie dostosowywanie ich do dynamicznie zmieniających się potrzeb rynku pracy. Proces ten nastąpi dzięki stałej poprawie jakości kształcenia szkolnego na wszystkich poziomach nauczania, a także poprzez rozwój różnych form kształcenia ustawicznego, również tych związanych z coraz szerszym zastosowaniem technik społeczeństwa informacyjnego. Innym ważnym czynnikiem przyczyniającym się do wzrostu zatrudnienia kadr w regionie będzie prowadzenie aktywnej polityki zatrudnienia na poziomie regionalnym i lokalnym. Będzie to możliwe dzięki zwiększaniu sprawności instytucjonalnej publicznych i prywatnych służb zatrudnienia, a także coraz większych środków publicznych kierowanych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu.

Istotnym kierunkiem kształtowania podstaw nowoczesnego społeczeństwa będzie również prowadzenie właściwej polityki ludnościowej w regionie, ukierunkowanej na ograniczenie negatywnych trendów demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa i prognozowanym spadkiem liczby ludności w województwie. Głównymi elementami tej polityki będzie umacnianie struktury rodziny w społeczeństwie, a także poprawa stanu zdrowia i kondycji

fizycznej mieszkańców regionu, między innymi poprzez zwiększenie dostępu do usług ochrony zdrowia oraz masowy rozwój sportu i kultury fizycznej.

Zarysowane powyżej kierunki rozwoju społeczeństwa Lubelszczyzny i jego dostosowywania do wymogów gospodarki opartej na wiedzy będą realizowane w ramach następujących celów operacyjnych:

<i>Cel operacyjny 2.1:</i>	<i>Kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.2:</i>	<i>Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców regionu;</i>
<i>Cel operacyjny 2.3:</i>	<i>Wzrost zatrudnienia oraz lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich w regionie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.4:</i>	<i>Wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.5:</i>	<i>Wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie;</i>
<i>Cel operacyjny 2.6:</i>	<i>Poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego.</i>

Stopień realizacji *Priorytetu 2* będzie monitorowany za pomocą następujących wskaźników:

- wskaźnik poziomu wykształcenia ludności (na poziomie średnim i wyższym);
- wskaźnik zatrudnienia .

Priorytet 3: Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego

Poziom atrakcyjności i spójności terytorialnej regionu jest jednym z głównych wyznaczników jego konkurencyjności i determinantów trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego. O stopniu atrakcyjności i spójności przestrzennej regionu decydują głównie takie czynniki jak: jego dostępność komunikacyjna, stan środowiska przyrodniczego i kulturowego, ład przestrzenny oraz ukształtowana sieć osadnicza, w tym stopień rozwoju ośrodków miejskich i otaczających je obszarów wiejskich.

Z przeprowadzonej analizy SWOT wynika, że województwo lubelskie cechuje się stosunkowo niskim poziomem atrakcyjności i spójności terytorialnej. Oprócz niekorzystnych zjawisk związanych z funkcjonowaniem niekonkurencyjnej gospodarki, takich jak słabo rozwinięte zaplecze przemysłowe i otoczenie biznesu oraz mała chłonność rynku, województwo lubelskie postrzegane jest jako region peryferyjny, cechujący się dodatkowo słabą dostępnością komunikacyjną. Ponadto rzadka sieć ośrodków miejskich, wśród których tylko Lublin jest zaliczany do miast dużych, oraz słaba kondycja ekonomiczna większości miast, hamuje procesy restrukturyzacji rolnictwa i przesuwania zatrudnienia z sektorów produkcji rolnej do przemysłu i usług.

Do głównych działań, jakie należy podjąć w celu wpłynięcia na atrakcyjność i spójność terytorialną województwa należy przede wszystkim zaliczyć zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionu poprzez stworzenie kluczowej infrastruktury umożliwiającej sprawne powiązanie transportowe obszaru województwa z głównymi ośrodkami gospodarczymi w kraju i Europie. Niezbędna jest również poprawa drożności transportowej wewnątrz regionu warunkowana poprawnym stanem technicznym dróg i rozwiniętą siecią lokalnych połączeń kolejowych.

Spójność terytorialna będzie osiągnięta także w wyniku niwelowania różnicowań wewnątrzregionalnych, zarówno w wymiarze subregionalnym, jak i powiatowym. W szczególności dotyczy to różnic występujących w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i poziomie rejestrowanego bezrobocia. Ważnym elementem spójności jest wypełnianie przez miasta regionu swoich funkcji rozwojowych. Należy zatem wzmocnić możliwości spełniania przez środki miejskie przypisanych im funkcji, szczególnie względem otaczających je obszarów wiejskich, co będzie służyć zrównoważonemu rozwojowi całego obszaru województwa.

Proponowane poniżej cele operacyjne zmierzają do wzrostu atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa nie tylko poprzez ograniczenie zidentyfikowanych barier rozwoju, ale dążą również do wzmocnienia tych wszystkich pozytywnych cech przestrzeni województwa, które w istotny sposób mogą przyczynić się do jej poprawy, a tym samym do zwiększenia

konkurencyjności całego regionu. Chodzi tu głównie o takie pozytywne aspekty przestrzeni Lubelszczyzny jak jej zwartość i brak naturalnych barier rozwoju, zachowane liczne i bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe na obszarze województwa oraz policentrycznie ukształtowana sieć miast z centralnie usytuowaną aglomeracją lubelską, predestynowaną do wypełniania funkcji metropolitalnych.

- Cel operacyjny 3.1: Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa;*
Cel operacyjny 3.2: Zachowanie i wzmacnianie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej Lubelszczyzny;
Cel operacyjny 3.3: Rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina;
Cel operacyjny 3.4: Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

Stopień realizacji *Priorytetu 3* będzie monitorowany za pomocą następujących wskaźników:

- zmniejszenie zróżnicowań wewnątrzregionalnych (PKB/cap w podregionach);
- gęstość sieci utwardzonych dróg publicznych;
- wskaźnik urbanizacji;
- ludność korzystająca z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.

Priorytet 4: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu

Szeroko rozwinięta współpraca instytucjonalna oraz powiązany z nią efektywny system zarządzania rozwojem regionalnym będą w coraz większym stopniu decydowały o przewagach konkurencyjnych regionów. Współpraca powinna być prowadzona nie tylko pomiędzy instytucjami i partnerami wewnątrz regionu, ale również mieć charakter współpracy międzyregionalnej, zarówno tej w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Dobrze zorganizowana i wielopłaszczyznowa współpraca przyczynia się do rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, buduje zdolność instytucjonalną regionu oraz może być doskonałym narzędziem wymiany doświadczeń i wiedzy w zakresie szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Z kolei skuteczny system zarządzania rozwojem regionalnym zależy nie tylko od dostępnych instrumentów i podziału kompetencji pomiędzy poszczególnymi partnerami, ale w dużej mierze uzależniony jest od woli współpracy i chęci współdziałania przy rozwiązywaniu wspólnych problemów.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że skuteczność zarządzania rozwojem regionalnym w województwie lubelskim jest w dalszym ciągu niska. Podstawową barierą jest brak jasnego podziału kompetencji w zakresie prowadzenia polityki regionalnej w Polsce oraz niedostatek odpowiednich instrumentów do jej realizacji. Innym poważnym problemem jest niska zdolność instytucjonalna administracji i instytucji w regionie do wypełniania przypisanych funkcji i zadań.

Poprzez realizację Strategii zostaną w pełnijszym stopniu wykorzystane możliwości rozwoju regionu związane z prowadzoną przez województwo współpracą międzyregionalną, rozwijaną zarówno w układzie międzynarodowym, jak i krajowym. Dotyczy to również niewykorzystywanych szans związanych z promocją województwa w kraju i za granicą i korzyści gospodarczych możliwych do osiągnięcia z tego tytułu, związanych choćby z rozwojem turystyki czy też napływem z zewnątrz nowych inwestycji. Dalszy rozwój różnych form współpracy międzyregionalnej powinien iść w kierunku większej konkretyzacji działań i zaangażowania do realizacji konkretnych projektów szerszego grona partnerów. Zważywszy na położenie regionu i rysujące się nowe szanse rozwojowe województwa, szczególny nacisk należy położyć na rozwój współpracy międzyregionalnej z regionami Polski Wschodniej, a także z regionami przygranicznymi z Białorusią i Ukrainą.

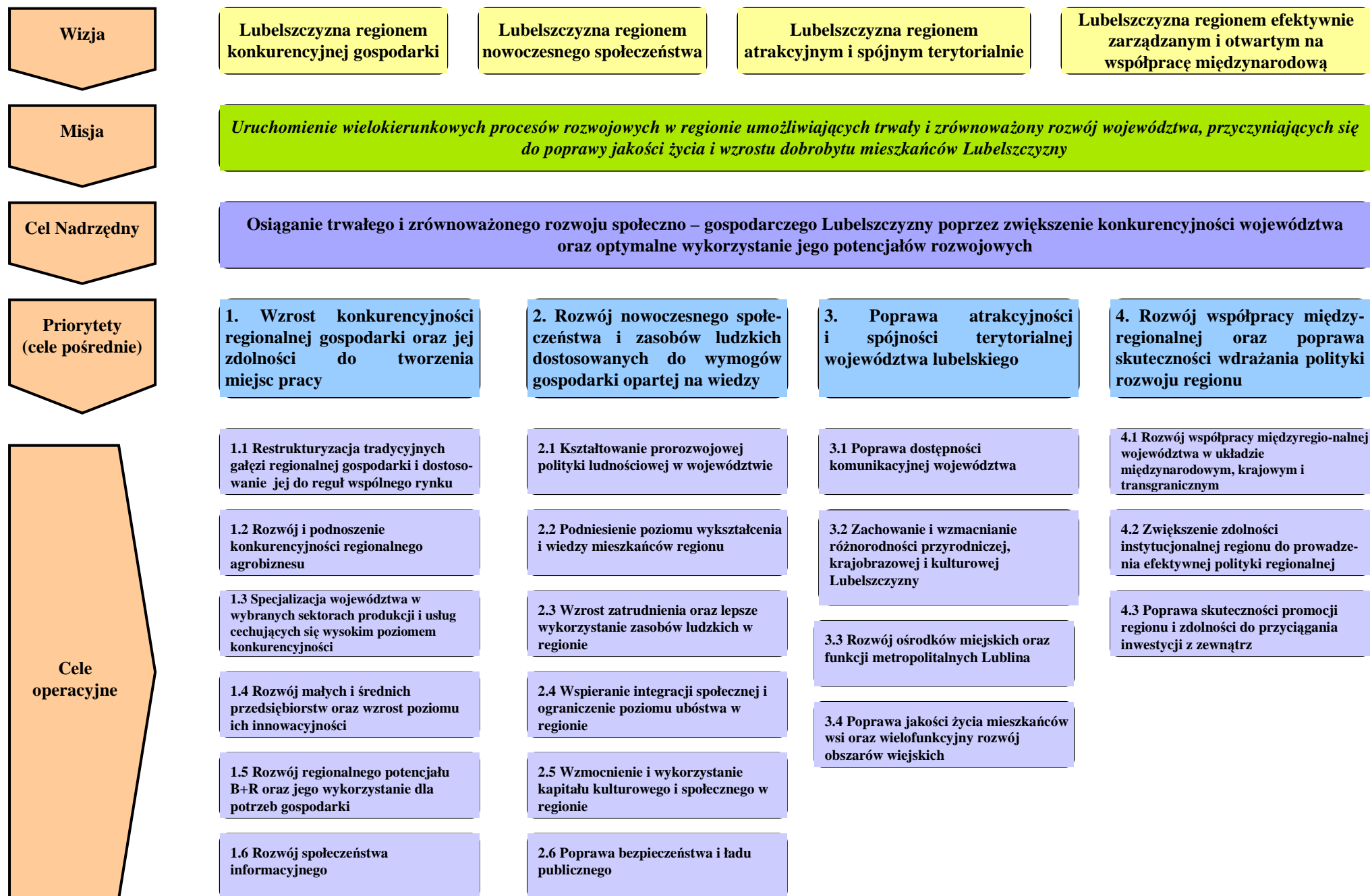
Zaproponowany poniżej układ celów operacyjnych zmierza do rozwoju szeroko pojętej i efektywnej współpracy międzyregionalnej województwa, rozumianej między innymi jako ważny element rozwoju regionalnego.

- Cel operacyjny 1:** *Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym;*
- Cel operacyjny 2:** *Zwiększenie zdolności instytucjonalnej regionu do prowadzenia efektywnej polityki regionalnej;*
- Cel operacyjny 3:** *Poprawa skuteczności promocji regionu i zdolności do przyciągania inwestycji z zewnątrz.*

Stopień realizacji *Priorytetu 4* będzie monitorowany za pomocą następujących wskaźników:

- liczba umów partnerskich i realizowanych projektów międzynarodowych jednostek samorządu terytorialnego;
- napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych;
- poziom wykorzystania środków zewnętrznych (w tym funduszy strukturalnych).

Struktura celów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 - 2020

5. Cele operacyjne w ramach poszczególnych priorytetów (opis oraz sposób ich realizacji)

Przyjęte w poszczególnych obszarach priorytetowych cele operacyjne będą możliwe do osiągnięcia poprzez realizację konkretnych kierunków działań. W zamieszczonym poniżej opisie, wiodące kierunki działań zostały dodatkowo uszczegółowione poprzez wskazanie konkretnych działań lub zadań do realizacji. Ponadto, dla każdego z 19 opisywanych celów operacyjnych zaproponowano zestaw wskaźników monitoringowych, pozwalających na stałe monitorowanie efektów wdrażania Strategii.

Priorytet 1: Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy

Cel 1.1: *Restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi regionalnej gospodarki i dostosowanie jej do reguł wspólnego rynku*

Uzasadnienie

Obecna struktura gospodarki regionu nie stanowi podstawy do budowania konkurencyjności regionu. Jej zmiana i stopniowe dostosowywanie do wymogów jednolitego rynku europejskiego będzie jednym z podstawowych wyzwań zwiększenia konkurencyjności regionalnej gospodarki. Restrukturyzacja gospodarki powinna przede wszystkim iść w kierunku zmiany niekorzystnej struktury zatrudnienia i wytwarzania wartości dodanej brutto, a także unowocześnienia bazy produkcyjnej przedsiębiorstw.

Opis

Dla osiągnięcia celu przewidziane są działania wspierające restrukturyzację i modernizację przedsiębiorstw pracujących w tradycyjnych sektorach przemysłu i usług. Chodzi głównie o modernizację technologiczną przedsiębiorstw i konieczność ich dostosowania się do ostrych wymogów prawa wspólnotowego w zakresie ochrony środowiska, bezpieczeństwa, konkurencji i prawa pracy. Nieodzownym elementem unowocześniania struktury regionalnej gospodarki powinna być również restrukturyzacja i modernizacja sektora energetycznego w kierunku zabezpieczenia potrzeb energetycznych regionu oraz pozwalająca na większe wykorzystanie energii z odnawialnych źródeł.

W ramach niniejszego celu operacyjnego przewiduje się realizację następujących kierunków działań:

- restrukturyzacja i modernizacja przedsiębiorstw pracujących w tradycyjnych sektorach produkcji i usług (w tym: restrukturyzacja finansowa, technologiczna i organizacyjna, promowanie technologii zgodnych z wymogami nabywania najlepszych dostępnych technik (BAT), wsparcie korzystnych dla regionu procesów prywatyzacyjnych, podnoszenia jakości zarządzania i współpracy z sektorem badawczo – rozwojowym);
- rozwój sektora budownictwa przemysłowego i mieszkaniowego (w tym: rozwój współpracy poziomej i pionowej przedsiębiorstw sektora, wsparcie wdrażania innowacji technologicznych, rozwój kadr przygotowujących dokumentację techniczną i przetargową);
- poprawa konkurencyjności sektora energetycznego oraz jego rozwój w kierunku lepszego zabezpieczenia potrzeb energetycznych regionu (w tym: konsolidacja i modernizacja przedsiębiorstw sektora, budowa elektrowni bazującej na zasobach energetycznych regionu, wsparcie produkcji energii w procesie kogeneracji oraz ze źródeł ekologicznie

czystych - ekoenergia, racjonalne wykorzystanie zasobów energetycznych regionu, modernizacja i rozbudowa rozdzielczych sieci energetycznych).

Wskaźniki realizacji:

- ❑ struktura zatrudnienia i wytwarzana WDB w podziale na sekcje PKD;
- ❑ WDB na 1 zatrudnionego według rodzajów działalności;
- ❑ stopień zużycia środków trwałych w gospodarce;
- ❑ wskaźnik energochłonności gospodarki;
- ❑ udział produkcji energii z odnawialnych źródeł energii w produkcji ogółem;
- ❑ wartość produkcji i usług w sektorze budownictwa.

Cel 1.2: *Rozwój i podnoszenie konkurencyjności regionalnego agrobiznesu*

Uzasadnienie

Województwo lubelskie charakteryzuje się najwyższymi w kraju wskaźnikami udziału produkcji rolnej w stosunku do innych sektorów gospodarki. Jest to sektor mało efektywny, który obecnie daje zatrudnienie dla ponad 38% pracujących i wytwarza tylko około 5% wartości dodanej brutto. Jednocześnie uwarunkowania naturalne powodują, iż na Lubelszczyźnie występują sprzyjające warunki do produkcji rolnej.

Słabe wykorzystanie potencjału rolnictwa spowodowane jest między innymi znacznym niedorozwojem sektora przetwórstwa spożywczego; w efekcie region jest producentem produktów rolnych o niskiej wartości dodanej i niskim stopniu przetworzenia.

Opis

Kluczem do radykalnej poprawy sytuacji gospodarczej w województwie jest modernizacja nisko efektywnego sektora rolnego oraz wsparcie powiązanego z nim przemysłu przetwórstwa spożywczego. Zakładane działania są ukierunkowane na:

- ❑ poprawę efektywności gospodarstw rolnych (*w tym: modernizacja sprzętu i budynków, zmiana struktur rolnych, poprawa jakości produkcji, dywersyfikacja działalności rolniczej m.in. w kierunkach ogrodnictwa, sadownictwa, działalności rybackiej i leśnej*);
- ❑ poprawa efektywności gospodarki rybackiej (*w tym: wsparcie powstawania i modernizacji gospodarstw i towarzyszącej infrastruktury, poprawa jakości produkcji i przetwórstwa, wspieranie inwestycji w zakładach przetwórczych*);
- ❑ wzmocnienie działalności innowacyjnej i badawczo-rozwojowej na rzecz rozwoju rolnictwa (*w tym: pomoc na rzecz przyspieszenia postępu biologicznego w produkcji roślinnej i zwierzęcej*);
- ❑ wzmocnienie otoczenia instytucjonalnego sektora rolnego (*w tym: rozwój systemu informacji rynkowych i specjalistycznego doradztwa, organizacja regionalnego rynku rolnego, wspieranie integracji poziomej i pionowej w rolnictwie*);
- ❑ poprawę przetwórstwa artykułów rolnych w regionie (*w tym: poprawa jakościowa (standaryzacja) bazy surowcowej, kompleksowe wsparcie sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w obrębie cyklu tworzenia wartości dodanej: produkcja – przetwórstwo – sprzedaż wyrobów wysoko przetworzonych*);
- ❑ zwiększenie konkurencyjności technologicznej przemysłu rolno-spożywczego w priorytetowych dla regionu branżach⁵ (*w tym: poprawa i rozwój systemów zarządzania*

⁵ Za priorytetowe branże przemysłu rolno-spożywczego w regionie uważa się przetwórstwo: zbożowo-młynarskie, cukrownicze, owocowo-warzywne, olejarskie, piwowarskie, tytoniowe, ziemniaczane, chłodnicze, mleczarskie, mięsne, drobiarskie oraz produkcja napojów.

jakością i bezpieczeństwem żywności, wprowadzenie nowych technologii i technik produkcji);

- ❑ *poprawa marketingu regionalnych artykułów spożywczych (w tym: rynkowe ukierunkowywanie produkcji i wykorzystanie pojawiających się nisz rynkowych, tworzenie nowych i rozwój istniejących kanałów dystrybucyjnych, wspieranie eksportu artykułów rolno-spożywczych).*

Wskaźniki realizacji:

- ❑ przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego;
- ❑ ilość grup producenckich w regionie;
- ❑ WDB w rolnictwie i przemyśle przetwórstwa rolno-spożywczego;
- ❑ udział towarowej produkcji rolnej w końcowej produkcji rolniczej.

Cel 1.3: *Specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności*

Uzasadnienie

Z przeprowadzonych analiz wynika, że województwo dysponuje wieloma wewnętrznymi potencjałami rozwoju, które przy aktywnym wsparciu mogą doprowadzić do wykształcenia się gospodarki o określonym profilu specjalizacji i konkurencyjności. Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki powinien opierać się głównie o własny potencjał, który należy wesprzeć działaniami aktywizującymi. Realizacja tego celu pozwoli na specjalizację w dziedzinach, w których możliwe jest osiągnięcie sukcesów gospodarczych na skalę europejską.

Opis

Do głównych atutów rozwojowych województwa należy zaliczyć przede wszystkim korzystne warunki do produkcji wysokiej jakości żywności, biopaliw i energii ze źródeł odnawialnych. Inną niszą specjalizacji regionalnej gospodarki powinien być rozwój sektora produkcji i usług wysoce specjalistycznych, z wykorzystaniem atutów przygranicznego położenia. W związku z oczekiwanymi procesami starzenia się społeczeństwa, szans na specjalizację gospodarczą województwa należy również upatrywać w rozwoju usług opiekuńczo-medycznych oraz różnych form turystyki, w tym turystyki wiejskiej i uzdrowiskowej. Zważywszy na istniejący potencjał szkolnictwa wyższego w regionie i jego szerokie kontakty międzynarodowe, istnieją dobre podstawy do wykorzystania regionalnego systemu edukacji do kształcenia kadr na potrzeby europejskiego rynku pracy w ramach tworzonej Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej.

W ramach niniejszego celu operacyjnego przewiduje się realizację działań w następujących kierunkach:

- ❑ *specjalizacja województwa w produkcji wysokiej jakości żywności (w tym: rozwijanie klastra produkcyjnego „Dolina Ekologicznej Żywności”, tworzenie sieci akredytowanych laboratoriów i jednostek badawczych, rozwój rolnictwa ekologicznego, produkcja tradycyjnej żywności);*
- ❑ *rozwój produkcji energii ze źródeł odnawialnych - ekoenergii (w tym: wykorzystanie regionalnych źródeł energii, promocja ekoenergii wśród odbiorców końcowych, rozwój działalności badawczo-wdrożeniowej);*
- ❑ *rozwój produkcji i usług w branżach wysoce specjalistycznych (w tym: rozwój klastra lotniczego, usług outsourcingowych, usług informatycznych i biznesowych, usług przemysłów kultury);*
- ❑ *rozwój usług opiekuńczo-medycznych w powiązaniu z turystyką uzdrowiskową (w tym: specjalizacja ośrodków medycznych, rozwój medycyny naturalnej, wspieranie usług opiekuńczo-medycznych dla osób starszych);*

- wykorzystanie regionalnego systemu edukacji do kształcenia kadr w wymiarze europejskim (w tym: *promowanie europejskiej współpracy edukacyjnej, dostosowanie się uczelni do wymogów Procesu Bolońskiego, kształcenie kadr dla rozszerzającej się Unii Europejskiej*);
- kompleksowe wspieranie rozwoju sektora gospodarki leśnej i usług turystycznych w regionie (w tym: *tworzenie podstaw kadrowych, budowa infrastruktury, rozwój produktów turystycznych, budowa zintegrowanego systemu marketingu turystycznego*).

Wskaźniki realizacji:

- liczba gospodarstw ekologicznie kontrolowanych;
- ilość zarejestrowanych produktów regionalnych i tradycyjnych;
- liczba gospodarstw agroturystycznych;
- liczba studentów zagranicznych studiujących na uczelniach w województwie.

Cel 1.4: *Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrost poziomu ich innowacyjności*

Uzasadnienie

Dobrze funkcjonująca mała i średnia przedsiębiorczość stanowi podstawę do budowania konkurencyjności regionalnej gospodarki. Tymczasem sektor małych i średnich przedsiębiorstw na Lubelszczyźnie należy do najsłabiej rozwiniętych w Polsce i boryka się z wieloma poważnymi problemami rozwojowymi. Rozwojowi przedsiębiorczości w regionie nie sprzyjają liczne bariery formalno-prawne prowadzenia działalności gospodarczej, a także wciąż słabo rozwinięty system samorządu gospodarczego i instytucji wspierania biznesu. Bariery w zwiększaniu konkurencyjności regionalnego sektora MŚP jest utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania, jak również brak kompleksowego systemu wspierania przedsiębiorstw w zakresie tworzenia i absorbowania innowacji, głównie w ramach bezpośredniej współpracy z jednostkami badawczo-rozwojowymi.

Opis

Założeniem celu jest przewyższanie głównych słabości sektora, do których należy zaliczyć przede wszystkim funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług, niskie zatrudnienie i kapitały własne, niski poziom konkurencyjności produktowej, technologicznej i organizacyjnej, niewielkie zaangażowanie przedsiębiorstw w działalność eksportową, a także brak mocnych powiązań kooperacyjnych z partnerami w kraju i za granicą.

Szansą na ograniczenie występujących barier rozwoju przedsiębiorczości w regionie, a tym samym na wzmocnienie pozycji konkurencyjnej sektora MŚP będzie realizacja działań w następujących kierunkach:

- tworzenie lepszych warunków otoczenia prawno - instytucjonalnego dla powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w regionie (w tym: *stworzenie dogodnych warunków prawno – organizacyjnych do powstawania i funkcjonowania małej przedsiębiorczości, ograniczenie barier administracyjnych i finansowych*);
- wzrost poziomu przedsiębiorczości w regionie (w tym: *promowanie postaw przedsiębiorczych, wsparcie doradcze i finansowe dla mikroprzedsiębiorstw, rozwój przedsiębiorczości akademickiej, tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości*);
- zwiększenie zdolności przedsiębiorstw do tworzenia i absorbowania innowacji w ramach tworzonego regionalnego systemu innowacji (w tym: *podnoszenie jakości kadr, system dotacji inwestycyjnych, wsparcie w zakupie wyników badań przemysłowych i przedkonkurencyjnych, wzmocnienie współpracy branżowej z ośrodkami badawczo-*

rozwojowymi, tworzenie bezpiecznych sieci i systemów informatycznych w przedsiębiorstwach);

- ❑ *zwiększenie dostępu przedsiębiorstw do zewnętrznych źródeł finansowania (w tym: wsparcie funduszy podwyższonego ryzyka, inwestycyjnych i poręczeniowych, wsparcie dla inicjatyw proinwestycyjnych);*
- ❑ *rozwój kompleksowego systemu szkolenia i doradztwa dla biznesu (w tym: dostosowanie pakietów usług do potrzeb przedsiębiorców, rozwój współpracy sieciowej instytucji otoczenia biznesu, współfinansowanie specjalistycznych usług doradczych dla biznesu);*
- ❑ *wspieranie powiązań kooperacyjnych oraz rozwój współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw (w tym: wspieranie umiędzynarodowienia przedsiębiorstw, tworzenia struktur sieciowych i powiązań kooperacyjnych);*
- ❑ *wspieranie działalności eksportowej przedsiębiorstw (w tym: stymulowanie produkcji i powstawania usług przeznaczonych na eksport, wdrożenie nowych instrumentów promocji eksportu).*

Wskaźniki realizacji:

- ❑ *nasylenie przedsiębiorczością, w tym MŚP (liczba przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców);*
- ❑ *udział MŚP w produkcji sprzedanej przemysłu;*
- ❑ *wskaźnik przetrwania firm po 3 latach działalności;*
- ❑ *poziom innowacyjności przedsiębiorstw;*
- ❑ *udział przychodów ze sprzedaży na eksport w przychodach ze sprzedaży ogółem;*
- ❑ *liczba instytucji otoczenia biznesu na 10 tys. mieszkańców.*

Cel 1.5: *Rozwój regionalnego potencjału B+R oraz jego wykorzystanie dla potrzeb gospodarki*

Uzasadnienie

Istniejący w regionie potencjał naukowo-badawczy został uznany w analizie SWOT za jedną z mocnych stron i szans w budowaniu konkurencyjności regionalnej gospodarki. Jednocześnie wskazano na szereg słabości sfery naukowo-badawczej, w tym niską jakość oferty badawczo-rozwojowej oraz niedostosowanie jej do potrzeb gospodarki. Występujące słabości wynikają w dużym stopniu z przyczyn niezależnych od naukowców, takich jak: niski poziom i niekorzystna struktura finansowania nauki i działalności B+R, niedostateczne wyposażenie jednostek w aparaturę naukowo-badawczą oraz wysoki stopień zużycia tej aparatury, a także brak podstawowej infrastruktury transferu wiedzy i komercjalizacji badań. Tym negatywnym zjawiskom towarzyszą również liczne problemy związane z restrukturyzacją finansowania polskiej nauki i trudnościami wielu naukowców z dostosowaniem się do nowych wyzwań gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach.

Opis

Wdrożenie działań zaproponowanych w tym celu operacyjnym przyczyni się do ograniczenia występujących barier i wzmocnienia potencjału badawczo-rozwojowego w regionie, między innymi poprzez nawiązanie bliższej współpracy sektora nauki ze sferą gospodarczą, w ramach rozwijanego regionalnego systemu innowacji. W ramach celu zakłada się realizację działań w poniższych kierunkach:

- ❑ *wzmocnienie bazy naukowo-badawczej szkół wyższych oraz instytucji badawczo-rozwojowych w regionie (w tym: inwestycje w bazę lokalową, aparaturę naukowo-badawczą, tworzenie sieci kooperacji ośrodków naukowych i jednostek badawczo-rozwojowych w ramach krajowej i europejskiej przestrzeni badawczej);*

- rozwój wiedzy i badań w strategicznych dla regionu dziedzinach nauki⁶ (w tym: stosowanie metod długofalowego prognozowania kierunków rozwoju nauki, upowszechnianie nauki i innowacji w społeczeństwie i gospodarce, wspieranie międzynarodowej i krajowej współpracy ośrodków naukowo badawczych, rozwój zasobów ludzkich sektora B+R);
- wzmocnienie współpracy pomiędzy sektorem B+R i przedsiębiorcami (w tym: zmiana zasad systemu finansowania nauki, dostosowanie oferty badawczej i edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, wsparcie zakupu wyników prac badawczych i własności intelektualnej przez przedsiębiorstwa, stymulowanie rozwoju prywatnego rynku usług badawczo-rozwojowych, wsparcie dla podmiotów zgłaszających patenty);
- rozwój regionalnej infrastruktury transferu wiedzy i komercjalizacji badań jako podstawowego elementu regionalnego systemu innowacji (w tym: budowa parku naukowo-technologicznego, centrów transferu wiedzy i technologii, inkubatorów technologicznych, rozwój parków przemysłowych, klastrów produkcyjno-usługowych, zintegrowanej platformy elektronicznej usług online).

Wskaźniki realizacji

- struktura nakładów na badania i rozwój w relacji do PKB;
- nakłady na sferę badawczo-rozwojową w regionie (w przeliczeniu na jednego badacza);
- współczynnik wynalazczości (udzielone patenty zgłoszone przez rezydentów na 1 mln mieszkańców);
- liczba zakupionych przez przedsiębiorstwa licencji i praw do nowych technologii oraz prac badawczo-rozwojowych.

Cel 1.6: *Rozwój społeczeństwa informacyjnego*

Uzasadnienie

W dobie rozwoju społeczeństwa informacyjnego zarządzanie informacją, jej jakość oraz szybkość przepływu są nieodzownymi elementami budowania przewagi konkurencyjnej regionu. W województwie lubelskim jedną z głównych barier utrudniających rozwój gospodarki opartej na wiedzy i informacji jest ciągle słaby dostęp do podstawowej infrastruktury teleinformatycznej. Na terenie województwa praktycznie nie funkcjonuje ogólnie dostępna infrastruktura szerokopasmowa, brak jest również towarzyszących tego rodzaju infrastrukturze rozwiązań dostępowych. Niedorozwój infrastruktury teleinformatycznej oraz wysokie koszty korzystania z niej determinują ogólnie niski poziom wykorzystywania technologii informacyjnych w placówkach szkolnych, przedsiębiorstwach, administracji publicznej i gospodarstwach domowych.

Opis

Realizacja zaproponowanych poniżej działań kierunkowych przyczyni się do zwiększenia dostępu użytkowników do sieci szerokopasmowej oraz do rozwoju szerokiej gamy usług związanych z rozwijającym się społeczeństwem informacyjnym. Należy przy tym pamiętać, iż rozwój społeczeństwa informacyjnego jest procesem wielokierunkowym i będzie następował w wyniku realizacji działań przewidzianych również w innych priorytetach Strategii. Kierunki realizacji tego celu to:

- rozwój podstawowej infrastruktury teleinformatycznej w regionie umożliwiającej powszechny i tani dostęp do zasobów informacji (w tym: budowa szkieletowej sieci

⁶ Dziedziny te wynikają z Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego i obejmują takie kierunki jak: inżynieria, biotechnologia, informatyka, ochrona środowiska, rolnictwo i przetwórstwo rolne, produkcja energii z odnawialnych źródeł

szerokopasmowej, rozbudowa sieci dostępowej na poziomie lokalnym, wsparcie publicznego dostępu do internetu w każdej gminie);

- ❑ *tworzenie szerokiej i wartościowej oferty treści i usług elektronicznych (w tym: digitalizacja i upowszechnienie dokumentacji, archiwów, dóbr kultury; rozwój systemu strategicznych usług: edukacyjnych, medycznych, doradczych, administracyjnych);*
- ❑ *stymulowanie rozwoju biznesu elektronicznego (w tym: wsparcie handlu elektronicznego, informatyzacja działalności przedsiębiorstw, rozwój usług w oparciu o podpis elektroniczny);*
- ❑ *informatyzacja administracji publicznej oraz rozwój usług publicznych świadczonych drogą elektroniczną (w tym: tworzenie wewnętrznych sieci komputerowych i ustandaryzowanych systemów wewnętrznej informatyzacji instytucji).*

Wskaźniki realizacji

- ❑ *długość publicznej sieci szerokopasmowej;*
- ❑ *udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do internetu;*
- ❑ *liczba osób korzystających z usług publicznych on-line;*
- ❑ *liczba podmiotów wchodzących w skład ustandaryzowanych systemów informatycznych.*

Priorytet 2: Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy

Cel 2.1: Kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie

Uzasadnienie

Rozwój nowoczesnego społeczeństwa nie jest obecnie możliwy bez prowadzenia aktywnej polityki kształtującej pożądaną strukturę ludności oraz przeciwdziałającej negatywnym trendom demograficznym. W przypadku województwa lubelskiego kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej jest szczególnie istotne, zważywszy na przewidywane w najbliższych kilkunastu latach niekorzystne zmiany demograficzne, prowadzące między innymi do szybkiego procesu starzenia się społeczeństwa i stopniowego spadku liczby ludności w województwie⁷. Będzie to miało swoje poważne konsekwencje dla gospodarki (drastyczne zmniejszanie się zasobów pracy) oraz systemów socjalnych (dwukrotny wzrost współczynnika obciążenia demograficznego).

Opis

W ramach niniejszego celu operacyjnego realizowane będą działania ukierunkowane na procesy związane z tworzeniem i funkcjonowaniem rodzin, poprawą warunków mieszkalnych i stanu zdrowia ludności oraz upowszechnianiem zdrowego stylu życia, w tym kultury fizycznej, sportu i rekreacji.

Kierunki działań to:

- ❑ *poprawa warunków zakładania i funkcjonowania rodzin (w tym: edukacja prorodzinna, tworzenie warunków sprzyjających samodzielności ekonomicznej rodziny i wsparcie*

⁷ Według „Prognozy ludnościowej i przepływów migracyjnych województwa lubelskiego” do roku 2020 liczba ludności w województwie zmniejszy się o 83 tys. osób (tj. o 4%).

finansowe, wsparcie rodziców w godzeniu obowiązków zawodowych z rodzinnymi, edukacja dzieci, poprawa opieki medycznej nad matką i dzieckiem);

- ❑ kształtowanie polityki mieszkaniowej tak, by przyczyniła się do zaspokojenia podstawowych potrzeb ludności (w tym: zahamowanie dekapitalizacji istniejących zasobów mieszkaniowych, wsparcie zaspokajania podstawowych potrzeb mieszkaniowych społeczeństwa poprzez rozwój tanich form mieszkalnictwa i budowę mieszkań socjalnych);
- ❑ edukacja zdrowotna i poprawa stanu zdrowia mieszkańców regionu (w tym: poprawa jakości i dostępności usług medycznych poprzez modernizację i rozwój infrastruktury ochrony zdrowia, promocja edukacji zdrowotnej i zdrowia publicznego);
- ❑ promocja i upowszechnianie kultury fizycznej, sportu, rekreacji i aktywnego wypoczynku (w tym: rozwój infrastruktury sportowej, promocja sportu i aktywnego wypoczynku we wszystkich grupach społecznych).

Wskaźniki realizacji:

- ❑ poziom dzietności kobiet;
- ❑ struktura wiekowa społeczeństwa;
- ❑ przeciętna długość życia dla mężczyzn i kobiet;
- ❑ dynamika zakładania rodzin i liczba rozwodów;
- ❑ ilość samodzielnych gospodarstw domowych na 1 mieszkanie;
- ❑ odsetek społeczeństwa uprawiający sport (liczba członków klubów i stowarzyszeń sportowych).

Cel 2.2: Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców regionu

Uzasadnienie

Świadome i dobrze wyedukowane społeczeństwo jest obecnie najważniejszym zasobem gospodarki opartej na wiedzy. Chociaż poziom wykształcenia mieszkańców Lubelszczyzny ulega systematycznej poprawie i nie odbiega znacząco od średniej krajowej, to jednak dalszy rozwój edukacji i podnoszenie jakości i efektywności kształcenia jest kluczowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju regionu. Będzie to w dużym stopniu uzależnione od ograniczenia barier edukacyjnych występujących na obszarach wiejskich i w małych miastach.

Opis

Podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców powinno odbywać się na wszystkich poziomach edukacji i obejmować zarówno proces kształcenia w systemie szkolnym, jak i pozaszkolnym. Szczególna rola w tym zakresie powinna przypaść rozwojowi edukacji ustawicznej, która, zintegrowana z tradycyjnym systemem edukacyjnym, powinna być skutecznym narzędziem odnawiania kwalifikacji społeczeństwa i dostosowywania ich do potrzeb rynku pracy.

Działania przewidziane do wdrożenia w ramach niniejszego celu operacyjnego będą realizowane w następujących kierunkach⁸:

- ❑ zwiększenie dostępu do edukacji szkolnej na wszystkich poziomach nauczania (w tym: rozwój infrastruktury szkolnictwa przedszkolnego, podstawowego, średniego i wyższego, zwiększenie dostępności na poziomie lokalnym, wyrównywanie szans młodzieży z obszarów wiejskich);

⁸ Realizacja planowanych działań będzie ściśle skorelowana z planem sieci publicznych zakładów kształcenia i placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych (Ustawa z dn. 7 września 1991 o systemie oświaty: Dz. U. Nr 256, poz 2572 z późn. zm., art. 5 ust. 6c)

- poprawa jakości nauczania w szkołach oraz rozwój nowoczesnych form i treści kształcenia (w tym: poprawa jakości kadry pedagogicznej, zarządzania edukacją, standardów i metod nauczania, wspieranie indywidualnego rozwoju uczniów i nabywanie przez nich kluczowych umiejętności⁹, wyposażenie placówek szkolnych w nowoczesny sprzęt dydaktyczny);
- promowanie otwartości systemu edukacji oraz dostosowanie treści kształcenia do potrzeb gospodarki i rynku pracy (w tym: większe zaangażowanie społeczeństwa w edukację, rozwijanie międzynarodowej współpracy edukacyjnej, wzmocnienie powiązań edukacji z rynkiem pracy i gospodarką, promowanie kształcenia w kierunkach technicznych i ścisłych);
- rozwój kształcenia ustawicznego w regionie oraz jego integracja z tradycyjnym systemem edukacyjnym (w tym: zwiększenie dostępu do usług kształcenia ustawicznego, rozwinięcie, modernizacja i dostosowanie oferty do potrzeb rynkowych, wsparcie form kształcenia opartych o technologie informacyjne).

Wskaźniki realizacji:

- poziom wykształcenia ludności (udział osób z wykształceniem wyższym i średnim);
- udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym;
- osiągnięcia uczniów w krajowych i międzynarodowych badaniach jakości edukacji (np.: PISA – Programme for International Students Assessment);
- odsetek bezrobotnych absolwentów po ukończeniu studiów.

Cel 2.3: Wzrost zatrudnienia oraz lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich w regionie

Uzasadnienie

Jedną z bardziej pożądanых cech nowoczesnego społeczeństwa jest duża aktywność zawodowa ludności oraz szerokie zaangażowanie ludzi w sferę zatrudnienia i pracy. Praca odgrywa doniosłą rolę w życiu człowieka i społeczeństwa. W wielkim uproszczeniu można powiedzieć, że spełnia ona trzy podstawowe i współzależne funkcje, a mianowicie: jest czynnikiem tworzenia produktu społecznego (funkcja ekonomiczna), jest środkiem uzyskiwania dochodów (funkcja dochodowa) oraz jest środkiem zaspokajania aspiracji zawodowych i społecznych (funkcja społeczna).

Wskaźnik zatrudnienia w województwie lubelskim jest niski w stosunku do poziomu krajowego, bo kształtuje się na poziomie około 47%, i znacznie odbiega od średniej unijnej (65%). Niskiej stopie zatrudnienia towarzyszy wysoki poziom bezrobocia (szczególnie wśród ludzi młodych), wynikający między innymi z braku podaży wystarczającej ilości ofert pracy i niedopasowania profili wykształcenia i umiejętności do struktury popytu na pracę.

Opis

Proponowane działania obejmują szeroki wachlarz przedsięwzięć prowadzących do zwiększenia zatrudnienia w regionie, a tym samym do ograniczenia negatywnych zjawisk związanych z wysokim poziomem bezrobocia i ubóstwa wśród mieszkańców Lubelszczyzny. Osiągnięcie założonego celu będzie jednak możliwe, w przypadku pomyślnej realizacji innych

⁹ Wśród umiejętności kluczowych wymienia się umiejętności: wykorzystywania wiedzy w praktyce, korzystania z informacji, rozumowania oraz myślenia analitycznego, znajomość języków obcych, znajomość nowoczesnych technologii i obsługi komputera (piśmienność komputerowa), a także umiejętności społeczne, takie jak: umiejętność podejmowania decyzji, odpowiedzialność, umiejętność pracy w grupie czy kreatywność.

działań przewidzianych w Strategii, ukierunkowanych na restrukturyzację gospodarki, rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy.

Proponowane kierunki działań:

- ❑ ograniczenie barier prawno-administracyjnych hamujących tworzenie miejsc pracy w regionie (w tym: działania zmierzające do obniżenia kosztów pracy i popularyzacja samozatrudnienia, rozwój elastycznych form zatrudnienia);
- ❑ zwiększenie szans na rynku pracy i zdolności do zatrudnienia mieszkańców Lubelszczyzny (w tym: podnoszenie jakości kształcenia, zapewnienie usług poradnictwa zawodowego, poprawa mobilności pracowników, wsparcie przekwalifikowania i zmiany zawodu, zwiększenie inwestycji w zasoby ludzkie przez pracodawców);
- ❑ rozwój instytucjonalnej obsługi rynku pracy w regionie (w tym: poprawa efektywności publicznych służb zatrudnienia, rozwój niepublicznych usług rynku pracy, rozwój współpracy międzyinstytucjonalnej na rynku pracy, rozwijanie systemu badań i analiz rynku pracy);
- ❑ prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy na poziomie regionalnym i lokalnym (w tym aktywizacja zawodowa młodzieży, bezrobotnych, mieszkańców obszarów wiejskich, osób po 50 roku życia; budowa regionalnego systemu wsparcia zatrudnienia w niszowych sektorach gospodarki, rozwój i wspieranie lokalnych paktów na rzecz zatrudnienia);
- ❑ rozwój zatrudnienia w ramach różnych form ekonomii społecznej (w tym: wsparcie powstawania spółdzielni pracy i socjalnych);
- ❑ reorientacja zawodowa ludności rolniczej (prowadzenie skoordynowanych działań przy wykorzystaniu istniejącej bazy szkół rolniczych i innej infrastruktury na obszarach wiejskich)

Wskaźniki realizacji:

- ❑ wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 16-64 lata;
- ❑ wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata;
- ❑ poziom bezrobocia (mierzony według I i II stopy);
- ❑ stopa długotrwałego bezrobocia;
- ❑ koszty pracy (wysokość klina podatkowego);
- ❑ udział wydatków przeznaczanych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu.

Cel 2.4: Wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie

Uzasadnienie

Istotną barierą ograniczającą rozwój nowoczesnego społeczeństwa w regionie jest wysoki poziom ubóstwa mieszkańców Lubelszczyzny i towarzyszące temu zjawisko wykluczenia społecznego. Ocenia się, że odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków jest niższy od minimum socjalnego kształtuje się w województwie lubelskim na poziomie 60%, zaś w warunkach skrajnego ubóstwa, poniżej minimalnego poziomu egzystencji, żyje około 12% ludności. Syndromem ubóstwa naznaczone są szczególnie rodziny wielodzietne, osoby długotrwale bezrobotne oraz ludzie z niższym wykształceniem i kwalifikacjami zawodowymi, często mieszkający w małych miastach lub na wsi. W szczególności są to mieszkańcy obszarów popegeerowskich oraz miejscowości dotkniętych likwidacją dużych zakładów pracy.

Opis

W ramach niniejszego celu operacyjnego będą realizowane działania zorientowane na wzmacnianie procesów integracji społecznej w regionie, które w dłuższej perspektywie winny doprowadzić do ograniczenia negatywnych zjawisk ubóstwa i wykluczenia społecznego. Głównym kierunkiem działań będzie wyrównywanie szans osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz pomoc osobom najbardziej dotkniętym tym zjawiskiem (wsparcie najsłabszych) w celu zapobiegania pogłębiania się i dziedziczeniu syndromu wykluczenia. Będzie się to odbywało w ramach efektywnie prowadzonej w regionie pomocy społecznej, polegającej między innymi na przechodzeniu od systemu opiekuńczego do modelu opartego na zasadzie pomocniczości, sprzyjającego unikaniu negatywnych skutków długotrwałego uzależniania się beneficjentów pomocy od świadczeń społecznych, w tym:

- ❑ rozwój sprawnego systemu pomocy społecznej w regionie (*w tym: wzmocnienie kadr systemu pomocy społecznej, rozwój i poprawa standardu infrastruktury, rozwój środowiskowych form wsparcia*);
- ❑ wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu (*w tym: zapobieganie powstawaniu niepełnosprawności, rehabilitacja i łagodzenie skutków niepełnosprawności, kształtowanie pozytywnych postaw wobec niepełnosprawnych*);
- ❑ wspieranie grup najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne (*w tym: wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci ze środowisk defaworyzowanych, profilaktyka i zwalczanie skutków uzależnień, sprawny system wsparcia dla osób starszych, bezdomnych, integracja imigrantów*).

Wskaźniki realizacji:

- ❑ relatywny wskaźnik ubóstwa, czyli udział osób o dochodach poniżej granicy ubóstwa (60% mediany dochodu gospodarstw domowych);
- ❑ odsetek dochodów ludności ze źródeł socjalnych;
- ❑ wskaźnik bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych;
- ❑ liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.

Cel 2.5: Wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie

Uzasadnienie

W gospodarce opartej na wiedzy coraz większą rolę zaczyna odgrywać kapitał kulturowy i społeczny, tkwiący w danej społeczności. Kapitał kulturowy kształtowany jest między innymi przez takie czynniki jak:

- ❑ kondycja moralna społeczeństwa;
- ❑ stan prawa, w szczególności jego spójność i zgodność z odczuciami społecznymi;
- ❑ obyczajowość społeczna oraz dominujące zwyczaje i rozpowszechnione systemy wartości;
- ❑ obecność i aktywność elit w życiu społecznym;
- ❑ kondycja nauki i jej autorytet w społeczeństwie;
- ❑ bogactwo i siła własnych tradycji i narodowego dziedzictwa;
- ❑ poziom kompetencji kulturowej i cywilizacyjnej w kluczowych dziedzinach życia (kultura polityczna, kultura gospodarcza i organizacyjna, kultura techniczna, kultura życia codziennego, itd.)¹⁰.

¹⁰ Propozycja tematyczna dla Komitetu „Polska w zjednoczonej Europie”, PAN

Natomiast kapitał społeczny jest pojęciem szerszym i najogólniej mówiąc obejmuje zasoby umiejętności, informacji, kultury, wiedzy i kreatywności jednostek oraz związki pomiędzy ludźmi i organizacjami. Wysokie zasoby kapitału kulturowego i społecznego determinują w bezpośredni sposób zdolność do wykształcenia się społeczeństwa wiedzy: kreatywnego, innowacyjnego, tolerancyjnego, otwartego na zmiany, zdolnego do wykształcenia trwałych więzi społecznych. Dzięki zaufaniu, zrozumieniu i umiejętności współdziałania można uzyskać efekt synergiczny realizowanych przedsięwzięć. Dlatego też wartości te stanowią wymierną wartość ekonomiczną, a także są podstawą budowania społeczeństwa obywatelskiego. Budowanie kapitału społecznego może się w znacznym stopniu przyczynić do ograniczenia wykluczenia społecznego i zminimalizowania negatywnych skutków ubóstwa.

Opis

Osiągnięcie niniejszego celu powinno przyczynić się do podniesienia poziomu kapitału kulturowego i społecznego w regionie i zbudowania trwałych podstaw nowoczesnego społeczeństwa wiedzy. W ramach niniejszego celu przewiduje się między innymi realizację działań w takich kierunkach, jak:

- ❑ kształtowanie właściwych postaw oraz rozwój różnych form społeczeństwa obywatelskiego (w tym: *edukacja i promowanie korzystnych postaw społecznych, innowacyjnych, proekologicznych, wolontariatu, pobudzanie aktywności społeczności lokalnych, kształtowanie tożsamości regionalnej i lokalnej*);
- ❑ zwiększenie potencjału instytucji pozarządowych oraz wsparcie w ich ramach różnych form zatrudnienia (w tym: *rozwój ekonomii społecznej*);
- ❑ upowszechnianie kultury oraz wzrost uczestnictwa społeczeństwa w szeroko pojętym życiu kulturalnym (w tym: *rozwój infrastruktury służącej upowszechnianiu dóbr kultury, promocja czytelnictwa, rozwój, poprawa jakości i dostępności szkolnictwa artystycznego*);
- ❑ wsparcie rozwoju sektora usług kultury (w tym: *wzmacnianie instytucji kultury, tworzenie atrakcyjnej i kompleksowej oferty organizacji kulturalnych*).

Wskaźniki realizacji:

- ❑ uczestnictwo w kulturze (czytelnictwo, liczba odwiedzających muzea, widzowie w kinach, filharmoniach, teatrach, operach);
- ❑ liczba organizacji pozarządowych;
- ❑ frekwencja wyborcza;
- ❑ liczba przestępstw i wykroczeń.

Cel 2.6: Poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego

Uzasadnienie

Poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego stanowi ważny element budowania długotrwałego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa i osiągnięcia jego spójności terytorialnej. Bezpieczeństwo i porządek publiczny to warunek wysokiego komfortu i poziomu życia mieszkańców, który wpływa zarówno na kształtowanie zachowań społecznych, jak i poprawę wizerunku regionu i jego atrakcyjności inwestycyjnej.

Opis

Osiągnięcie celu przyczyni się do poprawy bezpieczeństwa obywateli, zmniejszenia społecznego poczucia zagrożenia przestępczością zorganizowaną oraz terroryzmem, a także

zwiększenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Przewiduje się realizację celu w następujących kierunkach:

- ❑ zmniejszenie poczucia zagrożenia obywateli przestępstwami pospolitymi (w tym: stworzenie sprawnych systemów bezpieczeństwa lokalnego, monitorowania i kontroli miejsc szczególnie zagrożonych przestępczością, zwiększenie bezpieczeństwa ruchu turystycznego, zaangażowanie społeczeństwa w poprawę bezpieczeństwa publicznego);
- ❑ zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego w regionie (w tym: poprawa infrastruktury zwiększającej bezpieczeństwo drogowe, działalność profilaktyczna i edukacyjna, zwiększenie skuteczności służb ruchu drogowego i rozwój zintegrowanego systemu ratownictwa medycznego);
- ❑ zapobieganie i zwalczanie patologii społecznych przyczyniających się do wykluczenia społecznego (w tym: wspieranie programów profilaktycznych zapobiegających uzależnieniom, przemocy w rodzinie, wykluczeniu społecznemu ofiar przestępstw);
- ❑ zapobieganie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej, korupcji oraz aktów terroryzmu i terroryzmu (w tym: wzmocnienie kadrowe, merytoryczne i sprzętowe jednostek Policji, wzmocnienie ochrony granicy państwowej, ograniczanie tolerancji społecznej na zjawiska korupcji);
- ❑ przeciwdziałanie pożarom, katastrofom przemysłowym i klęskom żywiołowym oraz likwidacja ich skutków (w tym: wzmocnienie systemu rozpoznawania i zapobiegania zagrożeniom, rozwój systemu przeciwpowodziowej retencji wodnej, rozwój infrastruktury i organizacji systemu zwalczania skutków katastrof);
- ❑ zwiększenie bezpieczeństwa pożarowego (w tym: doposażenie jednostek straży pożarnej w nowoczesny sprzęt, budowa i modernizacja infrastruktury, stworzenie zintegrowanego systemu teleinformatycznego służb ratowniczych)
- ❑ poprawa zabezpieczenia granicy państwowej (w tym: doposażenie jednostek straży granicznej w nowoczesny sprzęt, wzmocnienie kooperacji służb bezpieczeństwa publicznego między sobą i z administracją samorządową).

Wskaźniki realizacji:

- ❑ liczba przestępstw;
- ❑ liczba pożarów;
- ❑ liczba wypadków drogowych;
- ❑ straty spowodowane pożarami, klęskami żywiołowymi i katastrofami przemysłowymi.

Priorytet 3: Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego

Cel 3.1: Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa¹¹

Uzasadnienie

Istotnym ograniczeniem rozwoju województwa jest jego słaba dostępność transportowa, niska gęstość i stan sieci drogowej oraz kolejowej, brak komunikacji lotniczej, a także niedostateczna infrastruktura związana z obsługą ruchu granicznego.

¹¹ Wizualizacja przestrzenna polityki zwiększania dostępności komunikacyjnej województwa została przedstawiona na mapie nr 1.

Z analizy mocnych stron i szans rozwojowych regionu wynika, że poprawa dostępności komunikacyjnej oraz jakości infrastruktury transportowej stworzy korzystne warunki wykorzystania potencjałów regionu, poprawy konkurencyjności gospodarki oraz rozwoju zrównoważonego na obszarze całego województwa.

Pomimo atrakcyjnego położenia, słabością regionu jest niewystarczająca sieć powiązań komunikacyjnych zewnętrznych i wewnętrznych, brak dróg szybkiego ruchu i niewielka ilość dróg wyższych klas, niskie bezpieczeństwo ruchu komunikacyjnego ze względu na słaby stan techniczny dróg i niewystarczającą ilość obwodnic obszarów zurbanizowanych. Istotną przeszkodą rozwoju powiązań komunikacyjnych jest brak lotniska pasażerskiego, zbyt mała ilość mostów na Wiśle i Bugu, mała ilość i niski standard mniejszych przejść granicznych, niski wskaźnik gęstości linii kolejowych (dodatkowo o dużym udziale linii jednotorowych, niezelektryfikowanych i o niskiej prędkości podróźnej).

Opis

Założeniem celu jest przewyciężenie cech peryferyjności komunikacyjnej regionu przez poprawę dostępności zewnętrznej i wewnętrznej oraz zapewnienie bezpieczeństwa ruchu drogowego i sprawności obsługi komunikacyjnej. Sprzyjać to będzie poprawie jakości usług transportowych i mobilności osób oraz zwiększeniu współpracy gospodarczej, wymiany handlowej i ruchu turystycznego. Będzie on realizowany poprzez stworzenie optymalnego modelu regionalnej sieci transportowej i jej zintegrowania z innymi regionami kraju, UE oraz krajami Europy Wschodniej.

Kluczowe dla rozwoju jest rozwinięcie w regionie komunikacji lotniczej dzięki planowanemu lotnisku regionalnemu w Niedźwiadzie i wykorzystaniu istniejącej bazy lotnisk w Białej Podlaskiej, Dęblinie i Świdniku, a także wybudowanie dodatkowej stałej przeprawy na Wiśle w miejscowości Kamień. Ważnym elementem Strategii jest wykorzystanie atutu przygranicznego usytuowania województwa lubelskiego i położenia na międzynarodowych szlakach komunikacyjnych zaliczanych do europejskich: drogowych A2, S12, S17, kolejowych E7 i E20 (wraz z rozgałęzieniem w kierunku Lwowa). Planowany jest rozwój powyższych szlaków uzupełniony o drogi szybkiego ruchu (droga S19 i 74) oraz inne drogi łączące województwo z sąsiednimi regionami, a także prowadzące do przejść granicznych i ośrodków wzrostu gospodarczego.

Realizacja celu koncentruje się na następujących kierunkach działań:

- ❑ rozbudowa i modernizacja sieci infrastruktury drogowej oraz zwiększenie bezpieczeństwa ruchu (w tym: *modernizacja i rozbudowa sieci dróg, urządzeń inżynieryjnych, mostów, obwodnic, pomocniczej infrastruktury drogowej służącej zwiększeniu bezpieczeństwa ruchu*)
- ❑ rozwój powiązań drogowych w układzie europejskim i regionalnym związanych z rozbudową sieci i poprawą przepustowości przejść granicznych (w tym: *budowa i modernizacja dróg i przejść granicznych, budowa pomocniczej infrastruktury transportowej i obsługi podróźnych*);
- ❑ tworzenie zintegrowanego systemu transportu intermodalnego (w tym: *tworzenie centrów logistycznych i terminali przeladunkowych na przecięciu głównych szlaków tranzytowych, lotniskach i przejściach granicznych*);
- ❑ zwiększenie atrakcyjności komunikacji zbiorowej, wspieranie rozwoju nowoczesnego transportu miejskiego i pozamiejskiego (w tym: *modernizacja i rozwój transportu publicznego w oparciu o ekologiczne rozwiązania samochodowe, szybkie i ekonomiczne połączenia kolejowe, poprawę systemu zarządzania komunikacją zbiorową*);
- ❑ rozwój infrastruktury i usług transportu lotniczego (w tym: *budowa lotniska regionalnego, przystosowanie do funkcji usługowych istniejącej sieci lotnisk lokalnych*);
- ❑ rozbudowa i modernizacja transportu kolejowego oraz powiązanie go z europejskim systemem transportowym (w tym: *elektryfikacja, podwyższenie standardów, rozbudowa*

linii kolejowych, rozwój i modernizacja sieci i infrastruktury kolei szerokotorowej, modernizacja i wymiana taboru, modernizacja infrastruktury w rejonie przejść granicznych służącej przeładunkowi towarów);

- ❑ rozbudowa i modernizacja transportu drogowego i kolejowego w obszarze metropolitalnym (*dostosowanie infrastruktury kolejowej do szybkich połączeń, budowa połączeń z lotniskiem, przebudowa węzłów, budowa obwodnic, usprawnienie powiązań komunikacyjnych, itd.*);
- ❑ zwiększenie rangi powiązań komunikacyjnych na terenie województwa (*w tym: podnoszenie rangi i kreowanie nowych powiązań komunikacyjnych, m.in. poprzez podnoszenie kategorii dróg*);
- ❑ rozbudowa sieci dróg i infrastruktury na obszarach wiejskich oraz na terenach atrakcyjnych turystycznie (*w tym: zwiększenie dostępności drogowej miejscowości i siedlisk ludzkich, rozwój infrastruktury ruchu turystycznego, modernizacja i wykorzystanie do celów turystycznych kolei wąskotorowej i kolei regionalnych*).

Wskaźniki realizacji

- ❑ gęstość dróg publicznych twardych na 100 km²;
- ❑ udział dróg dwujezdniowych w ogólnej długości dróg twardych województwa;
- ❑ natężenie ruchu na głównych drogach;
- ❑ udział kolejowych linii zelektryfikowanych w stosunku do linii normalnotorowych;
- ❑ liczba przejść granicznych, osób i pojazdów przekraczających przejścia graniczne;
- ❑ wskaźnik długości granicy przypadający na 1 przejście graniczne (w km);
- ❑ udział obsługi ruchu granicznego osobowego i towarowego w obszarze regionu w całości ruchu na granicach z Białorusią i Ukrainą;
- ❑ wskaźnik ilości wypadków na drogach krajowych i wojewódzkich na 1000 mieszkańców;
- ❑ udział wypadków śmiertelnych w ogólnej liczbie wypadków;
- ❑ obwodnice (liczba i łączna długość zbudowanych obwodnic miast);
- ❑ dostępność komunikacyjna regionu (minimalny czas podróży ze stolicy województwa do stolicy kraju).

Cel 3.2: Zachowanie i wzmocnienie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej¹²

Uzasadnienie

Walory środowiska przyrodniczego i krajobraz kulturowy należą do najważniejszych potencjałów endogenicznych regionu, stanowią jego mocną stronę i są szansą rozwojową. Ochrona i zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń oraz racjonalne korzystanie z zasobów środowiska może zapewnić stały i zrównoważony rozwój gospodarczy i zwiększyć poziom życia ludności. Od jakości przestrzeni ekologicznej, jej różnorodności i powiązań z systemem krajowym i europejskim zależy atrakcyjność regionu i jego zdolność do budowania przewag konkurencyjnych.

Jednocześnie w analizach wskazano na szereg słabości i zagrożeń sfery ekologicznej i kulturowej, a zwłaszcza na: stosunkowo niskie zasoby wód powierzchniowych i ich znaczne zanieczyszczenie w zlewniach rzek, słabo rozwiniętą infrastrukturę komunalną, niskie parametry techniczne i sanitarne wielu funkcjonujących składowisk odpadów, pogarszającą się kondycję ekologiczną środowiska, w tym lasów i wód, postępującą degradację środowiska i zagrożenia dla

¹² Wizualizacja przestrzenna polityki województwa w obszarze ochrony środowiska została przedstawiona na mapie nr 2.

bioróżnorodności (m.in. ze strony chaotycznej żywiłowej urbanizacji, zanieczyszczeń odkomunikacyjnych i skażeń gleb biogenami pochodzenia rolniczego). Dziedzictwo kulturowe jest zagrożone szczególnie przez degradację techniczną obiektów zabytkowych i zanikanie krajobrazu harmonijnego, brak powszechnej świadomości mieszkańców co do wartości istniejącego dziedzictwa historycznego oraz słabe rozpoznanie zasobów kulturowych na poziomie lokalnym.

Realizacja niniejszego celu należy do kluczowych elementów Strategii. W jego ramach oczekuje się uzyskania poprawy stanu środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego ludności, a także ugruntowania trwałych podstaw do rozwoju wielofunkcyjnej gospodarki, co powinno przyczynić się do wzmocnienia atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa w układzie przestrzennym kraju i Europy.

Opis

Założeniem celu, obejmującego kluczowe geokomponenty środowiska jest likwidacja istniejących zagrożeń dla środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego, poprawa stanu i skuteczności działań ochronnych, wzbogacanie zasobów i różnorodności środowiska, wzmacnianie potencjału i kondycji ekologicznej oraz kreacja ich wyjątkowych walorów dla ukierunkowanego rozwoju zróżnicowanych funkcji m.in. osadnictwa, turystyki, usług opiekuńczo-medycznych i uzdrowiskowych, rolnictwa ekologicznie uwarunkowanego i nieuciążliwych funkcji produkcyjno-usługowych. Realizacja celu wiąże się z uzyskaniem standardów środowiska i wymagań ochronnych, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego oraz dyrektywami Unii Europejskiej, Programu CORINE, Sieci NATURA 2000 i ECONET-PL.

Realizacja przyjętego celu przyczyni się do zachowania cennych zabytków architektury i budownictwa, rozwoju bazy materialnej instytucji kulturotwórczych, utrzymania ciągłości tradycji i tożsamości mieszkańców poprzez identyfikację z miejscem zamieszkania, zmniejszenia dysproporcji w dostępności do usług kultury ludności w zależności od miejsca zamieszkania.

Kierunkami realizacji celu są:

- ❑ prowadzenie zintegrowanej i efektywnej gospodarki wodnej w zlewniach rzek oraz poprawa bilansu wodnego przez rozwój retencji (w tym: *rozbudowa i modernizacja infrastruktury zaopatrzenia w wodę, optymalizacja wykorzystania zasobów wodnych, melioracja, infrastruktura ochrony przeciwpowodziowej*);
- ❑ poprawa jakości wód (w tym: *poprzez budowę i modernizację oczyszczalni i systemów kanalizacyjnych, wsparcie powstawania przydomowych oczyszczalni ścieków, ochrona przed zanieczyszczeniami zbiorników i cieków wodnych*);
- ❑ rozwój i unowocześnienie zintegrowanej gospodarki odpadami (w tym: *wsparcie systemów segregacji, recyklingu i utylizacji odpadów, zaostrzenie kontroli składowania i zagospodarowania odpadów, likwidacja azbestu i zabezpieczenie odpadów niebezpiecznych*);
- ❑ ochrona powietrza (w tym: *wspieranie działań służących obniżaniu emisji zanieczyszczeń, zmniejszenie oddziaływania zanieczyszczeń odkomunikacyjnych, rozwój systemu monitoringu stanu powietrza*);
- ❑ wdrażanie zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki i zarządzania gruntami (w tym: *rekultywacja gleb zdegradowanych, przeciwdziałanie procesom erozyjnym gleb, zalesianie, wspieranie rolnictwa ekologicznego i rolno-środowiskowego, zwiększenie udziału terenów zielonych na obszarach osadniczych i turystycznych*);
- ❑ ochrona i utrzymanie różnorodności biologicznej regionu oraz wzmocnienie systemu obszarów chronionych (w tym: *wdrożenie europejskich systemów i programów ochrony przyrody, rewitalizacja i ochrona terenów o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, ochrona dolin rzecznych*);
- ❑ prowadzenie zrównoważonej gospodarki leśnej (w tym: *kształtowanie lasu ekologicznego, wielofunkcyjnego, zapewniającego korzystne oddziaływanie lasu na*

środowisko, zalesianie, zmiana struktury gatunkowej lasów, udostępnienie terenów leśnych dla celów turystyki ekologicznej, ochrona i kształtowanie granic rolno-leśnych);

- ❑ ochrona kulturowa regionu, wzbogacenie różnorodności krajobrazowej i kulturowej (w tym: rewaloryzacja wartościowych obiektów, układów urbanistycznych i przestrzeni publicznych, tworzenie parków kulturowych, turystycznych szlaków kultury regionalnej, poprawa bazy lokalowej i funkcjonowania placówek kultury).

Wskaźniki realizacji

- ❑ wskaźnik lesistości regionu;
- ❑ struktura użytkowania ziemi;
- ❑ powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona;
- ❑ udział ścieków oczyszczonych w ściekach wytwarzanych;
- ❑ udział ludności korzystających ze zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków;
- ❑ udział długości sieci kanalizacyjnej w długości sieci wodociągowej;
- ❑ udział gruntów objętych działaniami przeciwoerozyjnymi w powierzchni gruntów zagrożonych erozją;
- ❑ przyrost długości obwałowań przeciwpowodziowych;
- ❑ pomiary emisji zanieczyszczeń powietrza;
- ❑ udział wód pozaklasowych w długości kontrolowanych rzek;
- ❑ odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca;
- ❑ liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- ❑ liczba instytucji i placówek kultury.

Cel 3.3: Rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina¹³

Uzasadnienie

Jednym z kluczowych elementów wpływających na przyszłą rangę Lubelszczyzny w kraju i w Europie jest poziom rozwoju ośrodków miejskich regionu. Kondycja i potencjał ośrodków miejskich znajdują się w bezpośredniej korelacji z możliwościami wykreowania nowoczesnych gałęzi gospodarki w regionie, w tym sektora tzw. wysokich technologii, który we współczesnym świecie stanowi lokomotywę postępu gospodarczo-społecznego.

Tymczasem w chwili obecnej region należy do najslabiej zurbanizowanych w kraju, zaś rzadka sieć miast i ich niski potencjał ekonomiczny stanowią słabą stronę województwa. Obecnie główny ośrodek miejski (Lublin) nie posiada wystarczającego potencjału aby stanowić siłę napędową regionu. Niemalże we wszystkich miastach można zauważyć takie negatywne zjawiska jak: degradacja bądź zły stan zachowania przestrzeni zabytkowej, niska jakość oraz postępująca dekapitalizacja przeważającej części zasobów mieszkaniowych, niedoinwestowanie i niedostosowanie infrastruktury technicznej, przestrzeni publicznych oraz sieci ulicznej miast do wymogów współczesnego społeczeństwa. Do niekorzystnych tendencji zaliczyć należy także niepożądany i często chaotyczny rozwój miast wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Dotyczy to zwłaszcza rozwoju budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego, a skutkiem tych działań jest dalsze pogłębianie wrażenia chaosu przestrzennego panującego w miastach, co z kolei wpływa na dalszy spadek ich atrakcyjności i funkcjonalności.

¹³ Wizualizacja przestrzenna polityki rozwoju ośrodków miejskich województwa i funkcji metropolitalnych Lublina została przedstawiona na mapie nr 3.

Opis

Jednym z wiodących kierunków działań aktualizowanej strategii rozwoju województwa jest wzmocnienie pozycji i rangi ośrodków miejskich regionu. Miasta powinny pełnić rolę generatorów rozwoju regionu determinujących jego przyszłą kondycję gospodarczą oraz przyczyniających się do wzrostu jego atrakcyjności. Szczególne zadanie przypadnie ośrodkom takim jak Lublin wraz z otaczającymi go miastami, który w przyszłości powinien zacząć pełnić rolę metropolii o znaczeniu krajowym i międzynarodowym oraz ośrodkom o znaczeniu ponadregionalnym jak: Chełm, Zamość, Biała Podlaska i Puławy. Celem pozostałych miast regionu jest pełnienie roli ogniw rozwoju otaczających je obszarów wiejskich. Powodzenie tych planów uzależnione jest od wprowadzenia kompleksowego, wielofunkcyjnego i zintegrowanego programu działań, którego głównymi kierunkami są:

- ❑ rozwój ośrodka metropolitalnego Lublina i jego funkcji jako centrum tworzenia i dyfuzji wiedzy i innowacji (w tym: *unowocześnienie sektora badawczo-rozwojowego i systemu transferu technologii do gospodarki, stworzenie centrów laboratoryjno - badawczych, parku naukowo – technologicznego, rozwój sektora wysoko specjalistycznych usług*);
- ❑ rozwój obszaru metropolitalnego w oparciu o opracowaną strategię (*modernizacja i rozwój infrastruktury, racjonalna urbanizacja, usprawnienie powiązań, zagospodarowanie terenów rekreacyjnych i wypoczynku, itp.*);
- ❑ rozwój większych i średnich miast województwa oraz wzmocnienie ich potencjału społeczno-ekonomicznego (w tym: *wsparcie infrastruktury technicznej wspomagającej działalność inwestycyjną przedsiębiorstw, turystykę, usługi publiczne i rynkowe, wsparcie absorpcji innowacji, zwiększenie sieci usług kultury*);
- ❑ rewitalizacja miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych (w tym: *rewitalizacja zabytkowej tkanki miejskiej, dzielnic mieszkaniowych i peryferyjnych, zagospodarowanie i rewitalizacja terenów przemysłowych i powojсковych, poprawa funkcjonalności układu komunikacyjnego, wspieranie lokalnych partnerstw publiczno-prywatnych przy opracowaniu i realizacji planów rewitalizacji*);
- ❑ rozwój dostępnych form mieszkalnictwa i odnowa zasobów mieszkaniowych w ośrodkach miejskich (w tym: *wspieranie taniego budownictwa, utrzymanie funkcji mieszkalnych centrów miast, odnowa zdegradowanych zasobów mieszkaniowych, polepszenie zagospodarowania osiedli mieszkaniowych*);
- ❑ rozwój układu ulicznego i infrastruktury technicznej miast (w tym: *budowa obwodnic obszarów zurbanizowanych, modernizacja i poprawa wykorzystania sieci dróg w miastach, modernizacja systemów sieci ciepłowniczych, energetycznych, telekomunikacyjnych i informatycznych, infrastruktura rekreacyjna – ścieżki rowerowe i spacerowe*);
- ❑ wspieranie rozwoju bazy usług oraz funkcji kulturowych i turystycznych miast przygranicznych (w tym: *rozbudowa infrastruktury turystycznej i obsługi podróżnych wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych, wsparcie rozwoju usług związanych z obsługą ruchu granicznego*);
- ❑ racjonalna gospodarka przestrzenną powiązana z efektywną polityką urbanistyczno – architektoniczną (w tym: *poprawa skuteczności i znaczenia planowania przestrzennego dla rozwoju obszarów miejskich, wspieranie racjonalnej urbanizacji, poprawa estetyki i wizerunku miast*).

Wskaźniki realizacji:

- ❑ wskaźnik urbanizacji;
- ❑ zatrudnienie w sferze B+R;
- ❑ gęstość zaludnienia w miastach;
- ❑ wskaźnik podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców;
- ❑ liczba gospodarstw przypadających na 1 mieszkanie;

- ❑ struktura zatrudnienia w miastach;
- ❑ wskaźnik powierzchni terenów zielonych w miastach;
- ❑ udział ludności miast korzystających z kanalizacji zbiorowej.

Cel 3.4: Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich¹⁴

Uzasadnienie

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich stanowi ważny element budowania trwałego rozwoju społeczno - gospodarczego województwa i osiągania jego spójności terytorialnej. Sytuacja obszarów wiejskich jest bardzo złożona. Z analizy SWOT wynika, że wiele związanych z nimi elementów stanowi słabą stronę województwa, wzrasta ilość zagrożeń w sferze społecznej, gospodarczej i ekologicznej. Jednocześnie potencjał rolniczy stanowi mocną stronę regionu, a na obszarach wiejskich skupiają się szanse wielokierunkowego rozwoju, zwłaszcza związanego z możliwościami eksportowymi i turystyką, otwarciem na rynki europejskie i kraje Europy Wschodniej.

Obszary wiejskie zajmują ok. 95 % powierzchni województwa, wysoka jakość przestrzeni produkcyjnej, a jednocześnie zróżnicowane i atrakcyjne środowisko przyrodnicze, stwarza podstawę dla rozwoju wielofunkcyjnego, który należy kształtować w sposób racjonalny, oszczędnie gospodarując przestrzenią, z poszanowaniem ochrony środowiska i terenów otwartych.

Opis

Treścią celu są działania wspierające procesy przekształceń obszarów wiejskich, poprawę jakości środowiska i warunków życia oraz zdynamizowanie gospodarki. Rozwój obszarów wiejskich w dużym stopniu jest uzależniony od doinwestowania infrastruktury, poprawy ich dostępności i sprawności obsługi oraz bardziej racjonalnego kształtowania osadnictwa. Wieś powinna stać się bardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkania, m.in. poprzez rozwój usług, szerszą partycypację w postępie technicznym i cywilizacyjnym, przywrócenie rangi w życiu społecznym, ochronę dziedzictwa kulturowego, tradycji miejsca i kultury ludowej. Kierunki działań tego celu są następujące:

- ❑ wzmocnienie małych miast i ośrodków wiejskich jako centrów rozwoju lokalnego (w tym: rozbudowa infrastruktury technicznej i społecznej, rewitalizacja tkanki mieszkaniowej, wsparcie rozwoju transportu zbiorowego na terenach wiejskich, rewaloryzacja zabytków i promocja kulturowa małych miasteczek)
- ❑ ochrona i wykorzystanie walorów kulturowych i przyrodniczo-krajobrazowych na terenach wiejskich (w tym: ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego, wsparcie proekologicznych inwestycji, rozwój rolnictwa ekologicznego, wsparcie rozwoju bazy turystycznej i rekreacyjnej, edukacji ekologicznej społeczeństwa, organizacji promujących turystykę);
- ❑ poprawa ładu przestrzennego jednostek osadniczych oraz rozwój podstawowej infrastruktury społeczno-technicznej (poprawa estetyki i jakości zabudowy na obszarach wiejskich, budowa infrastruktury technicznej, teleinformatycznej, drogowej i turystycznej);
- ❑ rozwój edukacji i kultury na wsi oraz wspieranie aktywności społeczności lokalnych (w tym: rozwój infrastruktury kulturalnej i edukacyjnej, ochrona i wspieranie ludowego dziedzictwa kulturowego, promowanie kształcenia ustawicznego, edukacji ekologicznej)

¹⁴ Wizualizacja przestrzenna polityki rozwoju obszarów wiejskich została przedstawiona na mapach nr 4 i 5.

i przedsiębiorczości, wspieranie powstawania i funkcjonowania partnerstw i lokalnych grup działań);

- ❑ *rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich (w tym: wsparcie powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich, ułatwienie dostępu do kapitału i doradztwa, zapewnienie odpowiednich warunków administracyjnych i infrastruktury technicznej do rozwoju przedsiębiorczości);*
- ❑ *dywersyfikacja gospodarstw rolnych w kierunku działalności pozarolniczej (w tym: rozwój agroturystyki – promocja i wsparcie finansowe, wsparcie dla rolników odchodzących z produkcji rolniczej, rozwój infrastruktury technicznej zwiększającej atrakcyjność turystyczną, rozwój usług internetowych);*
- ❑ *wzmocnienie powiązań między obszarami miejskimi i wiejskimi (w tym: poprawa systemu komunikacyjnego miasto-wieś, rozwój turystyki weekendowej i podmiejskiej, wspieranie specjalistycznych gospodarstw ukierunkowanych na miejski rynek zbytu, wsparcie dla systemu usług komplementarnych);*
- ❑ *rozwój elektryfikacji wsi – reelektryfikacja (w tym: modernizacja i uzupełnienie sieci elektrycznych średniego i niskiego napięcia, rozwój alternatywnych źródeł energii);*
- ❑ *wsparcie inwestycji służących pobudzaniu rozwoju gospodarczego w rejonach przygranicznych oraz problemowych i peryferyjnych (w tym: rozwój podstawowych funkcji, infrastruktury technicznej i aktywizacja gospodarcza obszarów marginalizowanych, wytyczenie i promocja szlaków turystycznych w strefie nadgranicznej, rozwój infrastruktury obsługi podróżnych i handlu przygranicznego);*
- ❑ *rozwój turystyki na obszarach o wysokich walorach turystycznych (np.: dolina Wisły, Wieprza i Bugu, Roztocze, Polesie, obszary parków krajobrazowych, itd.)*

Wskaźniki realizacji:

- ❑ wskaźnik ilości podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców;
- ❑ udział gospodarstw agroturystycznych w liczbie gospodarstw rolnych;
- ❑ nominalne dochody w sektorze gospodarstw domowych na 1 mieszkańca;
- ❑ wskaźnik liczby ludności na 1 placówkę handlową na terenach wiejskich;
- ❑ wskaźnik liczby ludności na 1 placówkę gastronomiczną na terenach wiejskich;
- ❑ udział miejsc noclegowych na terenach wiejskich w bazie noclegowej województwa;
- ❑ gęstość dróg powiatowych i gminnych na 1 km²;
- ❑ przyrost powierzchni pod wodą (mała retencja);
- ❑ przyrost długości obwałowań przeciwpowodziowych;
- ❑ udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej na wsi;
- ❑ udział ludności korzystającej ze zbiorowej kanalizacji ścieków na wsi.

Priorytet 4: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu

Cel 4.1: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym

Uzasadnienie

Rozwój kontaktów międzynarodowych województwa jest jednym z elementów zwiększania konkurencyjności przestrzeni regionu i budowania jego spójności terytorialnej w układzie krajowymi i europejskim. Wpływa na transfer wiedzy, dobrych praktyk oraz rozszerza możliwości uzyskania dodatkowych środków pomocowych. Województwo lubelskie, z racji swego położenia

na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej, w bliskim sąsiedztwie z Białorusią i Ukrainą, powinno w szczególności zadbać o rozwój kontaktów transgranicznych ze swoimi partnerami na Wschodzie. Współpraca transgraniczna powinna być rozwijana w możliwie pełnym zakresie i z wykorzystaniem szerokiego wachlarza instrumentów, dostępnych w ramach oczekiwanego procesu rozszerzania się Unii Europejskiej na Wschód. Należy wykorzystać rentę przygranicznego położenia dla wypromowania regionu jako platformy współpracy pomiędzy regionami Polski i Unii Europejskiej a krajami Europy Wschodniej.

Opis

Współpraca międzyregionalna jest jednym z elementów rozwoju regionalnego, szczególnie w dziedzinach podnoszenia kwalifikacji administracji publicznej, transferu najlepszych praktyk i wiedzy, wyzwalania inicjatyw społecznych. Jest także narzędziem przekazywania własnych doświadczeń i wspierania regionów o niższym poziomie rozwoju. Współpraca międzyregionalna i uczestnictwo podmiotów z terenu województwa w międzynarodowych gremiach i projektach pozwala na podniesienie potencjału regionu w układzie krajowym i unijnym.

Kierunkami działań w jakich będzie przebiegała realizacja celu są:

- ❑ wielostronny rozwój współpracy międzynarodowej województwa w układzie Wschód-Zachód (w tym: *rozwijanie inicjatyw wspierających przemiany demokratyczne i proces integracji europejskiej na Białorusi i Ukrainie, stworzenie instytucjonalnej bazy dla międzynarodowych kontaktów*);
- ❑ rozwiązywanie wspólnych problemów o charakterze transgranicznym z Ukrainą i Białorusią (w tym: *wsparcie merytoryczne samorządów lokalnych na Ukrainie, współpraca i koordynacja działań w zakresie rozwoju terenów przygranicznych, ochrony środowiska i wzrostu atrakcyjności turystycznej*);
- ❑ zaangażowanie do współpracy szerokiego grona partnerów i organizacji regionalnych – publicznych i pozarządowych (w tym: *wsparcie samorządów, organizacji pozarządowych w nawiązywaniu współpracy zagranicznej, organizacja wspólnych inicjatyw wojewódzkich*);
- ❑ integracja instytucjonalna z regionami państw członkowskich Unii Europejskiej (w tym: *zaawansowane formy współpracy gospodarczej, instytucjonalnej, rynku pracy i szkolnictwa z regionami UE*);
- ❑ rozwój współpracy międzywojewódzkiej w ramach budowanych ponadregionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych (w tym: *współdziałanie regionów Polski Wschodniej w zakresie poprawy dostępności komunikacyjnej oraz rozwoju peryferyjnych obszarów wiejskich, kreowanie wspólnych ponadregionalnych produktów turystycznych, współpraca w zakresie tworzenia klastrów produkcyjno-usługowych „Dolina Lotnicza” oraz „Dolina Ekologicznej Żywności”*);

Wskaźniki realizacji

- ❑ liczba umów partnerskich z zagranicznymi instytucjami na poziomie regionalnym, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe (porozumienia, listy intencyjne o wzajemnej współpracy);
- ❑ liczba wspólnych projektów samorządu województwa z zagranicznymi regionami (w tym transgranicznych z Białorusią i Ukrainą);
- ❑ liczba projektów międzynarodowych realizowanych przez podmioty z terenu województwa (w tym transgranicznych z Białorusią i Ukrainą);
- ❑ liczba projektów instytucji międzynarodowych realizowanych na terenie województwa lubelskiego.

Cel 4.2: Zwiększenie zdolności instytucjonalnej regionu do prowadzenia efektywnej polityki regionalnej

Uzasadnienie

Zwiększenie zdolności regionu do prowadzenia skutecznej polityki regionalnej wiąże się nie tylko z koniecznością efektywnego wykorzystania dostępnych środków pomocowych z Unii Europejskiej, ale również zbudowania szerokiego konsensusu w regionie dla rozwiązywania najważniejszych problemów rozwojowych województwa. Będzie to wymagało sprawnej i otwartej na współpracę administracji publicznej i nawiązania szerokiego partnerstwa (również o charakterze publiczno-prywatnym). Realizacja niniejszego celu powinna przyczynić się do podniesienia sprawności instytucjonalnej regionu oraz poprawy jakości przygotowywanych i wdrażanych programów i projektów rozwojowych. Ponadto wpłynie on pozytywnie na jakość pracy administracji publicznej.

Opis

Zdolności instytucjonalne regionu bezpośrednio wpływają na jakość polityki regionalnej, gdyż poprzez instytucje jest ona tworzona i realizowana. W tym celu konieczne będzie podniesienie sprawności i jakości kadry urzędniczej, wsparcie działań administracji publicznej przez organizacje pozarządowe. Konieczne będzie otwarcie struktur samorządowych na współpracę zarówno zewnętrzną (z innymi regionami) jak i wewnętrzną. Kierunkami działań przewidzianych do realizacji w ramach tego celu są:

- rozwój potencjału administracyjnego na poziomie lokalnym i regionalnym (w tym: podnoszenie kompetencji i wiedzy pracowników, wprowadzanie standardów ISO w administracji publicznej, rozwój informatyzacji i usług online w urzędach);
- rozwój sieci instytucji współpracujących z administracją samorządową w zakresie rozwoju regionalnego i lokalnego (w tym: wsparcie powstawania, rozwoju i tworzenia sieci agencji rozwoju lokalnego i regionalnego, wprowadzenie praktyki trwałej współpracy organizacji pozarządowych z administracją publiczną);
- poprawa jakości planowania strategicznego i operacyjnego w regionie (w tym: wzmocnienie kompetencji i wiedzy pracowników jednostek planistycznych samorządów, zwiększenie stopnia korelacji dokumentów planistycznych różnych poziomów, rozwój instrumentów planowania strategicznego - GIS, HERMIN);
- budowanie ponadregionalnego partnerstwa w zakresie planowania strategicznego oraz wdrażania wspólnej polityki regionalnej (w tym: stworzenie i utrzymanie forum wzajemnych konsultacji międzyregionalnych Polski Wschodniej, regionów wschodniej granicy UE, tworzenie klastrów gospodarczych i infrastruktury ponadregionalnej, współpraca w ożywieniu historycznych powiązań, szlaków komunikacyjnych i turystycznych np. : „Szlak Staropolski”, „Szlak Wileński”).

Wskaźniki realizacji

Monitoring i ocena stopnia realizacji celu będzie odbywał się w dwojaki sposób: podstawę będą stanowiły obiektywnie weryfikowalne wskaźniki liczbowe, część oceny będzie miała charakter jakościowy.

- jakość obsługi w urzędach, w tym jakość usług elektronicznych (badania ankietowe), ilość certyfikatów ISO;
- stopień wykorzystania środków zewnętrznych:
 - absorpcja funduszy strukturalnych (w tym programów krajowych i unijnych bez alokacji regionalnej);
 - stopień wykorzystania innych środków pomocowych (w tym programów krajowych i unijnych bez alokacji regionalnej);

- ❑ liczba organizacji pozarządowych, liczba podmiotów o statusie organizacji pożytku publicznego;
- ❑ stopień realizacji własnych dokumentów planistycznych w jednostkach samorządu terytorialnego.

Cel 4.3: Poprawa skuteczności promocji regionu i zdolności do przyciągania inwestycji z zewnątrz

Uzasadnienie

Promowanie własnych atutów rozwojowych w kraju i za granicą oraz aktywne podejście w przyciąganiu inwestycji z zewnątrz powinno stanowić podstawę prowadzonej w regionie efektywnej polityki rozwoju. W przypadku województwa lubelskiego jest to szczególnie ważne, zważywszy na jego stosunkowo niską atrakcyjność inwestycyjną i niewielkie zaangażowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce regionu. Promocja i przyciąganie inwestycji z zewnątrz to konieczne elementy kompleksowej polityki rozwojowej regionu, posiadającego najniższe w Polsce wskaźniki inwestycji oraz nie dysponującego odpowiednio wysokim wewnętrznym kapitałem rozwoju.

Opis

Osiągnięcie niniejszego celu powinno przyczynić się do wzmocnienia zdolności instytucjonalnych regionu w zakresie promocji i przyciągania inwestycji zewnętrznych, co w dłuższej perspektywie powinno prowadzić do ogólnej poprawy wizerunku marketingowego regionu oraz większego zainteresowania się inwestorów zewnętrznymi województwem lubelskim jako atrakcyjnym miejscem do lokowania inwestycji, w szczególności zgodnych z wewnętrznymi potencjałami i priorytetami rozwojowymi regionu. Główne kierunki działań to:

- ❑ prowadzenie w kraju i za granicą efektywnego i zakrojonego na szeroką skalę marketingu regionalnego (w tym: kampanie i akcje promujące region, wsparcie podmiotów z terenu województwa w akcjach promocyjnych zawierających elementy marketingu regionu);
- ❑ wprowadzenie przez jednostki samorządu terytorialnego polityki korzystnych taryf i ulg podatkowych dla potencjalnych inwestorów (w tym: wsparcie samorządów w wypracowaniu i finansowaniu systemu ulg dla inwestorów);
- ❑ stworzenie w regionie sprawnego i kompleksowego systemu informacji i obsługi inwestora (w tym: wypracowanie regionalnych i lokalnych strategii promocyjnych, uruchomienie systemu kompleksowej informacji o warunkach inwestowania w regionie, wsparcie ponadlokalnych porozumień dla pozyskiwania inwestorów, realizacja programów typu „Gmina Przyjazna Inwestorowi”);
- ❑ wykorzystanie w działalności promocyjnej samorządów narzędzi i możliwości związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego (w tym: utworzenie regionalnej bazy danych i systemu informacji o możliwościach inwestycyjnych);
- ❑ wspomaganie mechanizmów powiązania inwestycji publicznych z przedsięwzięciami komercyjnymi (w tym: pomoc w opracowaniu i wdrażaniu projektów o charakterze partnerstwa publiczno-prywatnego).

Wskaźniki realizacji

- ❑ liczba i wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w regionie;
- ❑ liczba punktów (centrów) obsługi inwestora w regionie, w tym obsługi inwestora zagranicznego (wielojęzycznych);
- ❑ liczba rejestrowanych na terenie województwa spółek z udziałem kapitału zagranicznego w poszczególnych latach;
- ❑ liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego w poszczególnych branżach (PKD).

5.5 Spójność celów operacyjnych Strategii z ważniejszymi dokumentami strategicznymi na poziomie Unii Europejskiej, kraju i województwa (bez NPR i NSRR¹⁵)

Nazwa celu operacyjnego	Dokumenty Unii Europejskiej	Dokumenty krajowe	Dokumenty wojewódzkie
Priorytet 1: Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy			
1.1: Restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi regionalnej gospodarki i dostosowanie jej do reguł wspólnego rynku	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>integracja i liberalizacja rynku wewnętrznego, redukcja pomocy publicznej dla nierentownych sektorów</i>) ➤ Ogólne wytyczne polityki gospodarczej UE ➤ Strategia rynku wewnętrznego UE 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>restrukturyzacja tradycyjnych dziedzin produkcji</i>) ➤ Polityka energetyczna Polski do roku 2025 ➤ Program Operacyjny „<i>Innowacja-Inwestycje-Otwarta Gospodarka</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategie rozwoju poszczególnych przedsiębiorstw w regionie (dostosowane do strategii branżowych rządu (np. Strategia dla przemysłu chemicznego w Polsce do roku 2010, Strategia rozwoju górnictwa węgla kamiennego na lata 2007-2010))
1.2: Rozwój i podnoszenie konkurencyjności regionalnego agrobiznesu	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wytyczne Wspólnej Polityki Rolnej UE w latach 2007-2013 ➤ Rozporządzenie Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>modernizacja wsi i rolnictwa</i>) ➤ Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 ➤ Programy Operacyjne „<i>Rozwój obszarów wiejskich</i>” oraz „<i>Zrównoważony rozwój rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Program zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich ➤ Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego (<i>poprawa efektywności rolnictwa klasycznego</i>)
1.3: Specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Zrównoważonego Rozwoju¹⁶ (<i>bezpieczeństwo i jakość żywności jako cel nadrzędny dla wszystkich uczestników łańcucha produkcji żywności</i>) ➤ Wieloletni program rozwoju alternatywnych źródeł energii „<i>Inteligentna energia dla Europy</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 ➤ Strategia rozwoju energetyki odnawialnej ➤ Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013 ➤ Regionalny Program Operacyjny „<i>Spójność terytorialna i konkurencyjność regionów</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego (<i>rozwój sektora produktów ekologicznych</i>) ➤ Wojewódzki program rozwoju alternatywnych źródeł energii dla województwa lubelskiego ➤ Strategia Rozwoju Doliny Ekologicznej Żywności
1.4: Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrost poziomu ich innowacyjności	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>tworzenie otoczenia przyjaznego do powstawania i rozwoju nowoczesnego biznesu, w tym małych i średnich przedsiębiorstw</i>) ➤ Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw ➤ Wspólnotowy program wspierania przedsiębiorczości oraz konkurencyjności przedsiębiorstw w latach 2006 – 2011 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>rozwój małych i średnich przedsiębiorstw</i>) ➤ Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw w latach 2003-2006 ➤ Programy Operacyjne „<i>Innowacja-Inwestycje-Otwarta Gospodarka</i>” i „<i>Nauka, nowoczesne technologie i społeczeństwo informacyjne</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego (<i>wzrost przedsiębiorczości w regionie</i>)
1.5: Rozwój regionalnego potencjału B+R oraz jego wykorzystanie dla potrzeb gospodarki	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>tworzenie Europejskiego Obszaru Badań i Innowacji</i>) ➤ VI i VII Ramowy Program Badań i Rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>nauka i sfera B+R</i>) ➤ Założenia polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa, ➤ Strategia zwiększania nakładów na działalność B+R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej do roku 2010, ➤ Proponowane kierunki rozwoju nauki i technologii do roku 2013 ➤ Program Operacyjny „<i>Nauka, nowoczesne technologie i</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego (<i>wzrost konkurencyjności oferty naukowo-dydaktycznej</i>)

¹⁵ spójność z NSRR oraz NPR jest zapewniona w procesie tworzenia tych dokumentów w ścisłym partnerstwie samorządów wojewódzkich ze stroną rządową

¹⁶ Stanowi rozszerzenie Strategii Lizbońskiej o problematykę ochrony środowiska (znana również jako Strategia Goeteborska)

		<i>społeczeństwo informacyjne</i>	
1.6: Rozwój społeczeństwa informacyjnego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>tworzenie społeczeństwa informacyjnego</i>) ➤ Program „<i>Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich</i>” (<i>strategia i plan działań e-Europe+</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>rozwój infrastruktury teleinformatycznej i komunikacyjnej</i>) ➤ Proponowane kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do roku 2020 ➤ Strategia Informatyzacji Rzeczypospolitej Polskiej (e-Polska) ➤ Program Operacyjny „<i>Nauka, nowoczesne technologie i społeczeństwo informacyjne</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Program wojewódzki „Rozwój społeczeństwa informacyjnego dla województwa lubelskiego”
Priorytet 2: Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy			
2.1: Kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>modernizacja systemu zabezpieczeń społecznych</i>) ➤ Agenda w sprawie polityki społecznej ➤ Jednolita strategia na rzecz systemu zabezpieczeń społecznych) ➤ Strategia na rzecz zdrowia i bezpieczeństwa pracy 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Założenia programu polityki ludnościowej w Polsce na lata 2007-2013 ➤ Priorytety polityki społecznej w Polsce na lata 2007-2013 ➤ Strategia długofalowego rozwoju sektora mieszkaniowego na lata 2005-2025 ➤ Strategia ochrony zdrowia ➤ Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia polityki społecznej województwa lubelskiego ➤ Wojewódzki plan zdrowotny na rok 2005 ➤ Program restrukturyzacji jednostek lecznictwa stacjonarnego w województwie lubelskim ➤ Wojewódzki program rozwoju bazy sportowej
2.2: Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców Lubelszczyzny	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>edukacja i szkolenia dla życia i pracy w społeczeństwie opartym na wiedzy</i>) ➤ Wspólne cele dla systemów edukacji (<i>tworzenie Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej</i>) ➤ Programy edukacyjne (<i>Edukacja i szkolenia 2010, Socrates, Tempus, Młodzież, Leonardo da Vinci</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>inwestycje w człowieka – system edukacji</i>) ➤ Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego do roku 2010 ➤ Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego w Polsce do roku 2010 ➤ Program Operacyjny „<i>Wykształcenie i kompetencje</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ brak odniesień
2.3: Wzrost zatrudnienia oraz lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich w regionie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>tworzenie większej liczby lepszych miejsc pracy poprzez rozwój aktywnej polityki zatrudnienia</i>) ➤ Europejska Strategia Zatrudnienia do roku 2010 oraz wytyczne dotyczące polityki zatrudnienia 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>rozwój i zagospodarowanie zasobów ludzkich</i>) ➤ Strategia zatrudnienia na lata 2007-2013 ➤ Krajowy plan działań na rzecz zatrudnienia na rok 2005 i kolejne lata ➤ Program Operacyjny „<i>Zatrudnienie i integracja społeczna</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Program wojewódzki „Rozwój społeczeństwa informacyjnego dla województwa lubelskiego” (<i>rozwój usług związanych z telepracą</i>) ➤ Regionalny plan działań na rzecz zatrudnienia na rok 2005 i kolejne lata
2.4: Wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>wspieranie integracji społecznej</i>) ➤ Jednolita strategia na rzecz systemu zabezpieczeń społecznych) ➤ Europejska strategia na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Priorytety polityki społecznej w Polsce na lata 2007-2013 ➤ Narodowa strategia integracji społecznej dla Polski ➤ Krajowy plan działań na rzecz integracji społecznej ➤ Program Operacyjny „<i>Zatrudnienie i integracja społeczna</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia polityki społecznej województwa lubelskiego ➤ Wojewódzki program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych
2.5: Wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Agenda w sprawie polityki społecznej 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Narodowa strategia kultury na lata 2007-2013 ➤ Strategia państwa dla młodzieży na lata 2003-2012 ➤ Narodowa strategia integracji społecznej dla Polski ➤ Program Operacyjny „<i>Społeczeństwo obywatelskie i sprawna administracja</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia polityki społecznej województwa lubelskiego (<i>rozwój kapitału ludzkiego i społecznego</i>) ➤ Roczny program współpracy województwa lubelskiego z organizacjami pozarządowymi
2.6. Poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Lizbońska (<i>stworzenie w Europie obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości</i>) ➤ Europejska Strategia Bezpieczeństwa ➤ Różne programy działań realizowane w obszarze wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>ład publiczny, bezpieczeństwo zewnętrzne</i>) ➤ Strategia bezpieczeństwa narodowego RP ➤ Strategia zintegrowanego zarządzania granicą ➤ Program poprawy bezpieczeństwa „<i>Bezpieczna Polska</i>” ➤ Krajowy program poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce „<i>Gambit 2000</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia na rzecz poprawy bezpieczeństwa powszechnego i porządku publicznego ➤ Wojewódzki program bezpieczeństwa ruchu drogowego „<i>Gambit</i>” ➤ Strategia Państwowej Straży Pożarnej

Priorytet 3: Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego			
3.1: Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Europejska Inicjatywa na rzecz Wzrostu (program strategiczny do wdrażania Strategii Lizbońskiej) ➤ Program TEN (<i>Trans – European – Networks</i>) i TEEN (<i>Trans – European – Energy – Networks</i>) ➤ Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (<i>równość dostępu do infrastruktury i informacji, stworzenie Europejskiej Wspólnej Przestrzeni Powietrznej</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>rozwój transportu</i>) ➤ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju ➤ Narodowa Strategia Rozwoju Transportu na lata 2007-2013 ➤ Strategia wykorzystania Funduszu Spójności w latach 2004-2013 ➤ Programy Operacyjne „<i>Infrastruktura drogowa</i>” oraz „<i>Infrastruktura transportu alternatywnego</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego ➤ Program Rozwoju Infrastruktury Transportowej i Komunikacji dla Województwa Lubelskiego na lata 2005-2015
3.2: Zachowanie i wzmocnienie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej Lubelszczyzny	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia Zrównoważonego Rozwoju (<i>ochrona i odtworzenie siedlisk i ekosystemów, a także powstrzymanie utraty bioróżnorodności</i>) ➤ Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (<i>rozsądnie zarządzanie dziedzictwem naturalnym i kulturowym</i>) ➤ Szósty Wspólnotowy Program Działań w obszarze Środowiska na lata 2002-2012 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>ochrona środowiska naturalnego</i>) ➤ II Polityka Ekologiczna Państwa ➤ Program Natura 2000 ➤ Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych ➤ Krajowy plan gospodarki odpadami ➤ Krajowy program zwiększania lesistości kraju ➤ Narodowa strategia kultury na lata 2007-2013 ➤ Program Operacyjny „<i>Środowisko</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego ➤ Program ochrony środowiska województwa lubelskiego na lata 2001-2015 ➤ Plan gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego na lata 2001-2015 ➤ Program gospodarki wodnej województwa lubelskiego ➤ Strategia działania Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Lublinie w latach 2005-2008
3.3: Rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (<i>policentryczny rozwój przestrzenny oraz rozwój konkurencyjnych miast</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju ➤ Długofalowa strategia rozwoju regionalnego kraju (<i>wpieranie rozwoju polskich metropolii i obszarów metropolitalnych</i>) ➤ Regionalny Program Operacyjny „<i>Spójność terytorialna i konkurencyjność</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego ➤ Strategia rozwoju Lublina i miast średniej wielkości (Chełm, Zamość, Biała Podlaska i Puławy)
3.4: Odnowa wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (<i>wzrost konkurencyjności obszarów wiejskich oraz tworzenie nowych zależności miasto-wieś</i>) ➤ Rozporządzenie Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>modernizacja wsi i rolnictwa</i>) ➤ Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013 (<i>wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich</i>) ➤ Program Operacyjny „<i>Rozwój obszarów wiejskich</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego ➤ Program zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich
Priorytet 4: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu			
4.1: Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rozporządzenie Rady dotyczące tworzenia Europejskich Grup Współpracy Transgranicznej ➤ Rozporządzenie dot. Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa ➤ Plan wspólnych działań UE i Ukrainy na najbliższe lata 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Założenia polskiej polityki zagranicznej ➤ Strategia polsko-ukraińskiej współpracy przygranicznej i międzyregionalnej ➤ Strategia rozwoju współpracy polsko-ukraińskiej ➤ Programy operacyjne współpracy przygranicznej i terytorialnej 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Priorytety współpracy zagranicznej województwa lubelskiego ➤ Porozumienia i listy intencyjne podpisane z regionami partnerskimi ➤ Strategia współpracy transgranicznej pomiędzy regionami z Polski i Ukrainy
4.2: Zwiększenie zdolności instytucjonalnej regionu do prowadzenia efektywnej polityki regionalnej	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Akty prawne związane z nową edycją Funduszy Strukturalnych na lata 2007-2013 ➤ Biała księga KE „<i>Europejskie rządy – European governance</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025 (<i>wpieranie edukacji i szkolenia kadr w dziedzinie polityki regionalnej</i>) ➤ Program Operacyjny „<i>Społeczeństwo obywatelskie i sprawna administracja</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Programy wdrażania systemów jakości w administracji publicznej ➤ Gmina Przyjazna Inwestorowi
4.3: Poprawa skuteczności promocji regionu i zdolności do przyciągania inwestycji z zewnątrz	<ul style="list-style-type: none"> ➤ dziedzina poza polem zainteresowania polityk strukturalnych Unii Europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Program zwiększenia napływu BIZ do Polski ➤ Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013 ➤ Program działań proinwestycyjnych w sektorze ICT w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rozwój społeczeństwa informacyjnego dla województwa lubelskiego” (<i>wykorzystanie technik teleinformatycznych do promocji Lubelszczyzny</i>)

6. Wdrażanie i monitorowanie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020

6.1. Wdrażanie

6.1.1. Instrumenty wdrażania

Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998r. nakłada na samorząd województwa obowiązek opracowania strategii rozwoju województwa, uwzględniającej m.in. pielęgnowanie polskości i tożsamości lokalnej, podnoszenie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki regionu oraz pobudzanie aktywności gospodarczej, promowanie idei zrównoważonego rozwoju, a także kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

Podstawowym instrumentem realizacji strategii są **programy wojewódzkie**, odnoszące się do poszczególnych obszarów w niej zidentyfikowanych. Są to dokumenty o charakterze operacyjnym i przedstawiają sposób, w jaki będą osiągane cele strategii. W tym kontekście ważny jest prezentowany w strategii poziom kierunków działań, z których w stosunkowo prosty sposób można przejść do sporządzania programów wojewódzkich.

Szczególnym rodzajem programów wojewódzkich są **wieloletnie programy inwestycyjne**, które zawierają konkretne zadania inwestycyjne przewidziane do realizacji w założonym okresie. Wychodząc poza jednoroczny okres budżetowania stanowią ważny instrument koordynacji przedsięwzięć realizowanych przez samorząd województwa.

Do realizacji założeń *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020* przyczyniać się będą również podstrategie dotyczące poszczególnych dziedzin życia, opracowane przez samorząd województwa.

Od 2005r. zaczęła obowiązywać **Regionalna Strategia Innowacji**, której celem jest wzmocnienie współpracy pomiędzy sektorem badawczo-rozwojowym a sektorem przedsiębiorstw, a w konsekwencji podniesienie poziomu innowacyjności i konkurencyjności gospodarki województwa.

W 2005 r. przyjęty został kolejny dokument stanowiący integralną część Strategii Rozwoju Województwa – **Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego**.

Instrumentem prowadzenia polityki rozwoju przestrzennego województwa jest **Wojewódzki Plan Zagospodarowania Przestrzennego**. Porządkuje on przestrzeń województwa wyznaczając obszary koncentracji działalności gospodarczej, wskazując obszary największego zainwestowania, obszary chronione.

Ważnym elementem realizacji założeń Strategii będą **projekty realizowane w ramach współpracy międzyregionalnej**. Do 2004r. Województwo Lubelskie podpisało umowy współpracy z 9 regionami partnerskimi z Białorusi, Ukrainy, Węgier, Holandii, Federacji Rosyjskiej, Francji i Austrii.

Ze względu na ograniczoną ilość środków, jakimi dysponują samorzady bardzo przydatną formą realizacji zadań publicznych mogą stać się projekty realizowane w ramach **partnerstwa publiczno-prywatnego**. Formuła takiej współpracy może przyczynić się do zwiększania ilości oraz wartości określonych kategorii inwestycji, w których realizację zaangażowane zostaną środki prywatne. Ustawa regulująca zasady współdziałania podmiotów publicznych i prywatnych w realizacji projektów jest obecnie w przygotowaniu.

Do wypełniania założeń Strategii Rozwoju Województwa przyczyniają się również projekty i programy realizowane w ramach polityki rozwoju prowadzonej przez poszczególne resorty.

Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004r. o Narodowym Planie Rozwoju podstawowym instrumentem polityki regionalnej państwa są **kontrakty wojewódzkie**. Aby rzeczywiście tak się stało formuła obecnie realizowanych kontraktów musi ulec zmianie. Dotyczy to przede wszystkim

zasady wieloletniego programowania tych dokumentów, a także skupienia się na inwestycjach szczególnie istotnych z punktu widzenia polityki regionalnej państwa, inwestycjach przyczyniających się do restrukturyzacji gospodarczej i wyrównywania szans regionów słabiej rozwiniętych. Kwestie te powinny znaleźć swoje uregulowanie w planowanej ustawie o polityce regionalnej państwa.

Kolejnym instrumentem realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego mogą stać się **sektorowe i horyzontalne programy poszczególnych ministrów**, których opracowanie powinno nastąpić w ścisłym partnerstwie strony rządowej i samorządowej. Takie podejście umożliwi uwzględnienie w większym stopniu rzeczywistych potrzeb regionów, a także efektywniejsze wydatkowanie środków.

Jednym z takich programów sektorowych, szczególnie istotnym z punktu widzenia Lubelszczyzny, mógłby być program restrukturyzacji rolnictwa.

Oprócz programów wdrażanych w ramach prowadzonej polityki regionalnej rząd proponuje instrumenty finansowe, które w większości prowadzone są przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Do ważniejszych zaliczyć można:

- ❑ Krajowy Fundusz Mieszkaniowy;
- ❑ Krajowy Fundusz Poręczeń Kredytowych;
- ❑ Fundusz Poręczeń Unijnych;
- ❑ Fundusz Rozwoju Inwestycji Komunalnych;
- ❑ Krajowy Fundusz Drogowy.

Polska jako członek Wspólnoty Europejskiej jest uprawniona do korzystania ze środków pomocowych w ramach prowadzonych przez UE polityk. Ze względu na ich wielkość środki z funduszy pomocowych UE jak i towarzyszące im współfinansowanie krajowe będą stanowiły podstawowe źródło finansowania przedsięwzięć rozwojowych zawartych w Strategii.

Do roku 2008 wydatkowane będą środki w ramach Podstaw Wsparcia Wspólnoty 2004-2006. Są to sektorowe programy operacyjne oraz Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego.

W latach 2007-2013 ZPORR zastąpiony będzie **Regionalnym Programem Operacyjnym** współfinansowanym ze środków funduszy strukturalnych¹⁷ oraz regionalnym programem *Spójność i konkurencyjność regionów*¹⁸. Decyzja co do decentralizacji zarządzania i wdrażania funduszy strukturalnych w Polsce w następnym okresie programowania wydaje się być już przesądzona. Zarówno „Wstępny projekt Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013” jak i „Wstępny projekt Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007-2013” potwierdzają zasadność takiego rozwiązania, które jest skutkiem postulowanej decentralizacji państwa.

Poza środkami wspólnotowymi RPO będzie współfinansowany z krajowych środków: publicznych i prywatnych.

Podobnie jak w obecnym okresie programowania część środków (ok. 50%) w ramach funduszy strukturalnych będzie dostępna poprzez programy zarządzane centralnie (sektorowe programy operacyjne).

Obok środków Unii Europejskiej rozwojowi regionalnemu służą środki międzynarodowych instytucji finansowych oraz instrumenty finansowe różnych organizacji i państw.

Do 2009r. Lubelszczyzna ma szansę korzystać ze środków w ramach **Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego** oraz **Norweskiego Mechanizmu Finansowego**. Celem działania obu instrumentów jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych występujących wśród państw należących do Europejskiego Obszaru

¹⁷ W przypadku zatwierdzenia przez Komisję Europejską zasady jednofunduszowych programów operacyjnych będzie istniała konieczność opracowania dwóch programów: dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz dla Europejskiego Funduszu Społecznego

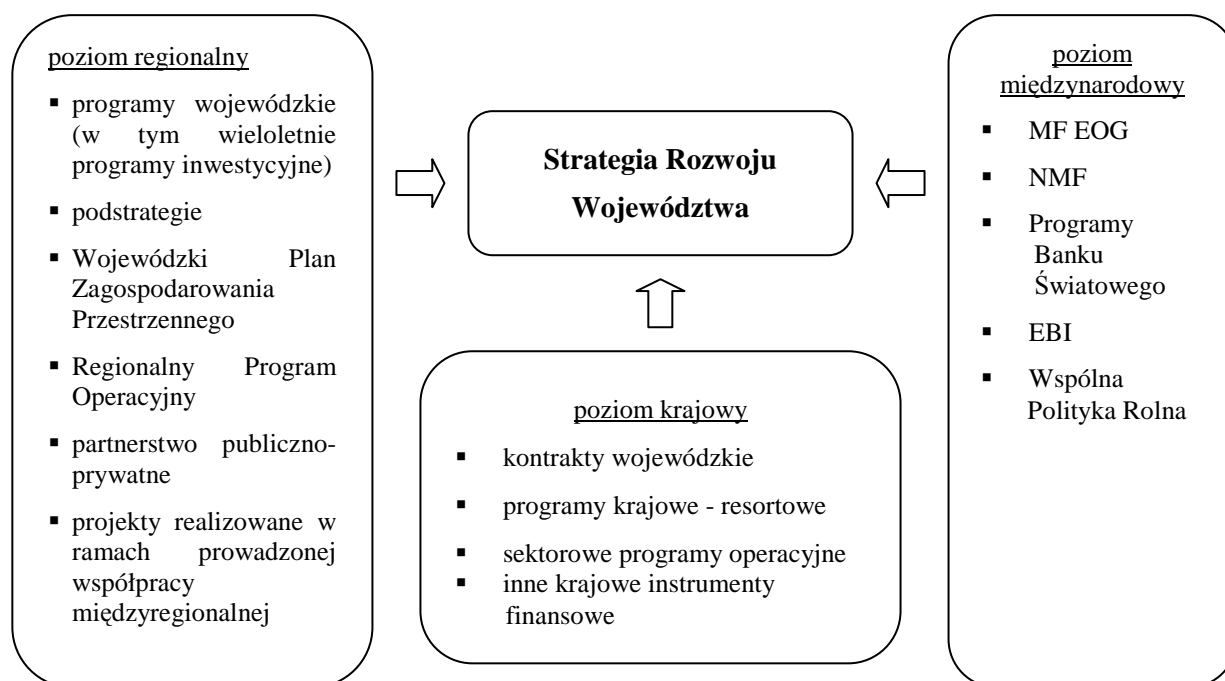
¹⁸ Taki układ programów zaproponowany został we „Wstępnym projekcie Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013”

Gospodarczego. Obszarami priorytetowymi są ochrona środowiska, ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego, rozwijanie zasobów ludzkich, opieka zdrowotna, badania akademickie, wdrażanie przepisów z Schengen, polityka regionalna i działania przygraniczne.

Sprawdzonym instrumentem wspierającym rozwój regionu są programy **Banku Światowego**. Pomoc koncentruje się na wsparciu transformacji gospodarczej i rozwoju ekonomicznego w kilku priorytetowych obszarach (m.in. ochrona zdrowia, edukacja, przemysł schyłkowy, transport, przedsiębiorczość, rolnictwo, rozwój instytucjonalny, finanse publiczne, system prawny).

Na finansowanie zadań realizujących strategię rozwoju województwa, obok środków bezzwrotnych, można pozyskiwać środki z międzynarodowych instytucji finansowych, jak np. **Europejski Bank Inwestycyjny**. EBI stawia do dyspozycji szeroki wachlarz kredytów i pożyczek na preferencyjnych warunkach w stosunku do komercyjnych banków. Współfinansowaniem mogą być objęte projekty wspierane z funduszy unijnych, jak i projekty nie związane z funduszami UE, ale ujęte w strategii rozwoju regionalnego.

Ze względu na horyzont czasowy Strategii (do 2020r.) należy założyć, że wachlarz instrumentów wdrażania Strategii będzie się zmieniał.

Rys.4 Schemat instrumentów służących wdrażaniu Strategii

6.1.2. System instytucjonalny

Odpowiedzialność za wyniki wdrożenia strategii spoczywa na **samorządzie województwa**. Głównym koordynatorem działań związanych z opracowaniem i realizacją Strategii Rozwoju Województwa jest **Urząd Marszałkowski** (a w jego ramach departament odpowiedzialny za programowanie i monitorowanie rozwoju regionalnego). Jest on odpowiedzialny również za przygotowanie programów wojewódzkich, aktywne włączanie się w przygotowanie dokumentów programowych realizowanych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, a także za proces monitoringu i oceny osiągnięcia celów Strategii.

Zakres wielu ustaleń Strategii wykracza poza ramy kompetencji samorządu województwa. Dzieje się tak dlatego, że założone cele dotyczą rozwoju województwa rozumianego jako

mieszkańców zamieszkujących odpowiednie terytorium, nie zaś władz samorządowych. Dlatego partnerami realizacji Strategii będą różne podmioty zarówno z terenu regionu jak i spoza niego.

W proces wdrażania zaangażowane będą instytucje ściśle współpracujące z Urzędem Marszałkowskim, które **będą mogły pełnić rolę instytucji wdrażających** niektóre działania programów wojewódzkich i RPO. Należą do nich:

- ❑ Wojewódzki Urząd Pracy i Powiatowe Urzędy Pracy;
- ❑ wojewódzkie samorządowe jednostki budżetowe;
- ❑ agencje rozwoju regionalnego¹⁹;
- ❑ instytucje zrzeczające organizacje pozarządowe.

Do osiągnięcia celów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego przyczyniać się będzie realizacja projektów prowadzonych przez różnych partnerów – **beneficjentów pomocy**. Wśród nich wymienić można:

- ❑ jednostki samorządu terytorialnego;
- ❑ administrację rządową;
- ❑ agencje rządowe;
- ❑ organizacje pozarządowe (w tym pożytku publicznego);
- ❑ samorząd gospodarczy i jednostki wspierania przedsiębiorczości;
- ❑ szkoły wyższe;
- ❑ jednostki naukowo-badawcze;
- ❑ organizacje międzynarodowe i regiony sąsiednich państw;
- ❑ spółki, w których samorząd województwa posiada udziały;
- ❑ inne jednostki w zależności od funkcjonujących programów.

W prace wdrożeniowe zaangażowany będzie **Regionalny Komitet Sterujący**. Będzie on zapewniał zgodność projektów uzyskujących dofinansowanie w ramach programów wojewódzkich z celami i priorytetami Strategii.

Rada Konsultacyjna zajmować się będzie oceną postępów wdrażania Strategii oraz opiniowaniem wynikających z tej oceny zmian zapisów dokumentu.

6.1.3. Źródła finansowania

Nie można w sposób jednoznaczny określić strumienia środków, jaki finansować będzie zadania realizujące założenia Strategii w horyzoncie czasowym 2006-2020. Stosując zasadę dodatkowości należy założyć, że wydatki na działania prorozwojowe nie powinny ulec znacznemu zmniejszeniu.

Realizacja Strategii odbywać się będzie w zdecydowanej większości w oparciu o **środki publiczne**.

Dla prowadzenia efektywnej i skutecznej polityki regionalnej powinny być to **środki wewnętrzne województwa** do których zaliczamy:

- ❑ budżety jednostek samorządu terytorialnego (gmin, powiatów, województwa);
- ❑ budżet państwa (budżet wojewody, środki ministrów skierowane na realizację programów resortowych);

¹⁹ Zgodnie z propozycją Ministerstwa Gospodarki i Pracy w każdym regionie powinna funkcjonować tzw. „wiodąca agencja”, wykonująca zadania związane z programowaniem i wdrażaniem funduszy strukturalnych. Mogłyby one powstać (po jednej w każdym regionie) na bazie już funkcjonujących agencji rozwoju regionalnego lub jako nowe podmioty.

- budżety funduszy celowych (np. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej);
- oddziałów regionalnych agencji rządowych (np. ARiMR).

W wyniku reformy administracyjnej samorząd województwa uzyskał wprawdzie kompetencje do programowania rozwoju regionu, nie został jednak wyposażony w odpowiednie środki potrzebne w procesie wdrażania. Brak odpowiednich dochodów własnych oraz brak wpływu na wydatkowanie w regionie środków pozostających w gestii funduszy celowych i agencji centralnych stanowi znaczącą barierę dla prowadzenia skoordynowanej i efektywnej polityki rozwoju województwa.

W przypadku przeprowadzenia reformy finansów publicznych najważniejszą rolę odgrywać będą środki JST, natomiast marginalizacji powinno ulegać znaczenie środków funduszy celowych i agencji.

Oprócz środków wewnętrznych województwa do realizacji Strategii będą wykorzystywane **środki zewnętrzne**, takie jak:

- środki budżetu państwa (kierowane w ramach polityki regionalnej państwa);
- środki UE w ramach prowadzonych przez nią polityk (szczególnie polityki spójności, Wspólnej Polityki Rolnej, Programów Ramowych w zakresie Rozwoju Technologicznego);
- środki innych państw (Norweskiego Instrumentu Finansowego, Instrumentu Finansowego EOG, środki w ramach podpisanych przez Województwo Lubelskie umów dwustronnych);
- kredytów bankowych oraz innych pożyczkowych instrumentów finansowych (w tym oferowanych przez międzynarodowe instytucje finansowe, instrumenty Banku Gospodarstwa Krajowego itp.).

Ze względu na ograniczone środki publiczne do wypełniania zapisów Strategii angażowane będą również **środki prywatne**. Stopień zaangażowania środków prywatnych (tzw. efekt dźwigni finansowej) będzie wskazywał na trafność wybranych do realizacji działań.

6.1.4. Zmiany prawno-instytucjonalne niezbędne do efektywnego wdrażania Strategii

Stopień realizacji Strategii uzależniony będzie od aktywności podmiotów włączających się we wdrażanie, ale również od wprowadzenia szeregu zmian prawnych i instytucjonalnych.

Do najważniejszych zaliczyć należy:

- opracowanie nowej, kierunkowej ustawy o polityce regionalnej państwa, która zastąpiłaby obecnie obowiązującą ustawę o Narodowym Planie Rozwoju;
- zmianę systemu finansów publicznych (m.in. możliwość wieloletniego planowania);
- decentralizację finansów publicznych gwarantującą samorządom dochody własne adekwatne do wykonywanych przez nie zadań;
- decentralizację systemu polityki regionalnej (wprowadzenie regionalnych programów operacyjnych, regionalne wdrażanie priorytetów lub całych programów rządowych);
- przeformułowanie kontraktów regionalnych, które powinny się skupiać na inwestycjach szczególnie istotnych z punktu widzenia polityki regionalnej państwa, inwestycjach przyczyniających się do restrukturyzacji gospodarczej i wyrównywania szans regionów słabiej rozwiniętych;
- konsultowanie przez regionalne oddziały agencji i funduszy celowych ich programów i planów finansowych z samorządem województwa.

6.2. Monitorowanie Strategii

Monitoring jest elementem zarządzania środkami publicznymi. Opiera się na systematycznym zbieraniu danych dotyczących realizacji strategii i programów oraz wykorzystaniu ich do porównania wskaźników osiągniętych z zakładanymi. Dane z monitoringu służą do oceny skuteczności i efektywności realizowanych działań. Na podstawie analiz odchyleń stanu obecnego od zakładanego formułowane są ewentualne wnioski dotyczące zmian w tych strategiach czy programach. Cały proces monitoringu ma na celu zapewnienie efektywności wydatkowania środków na realizację Strategii. Umożliwia również wczesne wykrywanie ewentualnych błędów i reagowanie na nie, a także dostosowanie zapisów Strategii do zmieniających się uwarunkowań.

Podstawowymi elementami systemu monitoringu są:

- ❑ instytucje zaangażowane w proces;
- ❑ system sprawozdawczości;
- ❑ zestaw wskaźników bazowych.

6.2.1 System instytucjonalny

Monitorowanie Strategii odbywa się na trzech poziomach:

- ❑ monitoring zmian sytuacji społeczno - gospodarczej województwa;
- ❑ monitoring realizacji celów Strategii na podstawie wskaźników wynikających z kwantyfikacji tych celów;
- ❑ monitoring realizacji programów wypełniających zapisy Strategii.

Za monitorowanie Strategii odpowiedzialny jest **Urząd Marszałkowski**. Ze względu na fakt, że Strategia realizowana jest poprzez różne programy, konieczna jest współpraca Urzędu Marszałkowskiego z instytucjami odpowiedzialnymi za monitoring tych programów.

Obowiązek przesyłania danych do monitoringu Strategii spoczywa na jednostkach ściśle współpracujących z samorządem województwa w procesie jej wdrażania, tj:

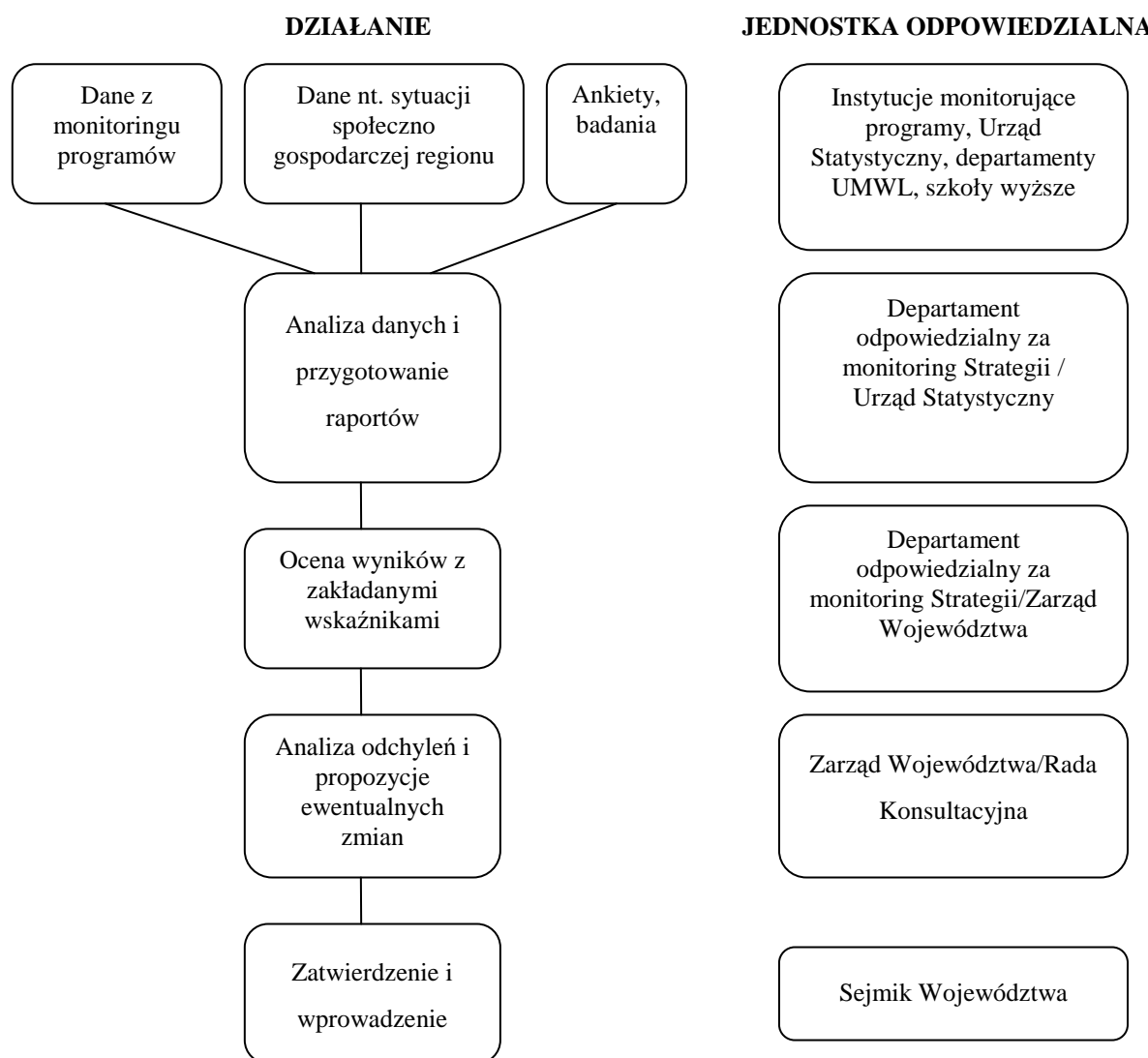
- ❑ Wojewódzkim Urzędzie Pracy i Powiatowych Urzędach Pracy;
- ❑ wojewódzkich samorządowych jednostkach budżetowych;
- ❑ instytucjach pełniących funkcje wdrażające (programy lub działania).

W realizację Strategii duży wkład będą miały instytucje i organizacje niezależne od samorządu województwa. Aby zapewnić kompleksowość zbierania danych wynikających z realizacji poszczególnych zadań i programów wszystkie te organizacje powinny włączyć się w proces monitorowania koordynowany przez Urząd Marszałkowski. Tylko wówczas będzie możliwe zagregowanie wskaźników i na ich podstawie dokonanie ewaluacji zapisów Strategii: stopnia osiągnięcia założonych celów oraz efektywności wydatkowania środków na rozwój regionu. Włączenie się w ten proces będzie zarazem stanowić urzeczywistnienie zasady partnerstwa.

Zgodnie ze wspomnianą wyżej zasadą partnerstwa informacje o postępie we wdrażaniu Strategii będą przekazywane **Radzie Konsultacyjnej**. Rada, jako ciało doradcze, będzie rekomendować Zarządowi Województwa i Sejmikowi ewentualne zmiany zapisów, wynikające z analiz monitoringowych. Ostateczne decyzje dotyczące zmian w Strategii podejmuje **Sejmik Województwa Lubelskiego**.

Ważnym partnerem w procesie gromadzenia danych do monitoringu oraz ich analizy jest Urząd Statystyczny w Lublinie. Ze względu na dostęp do danych źródłowych i możliwość ich agregowania w różnych przekrojach, a także wykwalifikowane kadry Urząd Statystyczny będzie przygotowywał analizy zmian sytuacji społeczno-gospodarczej województwa biorąc pod uwagę

wskaźniki monitorowania zaproponowane w Strategii. Będą one przedstawiane do Urzędu Marszałkowskiego w formie sporządzanych co kwartał sprawozdań.

Rys.5 Proces monitorowania Strategii

Do oceny realizacji Strategii, szczególnie oceny wpływu funduszy strukturalnych na rozwój regionu, będzie wykorzystywany model HERMIN opracowany dla województwa lubelskiego²⁰.

6.2.2 Sposób gromadzenia danych, raportowanie i aktualizacja

Dane do monitorowania będą pochodziły głównie z ogólnodostępnych źródeł statystycznych. W przypadku braku odpowiednich danych przewiduje się przeprowadzanie badań. Na liście wskaźników, oprócz kwantyfikujących cele Strategii, znalazły się wskaźniki zaproponowane podczas prac nad *Narodową Strategią Rozwoju Regionalnego 2007-2013*. W ten sposób możliwe będzie porównanie osiąganych przez poszczególne województwa wskaźników, a także odniesienie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do realizacji NSRR i NPR. Zestaw wskaźników do monitorowania Strategii zawiera Załącznik nr 3.

W celu zapewnienia efektywności i sprawności przeprowadzenia procesu monitorowania stworzone zostanie narzędzie informatyczne monitoringu. Aplikacja będzie się odnosić do celów

²⁰ Obecnie trwają prace nad skonstruowaniem modeli dla wszystkich 16 województw.

Strategii oraz systemów monitoringu poszczególnych programów, będzie zatem wykorzystywać niektóre wskaźniki w nich zawarte.

Na podstawie zebranych danych raz w roku przedstawiany będzie **raport z postępów we wdrażaniu Strategii**. Raport zostanie przygotowany w oparciu o informację zwrotną otrzymaną od poszczególnych podmiotów (ankieta), danych z systemów monitoringu poszczególnych podmiotów oraz danych o sytuacji społeczno-gospodarczej.

Informacje na temat postępów we wdrażaniu Strategii prezentowane będą Radzie Konsultacyjnej i Sejmikowi Województwa Lubelskiego. W przypadku znaczącej zmiany sytuacji wewnętrznej lub uwarunkowań zewnętrznych województwa zostanie przeprowadzony proces aktualizacji zapisów Strategii.

Raport będzie również przedstawiany do wiadomości opinii publicznej.